

REVISTA DE CATALUNYA

Director: ANTONI ROVIRA I VIRGILI

Volum VI

Barcelona, juny 1927

Any IV - N.º 36

Elements de la situació internacional

Realitats i il·lusions de la Itàlia feixista

TORNANT d'un viatge de dos mesos que he fet per Itàlia, em permetré exposar, de la manera més clara que podré, les meves impressions a les pàgines acollidores d'aquesta revista. Començaré per remarcar que constitueix, al meu entendre, una profunda equivocació parlar de la Itàlia feixistitzada amb la mentalitat planyivola del demòcrata que observa en un gran país d'Europa el fracàs de les seves idees i de les seves il·lusions. Perquè una cosa fracassí, es necessita, al meu entendre, que hagi tingut, almenys, un moment d'existència real, i el difícil seria, em sembla, demostrar que Itàlia, com la majoria dels pobles banyats per la Mediterrània, ha passat del simulacre purament verbal en la gestació dels problemes polítics moderns. El feixisme, quan s'ha parlat de tot, què és sinó la revolta d'una generació que senti d'una manera viva el dèficit entre la terminologia política franco-anglesa usada a Itàlia i la realitat de la vida del país?

Hi ha el costum de fer començar la història de la Itàlia moderna al "Risorgimento". El "Risorgimento" fou moltes coses, entre altres, una posició contrària al poder temporal dels Papes. Com que aquesta posició és molt semblant al punt de vista democràtico-li-

beral clàssic en el problema religiós, hi ha el perill de confondre una part amb el tot i d'adscriure al moviment nacional italià un volum de popularisme que de cap manera no tingué. El "Risorgimento" no fou ni un moviment de masses, ni una revolució politico-econòmica en el sentit que la revolució liberal té, a França i Anglaterra. Mazzini, qui en el moviment fou el místic del poble i el que tractà de fer sinònims poble i Estat, no arribà a veure cap de les seves grans idees portades a la pràctica. La falta de llevat polític pràctic del "Risorgimento" es pot veure resseguint *grosso modo* les últimes dècades. Prenent per exemple el problema essencial de la governació de l'Estat. De 1876 fins a 1915, Itàlia fou governada a través d'un compromís entre la Corona i una reduïdíssima *clique* política. Durant deu anys aquest compromís fou encarnat en la persona d'un sol home, il·limitadament poderós. He anomenat Giolitti, que els crítics del socialisme anomenaven, fa vint anys, correntment, el "polític de la mala vida". El gran problema consistia en saber cuinar, de la manera que fos, unes eleccions i en salvar la façana de les institucions, tot tractant d'evitar la degeneració de la vida de l'Estat en una activitat purament policiaca. La guerra trenca el famós compromís de la Corona i de la *clique* dels seus servidors. Dos grans partits nacionals—el Socialista i el Catòlic Popular—nasqueren com expressió de les primeres necessitats del poble. Foren desfets pel feixisme, probablement, degut a la incapacitat que tingueren els seus líders de passar d'una posició deliberativa i hamletica davant dels esdeveniments. El feixisme els destruí coalicionant una part de la massa amb la vella *clique*, sempre a punt de servir la Corona i de renovar la seva terminologia. Així, els hereus del liberal Sonnino foren els nacionalistes de "L'Idea Nazionale". Dèiem que foren destruïts... Però la paraula destrucció, en política, és alguna cosa més que un eufemisme de sentit polèmic per significar el fet pur i simple d'una absorció? El fet essencial d'aquesta absorció és aquest: el fenomen es produí d'una manera tan remoguda i interessà teixits tan pregons de la vida del país, que la política italiana, que fou fins l'any 1915 un seguit d'anècdotes palatines o, com a màxim, d'intrigues parlamentàries, passà a ésser un fet del carrer i de la plaça pública que interessà la vida de tot-hom i que provocà moviments d'un ordre que hauria estat difícil fins de somiar durant els anys d'abans de la guerra. Tot aquest

procés avui es troba cristallitzat de qualsevol manera en una jerarquia sotmesa a un paternalisme molt rigid. Tant-se-val. Encara que hom llanci cada dia certificats de defunció sobre idees i corrents que hom suposa superats, el xarbotament que s'ha produït a Itàlia aquests darrers deu anys ha fet veure a tothom que l'home civilitzat és un animal polític, i aquesta idea és precisament el que ha fet triomfar les democràcies a tot arreu. Car els règims personals i les dictadures poden viure només en els països sobresaturats de persones desinteressades dels afers de la vida en comú i de la cosa pública — sobresaturats, per dir-ho com els atenencs, d'"idioties", paraula que encara avui usem i a la qual hauriem de tornar a donar la seva significació grega i clàssica. Sense subscriure, doncs, totes les idees de certs observadors anglesos de la vida italiana segons els quals el feixisme, en lloc de representar la decadència de la democràcia i del *self-government*, no és més que el primer pas donat pel poble italià per arribar-hi, el que em sembla de tota manera cert és que la instauració a perpetuïtat de l'absolutisme sobre una massa humana iniciada ja des d'ara en la vida política i instal·lada en una de les terres més cèntriques d'Europa és, com aquell que diu, científicament impossible.

L'assassinat de Matteotti (1924) dividí els italians en feixistes i antifeixistes. Aquests dos camps són encara visibles a les colònies italianes de l'estranger. A Itàlia aquesta distinció ja no existeix. Pràcticament és impossible d'ésser altra cosa que feixista. És cert: la flor de la intel·lectualitat és antifeixista. I a l'entorn de Benedetto Croce i de Guglielmo Ferrero hi ha dos nuclis que són com les dues puntes dels màstils del liberalisme naufragat. No és pas fàcil que aquests homes canviïn: la seva posició postula la superioritat del mètode polític de la llibertat amb arguments que provenen més de la raó que del sentiment, i l'experiència ensenya que si amb el sentiment s'hi pot tractar, la raó és irreductible. La posició d'aquests intel·lectuals és clara: demanen el reconeixement dels drets individuals, combaten la violència i, en nom de l'única lliçó saludable que ensenya el coneixement de la història, tracten d'exigir que sigui respectat el dret més noble de tots, que és el dret de murmurar. Però els feixistes tot això ho han resolt escrivint sobre totes les parets de les escoles aquesta màxima: "Prima il dovere, dopo il diritto". És una màxima bonica, elevada; però s'ha de confessar, si hom vol ésser imparcial, que les

fórmules de sentit semblant que usava el Kaiser eren més literàries i florides. La qüestió està en saber, pel que fa referència als intel·lectuals antifeixistes, si la seva actitud passarà d'ésser alguna cosa més que una admirable posició d'isolament moral. Jo no crec pas que passin d'aquí. Més aviat em sembla que la immensa majoria d'italians ha deixat de pensar a través del dualisme feixisme-antifeixisme. Implícitament o explícitament, voluntàriament o per força, els italians són feixistes. Dels enemics polítics que el feixisme tenia fa dos anys, una part han passat la frontera, una altra part s'han posat a l'ombra dels vencedors, i els pocs que queden estan tips de fer de màrtirs. El feixisme té, doncs, el camp completament lliure, i ni el més petit obstacle s'oposa a la seva sonora apoteosi. Viatjant per Itàlia, el sentit d'aquest nou ordre de coses us entra pels ulls: el feix lictori el trobeu pintat a les estacions i a la moneda que us han donat a la banca, a les portes dels ministeris i a les reixes dels jardins públics, a les delegacions de policia i a les parets de moltes esglésies. En temps de la monarquia constitucional, la bandera de la casa de Savoia us recordava, de tant en tant, el règim del país. Ara, el gran emblema públic és el feix. Davant d'un fet semblant, veieu de seguida que el feix és alguna cosa més que un emblema partidista, alguna cosa més que la marca d'un partit polític. La mateixa abundància del feix us demostra que el símbol pretén estar absolutament lligat a la vida quotidiana de la gent; que pretén, en un mot, ésser el símbol de l'Estat. La meua idea és, doncs, aquesta: que el feixisme demana que se'l consideri més com un règim que com una situació ministerial. "Voleu saber què és la doctrina feixista? — em deia un italià. — És ben senzill: La doctrina feixista és l'Estat". Em sembla haver comprès que per a un italià d'avui la paraula feixisme té la mateixa significació que la que té per a un alemany la paraula Imperi (*Reich*), per a un rus la paraula Soviet, per a un francès la paraula República. Són paraules que resumeixen un estat de convivència, que posen de relleu una característica general. No hi ha pas res que faci intolerable l'ús d'aquestes paraules, car la paraula "règim" no significa pas necessàriament una situació d'estabilitat.

La qüestió de saber si, des del punt de mira italià, aquest règim és el millor règim possible, és purament acadèmica. Certs periodistes francesos sostenen la teoria que si els italians no haguessin trobat Mussolini, l'haurien inventat de cap a peus. No ho sé pas. El que és

un fet és que els problemes d'Itàlia són implacables. És un país dominat pel factor demogràfic. És un país pobre i sobrepoblat, portat per natural a exportar homes. No sap què fer del material humà. Com tots els pobles d'aquest tipus — Alemanya, el Japó —, l'estretor de la vida nacional fa tornar el poble industriós, llur agricultura i llur indústria disposen d'una mà d'obra barata. Els seus emigrants són els seus millors clients i els seus agents més actius. Les dificultats de l'expansió creen una reivindicació de colonialisme constant, comporten fatalment un nacionalisme actiu i un militarisme insolent. Com que són pobres, tenen necessitat de creure en una divinitat amable que els ungeixi i els ajudi a redreçar les injustícies d'aquest món. Aquesta classe de problemes ineludibles acostuma a crear un tipus de govern de tendència simplificadora. Així, els feixistes parteixen de la base que la Providència els ha donat una intel·ligència infal·lible i que, per contra, els no-feixistes són d'una estupidesa implacable. És impossible descobrir en la mentalitat feixista una idea més activa i més productiva que aquesta. Així i tot, la història demostra que aquestes idees no estan pas assegurades contra els fracassos més terribles, i l'experiència d'Alemanya ho ensenya d'una manera inoblidable. "O explotarem — ha dit fa poc Mussolini — o ens expandirem". Qui sap! Hi ha un tercer terme que val més no anomenar i que és tan possible com els anteriors.

El cert és que els estats de fet s'han de prendre tal com són. Siguin les que siguin les idees del feixisme, el cert és que positivament és un règim. Les condicions de vida i de duració d'un règim, quines són, essencialment? Crec que l'experiència ensenya que aquestes condicions poden reduir-se a una paraula: discussió. Seria una equivocació creure que a Itàlia no es discuteix. El que hi ha — i després del que acabem de dir serà fàcil de comprendre-ho — és que la discussió no està posada a dins dels motllos irreductibles de feixisme-antifeixisme. La discussió passa entre feixistes, car així com a França hi ha moltes classes de republicans, a Itàlia hi ha diverses classes de feixistes. Direm un mot primer sobre la polèmica de to intel·lectual. La feblesa intel·lectual dels homes que aspiren a donar al feixisme un corrent ideològic propi és notòria. El moviment, com totes les posicions que pretenen posseir la veritat, voldria crear la "ciència feixista", la "filosofia feixista", l'"art feixista", però a les "conferències" de feixistes intel·lectuals hom troba exclusivament

professors interessats a demostrar als seus companys reunits que la seva ortodòxia no es pot sotmetre ni al més petit dubte. La mateixa sensació de vacuïtat la teniu llegint la premsa estantarditzada, sobre tot la que s'ha hagut de convertir al feixisme a darrera hora i per força, *La Tribuna*, el *Giornale d'Itàlia*, el *Corriere della Sera*. La col·laboració literària d'aquests diaris ha baixat, però encara és brillant; en canvi, tot el que contenen aquests diaris de polític és d'una buidor i alhora d'una pesadesa plúmbea i indigerible. Aquests diaris arriben a tenir un punt de comicitat quan tracten de fer entrar el que s'anomena el dinamisme del règim i concretament del "Duce" a dins de les fórmules més aviat grassonetes i descolorides de la seva prosa benpensant. Quina tragèdia deu ésser la d'aquests pobres periodistes cercant eufemismes, circumloquis i paraules desmonetitzades, per tal d'evitar tot allò revolucionari i estrident que comporta el feixisme, als seus lectors amables! El *Popolo d'Italia* ha passat a ésser el diari oficiós del règim. Fou un bon diari de batalla, i avui és un diari tècnicament incoherent. Al costat d'una columna escrita amb peus de plom, trobeu articles escrits generalment per joves d'una violència sonora que fa tremolar la terra. És un diari que la gent l'agafa amb por, segurs d'haver de passar del calfred a la somnolència i de l'espigueta a la quietud, sense saber ben bé per què.

És indubtable que el millor diari feixista és el *Tevere*, de Roma. És un diari estilitzat. Potser la gran massa de bones persones que flanquegen el règim el troben exagerat; el cert és que el *Tevere* aspira a traduir la mentalitat de l'home de vint anys, que es confon, segons ha dit Mussolini mateix una infinitat de vegades, amb la mentalitat feixista. La seva característica és el dinamisme, el cinisme i una certa nota d'humor una mica salvatge. Tots aquells treballs que tenen els ex-diaris liberals per posar cotó fluix a les orelles dels seus lectors, en el *Tevere* es produeixen en sentit contrari. Hom hi cultiva la nota crua i aspra, i de vegades el diari sembla fet a la vinagreta. Un altre diari de Roma que mareja el bon burgès és l'*Impero*. És un diari que, a més de pretendre representar, com l'anterior, la mentalitat de l'home de vint anys, aspira a donar a tothom una concepció del món completa. És un diari més d'explicació que de descripció, absolutament seriós, sense el més petit sentit de l'humor. És erudit i cultiva el superlatiu d'una manera admirable. Si el *Tevere* és el diari tendencialment cinic, l'*Impero* és el paper de la sinceritat. Escriure amb re-

serves, trampejar el sentit del ridícul, abandonar-se a la vena contemplativa i vagorosa és per *l'Impero* un veritable pecat literari, això és: antifeixista. En canvi, l'espontaneïtat com a peu forçat és la quintaessència del feixisme literari. El seu fort és parlar contra la "verbositat", i això aparentment és difícil de comprendre, donat que *l'Impero* és un dels diaris més "verbals" que existeixen. Cal tenir en compte, però, que *l'Impero* no admet altra verbositat que la seva. El cas és que el diari és una barreja detonant d'explicacions doctrinals i d'arguments filosòfics presentats d'una manera demostrablement espontània — i dic demostrablement, perquè l'espontaneïtat només es pot demostrar a força de perifrasis i de redundàncies, espontànies, ben entès, o en tot cas innocents. El grup de *l'Impero* està dirigit per Mario Carli i produeix una revista, *l'Imperium*, que vol ésser el seu programa intel·lectual i, al seu entendre, per tant, el programa ortodox del moviment. Aquest programa es compon de punts de vegades difícils de comprendre, altres vegades puerilment inútils. El punt que ens ha semblat més notable és el que es refereix a l'exclusió de les filosofies importades principalment d'Alemanya, de Rússia i de l'Adriàtic". Això vol dir, parlant espontàniament: "exclusió de Benedetto Croce" i potser fins i tot expulsió de Giovanni Gentile, el Croce del feixisme i que per Mario Carli no és més que un Croce disfressat amb la camisa negra, això és, un ésser "anti-italià, anti-jove, anti-futur i anti-poètic".

Contra aquest grup hi ha un altre grup intel·lectual, tan feixista o més que el primer, i que està a mata-degolla amb el primer. Hom diu que el padri polític del grup de *l'Impero* és Farinacci, l'ex-secretari general del partit. El padri del segon és Giuseppe Botai, que actualment és sots-secretari d'Estat de les Corporacions. Aquest segon grup és un grup de cultura, i el seu definidor és un escriptor molt jove — a penes té trenta anys —: Curzio Malaparte Suckert. Veus aquí com *l'Impero* ha definit a Suckert: és — ha escrit — un turista oceànic i internacional, conegut per raons baromètriques amb el nom de Malaparte". Això de les raons baromètriques es refereixen al fet que Suckert és un nom alemany típic, cosa que per *l'Impero* és imperdonable. Suckert ha contestat presentant els seus papers militars i les seves medalles guanyades al front italià. Ha resultat, naturalment, un heroi de primera. Però el notable d'aquest mig alemany és que escriu la prosa italiana com un mestre, i aquest fet tira per

terra les teories completíssimes del llatínisme integral del grup Carli-Farinacci. El grup cultural publica diverses revistes que surten irregularment a diverses poblacions d'Itàlia. A Roma surt *La Conquista dello Stato*; a Bologna, dirigida per Leo Luganesi, surt *L'Italiano*; a Prato (Toscana) veu la llum *Il Selvaggio*.

La Conquista dello Stato és una publicació curiosíssima, dirigida personalment per Malaparte Suckert i que ha tingut en aquests últims tres anys moments de nerviositat i de violència imposants. Veus aquí un resum de les idees d'aquest grup: Hom demana la lògica culminació de la Revolució feixista mitjançant la renovació absoluta de les institucions públiques. El grup, per tant, és antioportunist i contrari a la coalició amb la zona grisa de l'opinió, amb tota la massa de patriotes automàtics, pacifistes, reformistes socials i burgesos sense partit. Consideren els conservadors moderats més com enemics que com a sostenidors. Admeten perfectament la violència i consideren el "manganello" com una institució necessària; però així com l'*Impero* defensa la violència i la salubritat del garrot com un fi en si mateix, *La Conquista dello Stato* creu que la violència no és més que un mitjà per arribar a un fi determinat. En un dels últims números de la revista hem llegit un manifest significatiu de Gentile dirigit a la joventut d'Itàlia, en el qual es demana que el feixisme sigui realitzat amb maneres austeres, oblidant les rancúnies personals i deixant córrer les escènes tumultuàries. "Els que canten i corren més — es llegeix en el manifest — són generalment els que més aviat abandonen l'ideal i els que han d'ésser exclosos per indignitat de les files del feixisme." Suckert creu també, com el filòsof, que allò que té el feixisme de més brutal és el més contrari al seu esperit genuí. I Luganesi, director de *L'Italiano*, ha escrit, sense pèls a la llengua: "Revolució no vol pas dir precisament diarrea". I, per resumir en aquest punt les idees del grup, citarem una altra frase de *L'Italiano* que és molt significativa: "Itàlia és un gran exèrcit amb un gran general, però sense caporals, sergents ni oficials".

En el fons de les discussions entre els dos grups es troben rastres entre la vella polèmica entre "industrialistes" i "agraristes". Així com els futuristes d'Annunzians del grup de *L'Impero* voldrien una ultraindustrialitzada Itàlia, plena de sorolls de la carburació dels motors, de fòtils mecànics i d'espectaculacions festes esportives, el grup de la cultura voldria restaurar els principis essencials de la vella

Itàlia. La instauració d'aquests principis és el que els porta a lluitar contra la contaminació d'ideals cosmopolites i europeus que han estat importats a Itàlia del Resorgimento ençà. El manifest liminar de *L'Italiano* és, en aquest punt, un veritable resum: "La Revolució feixista, revolució del poble d'Itàlia, no significa pas precisament canviar un ministeri per un altre, ni fer marxar els trens ni produir més pa, ni inculcar el respecte a les lleis. Significa la destrucció de tots els rastres de quaquerisme, masonisme, burgesisme, liberalisme, significa donar al país la seva vella ànima, la seva pròpia força i moralitat, de tal manera, que el poble sigui per ell mateix el senyor de la seva terra. La nostra revolució és antimoderna, antidemocràtica, antiburguesa, antieuropea i, per tant, popular; en interès del poble, som per al passat i contraris a tota reforma que no hagi sortit del seu cor. "Diriem, doncs, que així com els racistes alemanys volen una Alemanya alemanya i la restauració de les divinitats nacionals, aquest grup culturista vol una Itàlia italiana i pretén donar passaport a les seves pròpies divinitats. Com que no accepten res més que el passat, hi enclouen el passat més pròxim i fins i tot Benedetto Croce, fins al punt que Suckert ha tingut la força—potser hauriem de dir la barra—de declarar i demostrar que la "Història de Nàpols" del mateix Croce és el llibre més autènticament feixista que s'ha escrit mai a Itàlia. Això ha estat considerat com blasfematori per als de l'altra banda, però ha passat, faltats com han estat d'un argument de fet per oposar. L'il·lustre Pirandello, que oficialment és feixista, hauria estat un mal argument, car aquest dramaturg ha creat massa personatges que van a la recerca de la veritat per contentar aquesta joventut que, pel fet d'ésser feixista, porta tota la veritat a les butxaques dels pantalons. El cert és que aquests homes de cultura, que acostumen a il·lustrar les seves publicacions amb baguls de mort i altres imatges fúnebres, reivindiquen els drets de la vella Itàlia agrícola, no són ni amb l'Imperi ni amb l'Església (que potser secretament odien) i demanen, en forma de bíblica jeremiada, la permanència de la dictadura i la supressió de les llibertats humanes. La Itàlia italiana!—aquest és l'ideal que aspiren a realitzar a través del feixisme. Si jo hagués d'ésser franc, diria que aquest ideal pot, fins a cert punt, justificar un cert escepticisme. Potser el lector considerarà que no calia aturar-se tant sobre aquest despullament d'opinions, probablement massa crues per contenir la nota de responsabilitat.

Però ens cal invocar altra vegada els estats de fet. El feixisme intel·lectual, si és alguna cosa, no és res més que això. Ni la cirurgia ni la geometria, ni la pintura ni l'escultura, ni la novel·la ni el teatre, no han donat, per ara, res que sigui específicament feixista. Els investigadors seriosos treballen segons els principis mateixos d'abans de la revolució. Els altres fan sovint invocacions als vencedors, però en general segregen treballs inconfessables. El pa espiritual i rigorosament ortodox de la nova Itàlia és el que acabem de subratllar. És un treball que flanqueja el polític en el sentit que pretén demostrar que l'home més feliç és el que no té llibertat. Els polítics van pastant de mica en mica aquest home feliç i fins ara la seva feina més urgent ha estat el treball lliberticida. Les grans reformes de sentit positiu, sobretot la creació de l'Estat corporatiu o Estat funcional — o Estat feixista, si voleu —, encara està en estudi. Hi ha qui diu fins i tot que no es portarà mai a cap, perquè la corona ha posat el vet a aquesta iniciativa, que positivament és contrària o almenys no prevista a l'Estatut del regne o carta constitucional. De fet, el parlament bicameral subsisteix, i els seus treballs tenen un fons de comicitat indubtable. És un parlament sense oposició, els treballs del qual consisteixen en uns discursos magnífics dels ministres i dels parlamentaris destinats a demostrar, en mig de l'entusiasme general, que els primers són uns ministres esplèndids i que els segons són uns parlamentaris com no n'hi ha enlloc més. L'opinió ha deixat positivament d'interessar-se per aquests treballs, probablement, convençuda que el personal polític que la serveix té una superioritat tan elevada i un èxit tan eficaç, que encara gràcies que vulgui ocupar-se de les seves misèries amb un sentit paternal. La política lliberticida i policiaca ha superat el problema de la lluita de classes fins a l'extrem que avui l'obrer italià no emigrat és d'un patriotisme i d'una innocència admirablement florejada. La política econòmica patronal aparentment costa de comprendre. De fet, les empreses millors de la Itàlia ultranacionalista van caient de mica en mica a les mans de la finança internacional, i la banca estrangera — sobretot l'americana — controla cada vegada una xifra de negocis més important. Potser és degut a això, que es pot llegir sovint, fins a la premsa italiana més responsable, uns furiosos atacs contra la internacional de l'or i la banca israelita-masònica. Es tracta, probablement, de definir una col·laboració feta en un estat de ràbia.

Però de política se'n parla cada vegada més, i encara que no en parlin els diaris, em sembla que la característica de la vida italiana d'avui és una florida, a l'ombra del dogma feixista, d'una sèrie de grups que representen interessos propis i que cristal·litzen en partits amb programa feixista certament, però particularista. Sempre és possible un nou atemptat contra Mussolini, l'explosió d'un nou escàndol de les dimensions de l'afer Mateotti. Coses així portaran, si per desgràcia es produeixen, un nou retorn al dualisme feixisme-antifeixisme. Però si la calma dura i subsisteix la institució antipàtica del confinament, l'esvaïment dels punts de vista dogmàtics s'acabarà de produir i, prenent com a base la intangibilitat del dogma feixista, naixeran partits. Avui, aquests partits es veuen a simple vista i, malgrat la fèrria uniformitat imposada, cada grup tracta de donar un color a la seva premsa. Hi ha els conservadors monàrquics (Federzoni, Forges Davanzati, Rocco), els progressistes (Turati, Bottai), els industrialistes, els agraris (Balbo), els sindicalistes (Rossoni). Si parreu amb un feixista seriós i sincer, us adoneu de seguida a quin grup pertany. Si pertany al primer, per exemple, o a l'últim, no s'amagarà de dir-vos fins a quin punt desaprova i sospita dels altres. És inevitable, i això és justament un signe de vida, car quan l'olla bull és que conté alguna cosa. El cert és que el feixisme no superarà l'amenaça que té d'una explosió fins i tant no arribi a ésser prou fort per comportar dintre seu un contrast d'idees i de programes. El feixisme sembla tenir una gran necessitat de demostrar al món que és un règim estable. I bé; aquesta aspiració no podrà donar resultats pràctics fins el dia que es demostrï que el règim té els instruments necessaris per durar. Aquests instruments avui estan dibuixant-se i van prenent forma. Però el problema d'aquest règim és sempre el mateix: el problema consisteix en crear un ambient de llibertat — encara que sigui de llibertat feixista — i saber maniobrar de tal manera que la mateixa llibertat no us agafi els dits. Car si Mussolini ha dit que "Itàlia explotarà o s'expandirà", això també pot aplicar-se, en un altre sentit, a la situació interior del país.

Aquest desenvolupament serà lent — mentre, ben entès, no es produeixi un fet imponderable—. La rígida i uniforme ortodòxia imposada sobre els membres del partit i de la premsa és absoluta. Un dels arguments per mantenir-la és, sens dubte, la manca de cristallització que pateix avui la política internacional. En aquest ordre

de coses, Europa ha pogut presenciar una pila de moviments complicats i contradictoris, agrupacions i desintegracions de forces que no han tingut demà. És probable que aquesta provisionalitat sigui deguda al fet que les nacions líders d'Europa — Anglaterra, França, Alemanya — no es trobin més que a la vetlla de la definició de la seva política exterior. Aquest estat provisional crea un malestar absolut, perquè la situació general és massa vagorosa per arribar a poder donar una sensació de confort. Aquest malestar és sentit a Itàlia més que enlloc, perquè per la seva situació aquell país està obligat a fer una política doble. Així, si per un cantó Itàlia es veu obligada a flanquejar la política autènticament revolucionària dels països que són portats a trencar l'*statu quo* dels Tractats, per l'altre no pot exposar-se a un conflicte amb els països que dominen la mar i principalment amb Anglaterra. A desgrat de la inconcreció del moment polític internacional, aquesta doble postulació és avui ja un fet vital, car si es produís un conflicte, no es produiria res més que la precipitació dels cossos que avui semblen allunyats i immòbils. Vull dir que, tot i no haver-hi cap lligam de conjunt, com hi era en els dos grups de potències d'abans de la guerra, la possibilitat de conflictes locals és gairebé impossible. Un conflicte d'aquest ordre no faria res més que accelerar els moviments que avui es dibuixen, i degeneraria fatalment en conflicte de caràcter general. Ara bé: és indubtable que a Europa, ni Itàlia ni ningú no té prou elements a la mà, per ara i tant, per provocar un conflicte de caràcter general. Les possibilitats del feixisme de poder fer la guerra a una potència determinada, això és, de localitzar un conflicte, avui, probablement, ja han passat. Si el viatge del president Doumergue a Londres produeix un recomençament pur i simple de l'Entesa franco anglesa, les possibilitats encara seran menors i gairebé quedaran reduïdes al no-res, perquè la política defensiva i legalista d'aquesta coalició posarà sota una llum crua tota veritat d'agressió. És clar que això no són més que possibilitats, però tot porta a creure que són possibilitats fatals. La inconcreció d'avui no és més que un compàs d'espera portat per la inferioritat d'Alemanya. Estant, però, Alemanya avui a les portes de recobrar la llibertat i tenint Berlin, com té, elements de tot ordre per fer un joc diplomàtic considerable, fatalment els altres seran portats a fer el seu joc defensiu tradicional. Itàlia podrà marcar dintre de la combinació general que es produeixi tot el relleu que

pugui, però no podrà pas fer res més que seguir el corrent global. En un mot: es torna pura i simplement a una política d'equilibri general, i aquest estat és d'interessos contraris a un país que, no essent una nació líder, no pot veure les coses més que en forma de conflicte particular. Com a màxim, no pot fer res més que una política de punxades d'agulla o de *chantage*—per dir-ho en forma excessivament realista. Això podria fer que el destí de Mussolini, que ens han promès tan brillant, no passés d'ésser una repetició del pas de Kiderlen-Vaechter per la Wilhelmstrasse.

Des del punt de mira dels interessos generals, l'obertura d'un període de política internacional cristallitzada és absolutament desitjable. Es veuria, entre altres coses, fins a quin punt el feixisme resistiria davant de la tranquil·litat general. Seria, probablement, una difícil prova, car els règims de govern personal viuen, entre altres coses, agitant fantasmes incommensurables i excitant els reflexos de la por individual. En tot cas, l'estat febrós que caracteritza intermitentment la vida de la península i que provoca el naixement de tants infundis i de tantes exageracions lamentables, es rebaixaria naturalment i es calmaria en gran part.

Avui, Mussolini fa l'efecte d'un home que va mirant per tots els recons si pot trobar un enemic i que està desolat de no trobar-lo.

És un ofici estrany i lamentable que probablement res no justifica, ni el desig ardent de confirmar unes teories elevades.

ARGUS

La nostra història vista pels historiadors britànics.

III. C. W. Previt  Orton, R. B. Mowat, C. W. C. Oman.

L'any 1920, dins el fascicle *La Història Universal*, que vàrem redactar per a la "Collecci  Minerva", recoman vem especialment, com a un dels manuals preferibles per a l'estudi de l'Edat Mitjana, un llibre titulat *Outlines of Medieval History*, obra de C. W. Previt  Orton, bibliotecari i *Fellow* del St. John's College de Cambridge, i un dels directors de la *Cambridge Medieval History*. Si les seves *Outlines* eren aleshores especialment recomanables, ho són encara més després de l'aparició de llur segona edició (1924): algunes modificacions fetes en el text i l'addició d'algunes taules genealògiques i cronològiques, de llistes dinàstiques i de llibres a consultar pels estudiants, han afinat llur excelència, que és feta sobretot, de claredat en l'exposició i d'informació acien ada i completa.

Pel que fa a la història de Catalunya, hi trobem tractats gairebé tots els punts principals. Ens hauria plagut, aix  s , que en aquesta segona edició haguessin desaparegut alguns errors de perspectiva que hi havia en la primera i que ens demostren fins a quin punt deu ésser difícil per a un historiador estranger, no especialitzat en la nostra història, d'arribar a destriar, d'una manera precisa i categorica, els diversos elements constitutius de la corona catalano-aragonesa i llur importància respectiva. Al costat d'aquesta dificultat de destriament, contribució al confusionisme, el desig

de concisió; però en pocs casos com en aquest la dita d'Horaci — "Esse brevis laboro, obscurus fio" — tindrà una tan escaient aplicació; amb l'aggravant que l'*obscurus* hauria d'ésser acompanyat ací d'un *injustus*.

Perquè és un fet que Previté Orton ha vist perfectament que a l'Est de la Península ibèrica hi havia "una federació de tres Estats amb institucions diverses: Aragó, Catalunya i València", i així ho ha fet constar taxativament (p. 531). És també indubtable que ha comprès que la puixança marítima dels reis d'Aragó derivava de Catalunya. "Aragó havia esdevingut una potència mediterrània", diu (p. 534). Però s'apressa a afegir: "Els catalans eren navegants i comerciaven fins al Llevant." Adhuc, en dues ocasions, ens dona la impressió que ha comprès que, entre els Estats orientals de la Península, fou Catalunya el qui va ostentar l'hegemonia: "Navarra i Lleó, que al començament tenien la preponderància — escriu (p. 195) —, varen passar al segon rang davant del reialme de Castella i el comtat de Barcelona." I parlant dels grans vassalls dels reis carolingis (p. 183): "Fóra possible d'ometre — diu — els Comtes de Barcelona, qui estaven en lluita constant amb els sarraïns d'Espanya, no fos que governaven també al Nord dels Pirineus i eren rivals de Tolosa. En 1108 van adquirir, per a una branca de llur casal, el comtat de Provença en el regne de Borgonya, amb el port de Marsella. Això va créixer la tendència marítima dels Comtes, els súbdits dels quals, així els catalans de la Marca Hispànica com els provençals, van començar a prendre una part considerable en el comerç de la Mediterrània occidental. Però les relacions dels Comtes amb França minvaven amb llurs adquisicions a Espanya. En 1137, Catalunya s'uní al petit regne veí d'Aragó, i la seva separació de França fou segellada en 1258 per la renunciació de Sant Lluís a l'homenatge del comte."

Tanmateix, malgrat que les observacions contingudes en aquests passatges són fonamentals i ens fan creure que Previté Orton ha comprès el veritable caràcter de la història dels pobles catalano-aragonesos, en altres indrets l'autor sembla oblidar les distincions que ell mateix ha fet, i incorre en algunes inexactituds. Així, no molt lluny del darrer passatge transcrit, trobem aquestes paraules (p. 196): "Aragó va formar (1137) una unió permanent amb Barcelona, i esdevingué l'Estat marítim d'Espanya, provençal per l'idioma i obert a les influències de l'estranger."

En aquest petit paràgraf, sols la primera afirmació és certa. Les altres no ho poden ésser: Aragó no fou mai un Estat marítim, com ho va, per exemple, arribar a ésser Castella, malgrat la seva condició interior. No ho fou ni tan sols després de la conquesta de València, i per molt de temps va mirar amb hostilitat les empreses marítimes dels catalans. També és inexacte parlar d'Aragó com d'un Estat provençal per l'idioma. Malgrat el dialecte gascó de l'Aragó més alt, la regió veïna era un país que queia lingüísticament dins l'àrea de l'espanyol. En fi, Aragó va restar durant els temps mitjos un poble no gaire permeable a les influències exteriors.

Apliquem, en canvi, aquestes afirmacions de Previtè Orton exclusivament a Catalunya, i seran virtualment exactes. Exacte que Catalunya fou durant l'Edat mitjana el poble hispànic marítim per excel·lència; exacte que l'idioma de Catalunya és emparentat amb el provençal; exacte que Catalunya estigué ja des d'aquells temps oberta a les influències de l'exterior. És per això que, al nostre entendre, alguna senzillíssima modificació, introduïda en el pasatge que comentem, fóra suficient per infondre-li la precisió que ara no té. Podria dir, per exemple: "Aragó va formar una unió permanent amb Catalunya, l'Estat marítim d'Espanya, emparentat amb el Migdia de França pel llenguatge i obert a influències de l'estranger."

Pel que fa a l'origen del nostre idioma, Orton es deixà enganyar pel miratge que ja havia enganyat alguns autors espanyols. La fuente entre altres: això és, de creure'l degut a la reconquesta franca del nostre país. Parlant de Carlemany, ens diu (p. 136): "Des del 778, va intervenir en les guerres intestines de l'Espanya musulmana, i en resultà l'establiment de la Marca Hispànica en torn de Barcelona. D'aquesta conquesta, per ella mateixa de poca importància, derivà la llengua d'oc de l'antic reialme d'Aragó i alguns altres dels seus elements nacionals." Deixant de banda aquesta nova aplicació, als aragonesos, d'un idioma que no és el llur, farem observar que, si la reconquesta franca va tenir transcendència per a Catalunya, no fou des d'un punt de mira lingüístic: són escassos els elements francs en el nostre idioma. I no podia esdevenir-se altrament, perquè sols dins les classes elevades hi hagué nuclis importants de població franca.

Com hem indicat, l'obra és acompanyada de diversos mapes. Les vacil·lacions que observem en el text s'hi tradueixen. Així, dins el mapa d'Europa en l'any 1189, trobem assenyalats els dominis dels Hohenstaufen, dels reis de Sicília, dels Plantagenet, dels reis de França, i de les cases de Barcelona i Tolosa. Els dominis d'aquestes cases, assenyalats conjuntament, apareixen formats, en termes generals, en Aragó, Catalunya, Llenguadoc i Provença; o, per emprar la nomenclatura mateixa que figura en el mapa: per Aragó, Barcelona, Tolosa i Provença. Però els límits entre Aragó i Catalunya són fixats d'una manera completament inexplicable: Aragó comprèn, no sols el seu territori, sinó un bon tros de Catalunya fins al mar, amb una faixa de costa qui va des de Barcelona fins a Tolosa. La línia de frontera és, doncs, traçada en una tal forma, que, ni tan sols suposant que l'autor consideri com a afegides a Aragó les conquestes del comte de Barcelona i príncep d'aquell reialme Ramon Berenguer IV, no en podrem trobar l'explicació. En canvi, en altres mapes, tot i que la línia de frontera no és indicada, cap dubte no hi pot haver, vist la manera com els noms hi són posats, que l'autor no ha persistit en una idea semblant respecte al que fou l'antic reialme d'Aragó. Més encara: apressem-nos a dir que els altres mapes són d'una gran exactitud, no solament respecte als regnes peninsulars, sinó també respecte als regnes dellà mar. Així, en el mapa d'Europa, l'any 1414, una línia de punts uneix les Balears, Sardenya, Sicília i Malta als regnes catalano-aragonesos. Posats a primfil·lar, ens hauria plagut que, de la mateixa manera que en el mapa qui duu per títol "Les Croades", Barcelona figura entre les principals ciutats qui comerciaven amb el Llevant, en el mapa on s'assenyalen "Algunes importants rutes comercials en el segle XIV", Barcelona no figurés solament com a un dels caps de la ruta continental Narbona-Lió-Chalons-Auxerre-París, sinó que figurés, amb major motiu, com a centre importantíssim de comerç marítim, amb els títols mateixos amb què hi figuren Venècia o Gènova. Recordem que precisament el segle XIV és un dels períodes de més puixança mercantil per a Catalunya. Almenys una ruta marítima havia d'haver estat indicada que, partint de Barcelona, i passant per Mallorca, Sardenya i Sicília, arribés fins a Alexandria per una banda i a Constantinoble per l'altra. També existia, encara que menys important, la ruta atlàntica, qui arribava fins a Anglaterra i els Països Baixos.

Les diverses tares assenyalades dins l'obra de Previt  Orton, en el curs d'aquest article, són tant més de doldre que—repetim-ho—es tracta d'un llibre excellent. Endemés, els punts més importants de la nostra història hi són tractats; la qual cosa ens prova que l'historiador qui estudi  a consciència l'Edat Mitjana, podr  tal vegada no arribar a destriar el paper hegemònic de Catalunya dins la Confederació; però comprendr , indubtablement, la importància d'aquesta dins la història d'Europa; i fets com la lluita entre la casa de Barcelona i la casa d'Anjou pel domini de Sicília, o la conquesta de Nàpols per Alfons el Magnànim, seran apreciats en tota llur valor.

No solament aquests esdeveniments de més grans proporcions trobem tractats dins les *Outlines of Medieval History*, sinó que hi podem llegir un petit resum de la nostra història externa (p g. 535), i hi trobem al usions disperses a altres aspectes del nostre passat medieval: el vassallatge de Pere el Catòlic a la Santa Seu i la seva intervenció en favor dels Albigesos (p g. 254), a la conquesta de Sardenya (p g. 454), a la Gran Companyia Catalana i al seu establiment en el ducat d'Atenes (pàgs. 490-491), a l'ocupació del Rosselló per Lluís XI de França (p g. 512), a l'activitat comercial dels catalans (pàg. 186), i a altres qüestions que ja han estat esmentades al llarg d'aquest article.

Per acabar l'examen del llibre de Previt  Orton, fem observar que l'autor ha sabut comprendre la superioritat dels Estats orientals de la pen sula respecte a Castella. Aix , en parlar del matrimoni de Ferran i Isabel, escriu (p g. 534): "Aragó, el més petit dels dos associats, va portar a l'aliança un vigorós govern, una política exterior i relacions exteriors. Les seves llibertats havien estat més substancials, els seus nobles, almenys a Catalunya, més feudalitzats que la grandesa castellana; però la seva dinastia havia estat destra, i el seu poble havia obtingut una pràctica organització política i una perspectiva europea que era desconeguda a Castella".

* * *

Parlàvem, en el primer article d'aquesta sèrie, d'un manual de Kenneth Bell, titulat *Medieval Europe*, que comprèn solament el període 1095-1254. Vegem ara el volum que, dins la mateixa col lecci  de *Oxford text-books of European History*, el completa: una obra

de R. B. Mowat, "Fellow" i "Assistant Tutor" del Corpus Christi College: *The later Middle Ages* (Oxford, 1917).

Una mirada damunt d'un dels mapes que l'acompanyen ens farà comprendre tot seguit que tampoc en aquest manual trobarem les distincions que cerquem i demanem. Si en l'esmentat mapa és feta una distinció entre Lleó i Castella, no n'és feta cap entre Catalunya i Aragó, fins al punt que el nom de Catalunya no hi figura per res i que el nom d'Aragó va precisament des del Sud de València fins al Nord de Catalunya. Pel que fa al text — cap a tres centes planes—, sols en un indret trobem el nom de la nostra terra, tot i que el manual ens parla de la lluita per Sicília (pàg. 45 i ss. i 84), de la Croada de Felip l'Ardit (pàgs. 69-71) i de la pèrdua del ducat d'Atenes per Gualter de Brienne (pàgs. 217-218), i tot i que hi trobem un apartat amb el títol *The rise of the Spanish kingdoms* (pàgs. 284-286). No creguéssim, però, que la sola vegada que el nom de Catalunya apareix, sigui dins aquest apartat. S'hi parla de l'ascensió dels Estats peninsulars—Lleó, Castella, Aragó, Portugal—, àdhuc del "petit regne de Navarra, a l'extrem occidental del Pireneu, meitat espanyol, meitat francès"—; però no hi ha cap al·lusió a l'Estat que es formà a l'extrem oriental de la mateixa serralada pirenenca, incomparablement més important que Navarra, i, des del punt de mira europeu—puix que es tracta d'una història d'Europa—, molt més important que tots els altres Estats peninsulars.

La sola vegada que trobem el nom de Catalunya dins la història de R. B. Mowat, és en tractar de la Croada contra Pere el Gran. "Martí va declarar Pere desposseït del seu títol de rei—escriu (pàg 70)—, i va oferir Aragó a Felip III. Felip va acceptar l'oferta, i en 1285 va menar una Croada a Catalunya". "Però l'expedició a Catalunya—diu una mica més avall—fou un mortal fracàs. La fortalesa de Girona cobreix el camí del Sud de França a Barcelona". Amb tot, immediatament després d'aquest esment de la nostra terra, l'autor ens parla de "l'almirall aragonès Roger de Llúria", i del "comtat aragonès del Rosselló".

I Aragó i els aragonesos apareixen exclusivament en tots els altres indrets on es tracta de qüestions relatives a la nostra història. En parlar, tanmateix, de la pèrdua del ducat d'Atenes per Gualter de Brienne, ni tan sols ells no hi apareixen: s'hi diu que el perdé, però no com ni per quina causa. Una cosa semblant s'esdevé respecte a la conquesta

de Nàpols per Alfons el Magnànim. No hem sabut trobar en tot el llibre, malgrat haver-hi diversos apartats destinats a la història d'aquell regne, cap al·lusió a la seva conquesta pel rei Alfons. Però, de sobte, en parlar de l'elevació d'Alfons de Borja al soli pontifical, ens és dit que degué principalment la seva elecció "a la influència del gran Alfons, rei d'Aragó i de Nàpols". L'estudiant ignora, tanmateix, com és que un rei d'Aragó cenyís també la corona napolitana.

Amb tots aquests antecedents no ens haurà d'estranyar que, en parlar dels viatges a llunyanes contrades i dels progressos geogràfics, no siguin tampoc esmentats els catalans entre els pobles que més hi contribuïren.

Totes aquestes omissions són, però, en un sentit o en un altre, més o menys explicables. Moltes més dificultats trobaríem, per exemple, per a explicar-nos una supressió que trobem dins el volum XXX de la col·lecció *The Story of the Nations*. Es tracta del volum dedicat a l'Imperi bizantí, redactat per C. W. C. Oman, "Fellow" del "All Souls College" d'Oxford, i autor de diverses obres històriques, algunes d'elles tan importants com la que ens ocupa, "Warwick the King-maker" i "The art of war in the Middle Ages".

Tractant-se d'una història relativament extensa de l'Imperi bizantí, no dubtàvem que parlaria de les gestes dels catalans a Orient. I, certament, en parla. Dins les pàgines 315-319 en trobem un resum. La fi de la lluita per Sicília, deixant sense camp de combat un conjunt de tropes mercenàries, els tractes de Roger de Flor amb Andrònic, la seva arribada a Constantinoble, el seu matrimoni amb una princesa bizantina, les seves victòries i els seus excessos a l'Àsia Menor, el seu assassinat, la guerra de la Companyia contra l'imperi i el seu final establiment al Ducat d'Atenes, tot és explicat succintament per C. W. Oman. Una sola cosa trobem a faltar, i aquesta és l'omissió inexplicable a la qual al·ludíem abans: trobem a faltar la indicació de la nacionalitat a la qual pertanyia el nucli principal d'aquells aventurers.

És un fet estrany. És la primera vegada que ens surt al pas. Sempre, en tota mena de llibres on es tracti d'aquest punt, hem trobat la indicació que la major part dels individus de la Companyia eren catalans. Els autors anglesos precisament (i també els americans) li donen molt sovint el nom de *The Catalan Grand Company*. Per què Oman ha deixat de fer-ho? Ho ignorem. Ell ens parla de "les hordes

de mercenaris *de totes les nacions* que els dos pretendents a la corona de Sicília havien mantingut", i suposa que foren aquestes hordes les que soldejà Andrònic: suposició inexacta, perquè Andrònic va soldejar solament els guerrers que havien lluitat per Frederic de Sicília.

Si l'autor no esmenta la nacionalitat de la major part dels components de la Gran Companyia, no deixa, en canvi, de fer l'elogi de llur braó i de proclamar llur duresa. "Tot Europa—diu—sabia que eren les més ardides y ben disciplinades tropes de la Cristiandat, malgrat que eren també les més cruels i sense llei".

* * *

Em sembla que no cal dur més enllà l'examen d'Històries generals d'Europa durant l'Edat Mitjana, escrites per autors anglesos. Amb les obres examinades fins ara, podem fer-nos ben bé càrrec de la manera com ha estat vista per ells la nostra història. Si volguéssim prosseguir el nostre examen, hauriem de repetir-nos sovint. Ja des d'aquest moment una sèrie de conclusions fóra possible. Ens estimem més, però, reservar-les per al final del treball que hem emprès: per a aleshores, que haurem també examinat Històries d'Europa en els temps moderns, Històries d'Espanya, i obres d'autors anglesos especialitzats en la Història de Catalunya.

FERRAN SOLDEVILA.

Mitja hora amb Josep Pla

—Vostè em diu, estimat senyor, que té el projecte de publicar, a la revista que dirigeix el senyor Rovira i Virgili, un entreviu amb mi, en tant que representant d'un cert sector del moviment literari. La primera cosa que li haig de dir és que la seva decisió em fa molta gràcia, car considero que a penes sóc un escriptor. Cada vegada que he pogut, he fet constar que la meua veritable vocació és fumar cigarrets, tot passejant pels carrers de les ciutats i eventualment per fora. Després d'haver tornat a casa meua, passada una sèrie d'anys de voltar, li puc donar una variant de la meua vocació: d'ençà del dia que el meu pare em portà amb tartana a estudiar el batxillerat a un col·legi de Girona, fins ara, han passat gairebé vint anys. Des d'aquell dia sense glòria fins avui, he vist una mica de món, i es pot dir que, durant aquest temps, no he dormit quinze dies seguits en el mateix llit. S'erraria, però, si la gran quantitat de llençols que m'ha suportat li suggerís una sensació d'heroïcitat. Més aviat pensi que el meu destí ha estat anar al darrera d'una cosa prou enlluernadora per a justificar els meus sacrificis. I bé: aquella força obscura que m'impulsà a sortir de casa, aquella vaga i inconcreta atracció que m'ha fet fer tants quilòmetres, potser no és altra cosa que aquesta ombra de pineda en la qual ens acabem d'asseure amb voluptuosa familiaritat. He anat una estona a passeig, i, si a la fi he trobat aquestes ombres gràcils, és que dec ésser un home amb una tendència al fracàs. És per això que m'estranya i m'horroritza que vostè tracti de tenir amb mi una conversa d'aquesta magnitud.

Què vol que li digui? A dins de l'ambient literari, em sento completament desplaçat, i puc afirmar que no he tractat mai cap

home de lletres en tant que home de lletres. Amb les persones que he tingut converses sobre qüestions literàries, amb els meus amics Alexandre Plana, Eugeni Xammar, Josep Carner, Josep M. Junoy, Ignasi Armengou i Carles Soldevila, hi tinc una amistat que no té res a veure amb la literatura. En general, trobo que els escriptors tenen, si és veritat el que escriuen, massa orgull, i que cerquen tres peus al gat. Tots volen ésser europeus, universals, originals i creuen que el que fan és bo per tot. Jo començo per no sentir-me ni europeu ni universal, car aquestes paraules per mi no tenen cap sentit. Li diré més: el que s'anomena la pàtria, aquesta cosa abstracta, grandiosa, burocràtica, ribetejada de duaners i de carrabiners, és un concepte que no he comprès mai. Materialment, no puc comprendre'l, i no tinc prou força per deïficar el paper timbrat. Sóc i he estat sempre localista, això és, un home que està disposat a dir en tot moment que no hi ha res al món com les coses de Palafrugell. Més enllà de Palafrugell hi ha un primer cercle a dins del qual, si dieu a un home o a una dona:

—Bon dia; avui fa bon temps — us responen:

—Bon dia; sí, sembla que fa bon temps... i això és agradable.

Passats, però, aquests lligams essencials, tot és per mi completament igual, i el món es redueix a una bola amb uns petits pics vermells que representen els llocs on els amics meus que hi viuen tenen per aquest seu amic un llit parat. Els polítics, ben entès, tenen l'obligació d'ignorar aquestes coses, sobretot si la civilització humana s'ha d'anar adaptant de mica en mica als estralls i guerres capaces de fer onze milions de morts. Si un escriptor, però, ha d'ésser un home interessat essencialment amb els sentiments reals, no crec que pugui parlar d'una manera diferent de la que jo he emprat. Aquesta meva complexió m'estalvia, naturalment, molts problemes artificiosos, em dona un sentit de la història i m'ajuda a comprendre les coses com els antics. M'agradaria de conèixer tot el món i de parlar-ne totes les llengües, no solament per instruir-me, sinó per donar ordres als xofers de taxis i tenir converses serioses amb els empleats de l'American Express. Però en tant que escriptor, tot això ho trobo exorbitant. Hom pot escriure en la llengua més difusa i rica del món, i passar més de pressa que un foc d'encenalls. Escriviu, per contra, una cosa que estigui bé, en català de Palafrugell, i veureu com us tradueixen, us comenten, us donen unes llaunes terribles i, final-

ment, el premi Nobel. Ja sé que hi ha ben poques persones prou fortes per dir el que acabo de dir. Les condicions econòmiques actuals, per altra part, i la introducció del règim de la lliure concurrència, realitzada per la burgesia liberal en el camp de la producció literària i artística, obliguen l'escriptor, el músic i el pintor a considerar el seu treball com una mercaderia. El treball intel·lectual, en una paraula, està al servei de l'or i, per tant, l'or és el sistema mètric del valor literari i artístic. Aquest fet és considerat per la majoria com una cosa tan natural, que de fet s'ignora la característica essencial de la història literària anterior a l'època comercial. L'escriptor antic era un metge o un advocat o un pagès o un filòsof o un militar o un capellà que escrivia per gust, per tenir consideració social o per fer plaer als seus amics i, en tot cas, pensant que mai a la gent se li acudiria de llegir els seus escrits. Ara és al revés: l'home escriu per ésser llegit; hi ha l'escriptor—l'escriptor, i la literatura com a finalitat. El canvi ha estat funest. La literatura és avui la metzina del món i una de les fonts més segures d'infelicitat i de dolor, tant per la persona que s'hi dedica com per la gent que no se'n pot passar. Hem de protestar? És inútil, car no som més que un reflex de l'organització econòmica, i avui la nostra organització és considerada per la gent més seriosa com el millor present que ens ha fet la Providència. El que s'ha de fer és adaptar-se i no tenir la hipocresia de demanar peres a l'om. Des del moment, doncs, que la literatura es ven i es compra amb diners, és que ha deixat d'ésser per a l'escriptor una activitat seriosa. I en certa manera el que salva encara l'escriptor del perill del ridícul que el sotja constantment és no haver treballat mai de franc. Car si un home es proposés fer una obra immortal a deu cèntims la ratlla, la seva posició seria notòriament insostenible.

Un altre punt. Els escriptors d'avui volen ésser originals, malgrat saber tothom que l'originalitat és materialment impossible. Hi ha en aquesta dèria aquell punt d'hipocresia que l'actual sistema econòmic ha donat a tota la vida social. Mai el plagi no havia estat considerat una cosa criticable. Avui ho és, perquè l'escriptor que ho fa és considerat pels seus companys com un home que trenca les lleis de la cavalleria comercial. Però l'argument és inútil, car un home que compregui que l'únic esdevenidor d'un escriptor és plagiar, demostra amb això tenir sobre el seu ofici unes idees tan clares

i segures, que per força vencerà sempre els seus susceptibles companys. Els antics no feren altra cosa sinó plagiar-se mútuament sense treva. Si els antics ho feren, per què no ho podem fer nosaltres? No hi pot haver, em sembla, una cosa més agradable per a un escriptor que sentir-se plagiat. Aquesta sensació només pot comparar-se, com a dolçor, a aquesta altra: a la sensació que produeix plagiar. Avui, però, en tots els rams artístics dominen idees contràries, i el que dóna el to són les idees dels petits burgesos analfabets que saben llegir i escriure. Digueu-me, però, si no es podria donar tota l'originalíssima escultura que es fa avui per un bon plagi de la Dona vídua del British Museum, i tota l'arquitectura civil per un segon Palazzo Pitti, i tota la urbanització per una segona Plaça de la Concòrdia. I bé: espanta de pensar que un home que tingués la força suprema de plagiar l'Antígona seria considerat com un indesitjable.

A aquests extrems hem arribat, i, per donar una idea de la degeneració general, només cal fer constar que el que demostra la insanitat de la literatura actual és que no es troba enlloc un tros digne d'ésser plagiat. Jo busco aquest tros fa anys i per tots els recons, i no trobo res. Tot és d'una monotonía i d'un avorriment esparverador, i jo, particularment, he nascut amb massa poca força per a emprendre'm el plagi d'una obra antiga. Estic obligat, com els altres, a ésser un terrible i desenfrenat original. És, no hi ha dubte, lamentable i revoltant...

—Així i tot, Ettore de Luani, a un diari de Milà, ha dit que vós sou un dels pocs escriptors catalans de possibilitats generals i un dels escriptors joves de més esdevenidor.

—El senyor Ettore de Luani, que no tinc el gust de conèixer, és un senyor molt amable que escriu admirablement. A més, és probable que tingui raó. Els escriptors que escriuen exclusivament per París, corren el risc terrible de no ésser mai compresos a Palafrugell; en canvi, els escriptors que escrivim només per a Palafrugell, si algun dia arribem a fer-nos entendre per Palafrugell, arribarem, més aviat o més tard, a París. Per comprendre això, s'ha d'abandonar el sistema mètric dels articles elogiosos i comptar per anys. Desgraciadament, jo no he arribat encara a fer-me entendre dels meus amics de Palafrugell, i és per això que tinc tant d'èxit a fora. La culpa, però, no és pas tota meua. Tinc la intuïció que sóc un home relativament orientat, però la preparació em falla a cada mo-

ment. He tingut una certa capacitat per a la lectura, però he llegit sense ordre ni concert, barrejant les coses més absurdes. El menys que he llegit han estat coses del meu ram, i m'espanta haver de dir que jo no he pogut mai acabar de llegir una novel·la. L'autor que m'agradà més de tots, és Voltaire. Després Heine i el reverend Sterne. He estudiat certs autors com Stendhal i Anatole France, i això fa que abans m'agradessin més que ara. Avui estudio Lord Macaulay, l'esperit més clàssic, potser, de tots el esperits clàssics que han existit. És un tòpic desagradable, que empra tothom en escriure sobre la meua obra, el presentar-me com un gran coneixedor de la literatura russa. És un error. En realitat, totes les persones que no saben escriure semblen una imitació de les lamentables traduccions dels escriptors russos que circulen per Occident. Car els extrems es toquen, i el quequeig dels uns és confós per la gent superficial amb la vagarosa i singular riquesa dels altres. Quan jo arribi a escriure com Déu mana, tothom dirà que plagio Anatole France; mentrestant, la gent insinuarà que copio els russos. Em sembla que és senzill. Però tot això no és res, al costat dels diaris que he llegit. He estat, com En Xammar i com el pobre Crexells, un terrible devorador de diaris. És el periodisme el que m'obliga a escriure llibres que la gent no té més remei que empassar-se d'una bocada. M'agraden les coses que marxen amb l'orella dreta i el cor martellejant. Perdut per perdut, sempre valdrà més escriure coses divertides que sonsonies espesses i crepusculars. He llegit, a més, una quantitat considerable de filosofia, economia, història i sociologia. En aquest ram he fet certes filigranes: no he arribat, com En Xammar, a llegir tots els discursos de recepció a l'Acadèmia francesa que s'hi han pronunciat des de Richelieu fins a la data, però he llegit l'edició del Diccionari Filosòfic i Històric de Bayle, que té més volums que estels no hi ha al cel. El Diccionari m'ha fet un servei inapreciable. Però en tot això, hi ha elements per formar un escriptor discret? Ho dubto. M'ho he hagut de fer tot, i així he descobert, a vint-i-cinc anys, coses que les criatures dels Instituts saben a França i a Anglaterra, a tretze. He perdut molt temps i he anat tirant entre un desordre espantós. A més a més, ningú no ha tingut la caritat de dir-me que tal cosa estava regular i tal altra malament. Si m'hagués hagut de refiar dels especialistes, a hores d'ara no tindria sobre la meua feina cap idea clara. Avui es considera que la crítica no ha de servir per

dir: això val tant; sinó per dir: això és això. La teoria honora molt la professió, però aquests honorables companys corren el risc d'explicar de dalt a baix i fil per randa les obres que no valen res, la qual cosa és, indiscutiblement, brillant. Passa encara una altra cosa, i és que, de vegades, surt un senyor i diu:

—“Aquest llibre no val res perquè l'autor no té modos”; i una cosa així és tan demostrablement idiota com els dies de pluja prendre un bany per no mullar-se.

—Què es proposa, segons vostè, la literatura d'avui?

—No m'havia passat mai pel cap que un dia pogués desitjar ésser alemany. Car, una pregunta així, qui, si no un alemany, podria contestar-la? És una d'aquelles qüestions que només es poden contestar amb una tirada elevada, fent-hi alternar, ben dosificats, els noms dels autors més importants amb les paraules tècniques i desmoneitzades de les darreres teories socials. Jo crec que a la nostra època, que està, com li he dit fa un moment, exclusivament dominada pels imperatius econòmics, la literatura es proposa fer marxar el comerç, *faire marcher le commerce*, per dir-ho amb la gràcia que els francesos donen a aquesta seva locució. El criteri del talent i de la capacitat ha deixat d'existir, i només poden treballar amb la tranquil·litat i la calma que tenien els esclaus antics, els escriptors que tenen formidables mitjans de fortuna. Els altres han de tirar al dret, subjectant-se a la llei de la compra-venda i als capricis singulars de l'or. Per donar-li una idea del què passa, només li diré que a tot arreu els escriptors d'avui han de perdre més temps per cobrar les seves obres que per escriure-les. Acceptat que la vocació literària no deixa absolutament temps per res, jo em demano què poden voler d'especial els escriptors que passen una part del seu temps sol·licitats per la vida de relació que la carrera i la propaganda dels seus treballs exigeix i l'altra part anant al darrera de les miserables pessetes. Li sembla que poden voler alguna cosa?

—Si gosés, li diria que trobo la seva pregunta extravagant. El treball literari és abassegador, i arribar a escriure alguna cosa—el que se'n diu escriure alguna cosa i no posar un seguit de petites explosions l'una darrera l'altra—és, em sembla, molt llarg. De vegades he tingut la feblesa de voler escriure alguna cosa, i he hagut de fer un treball d'atenció considerable. Tot i que no crec tenir cap defecte prou fort que m'impedeixi de dedicar-me a la vida de relació i

que m'agrada molt parlar—sobretot amb persones d'edat—, les quatre coses que he escrit m'han obligat a fer, fins ara, una vida de solitari. I ventura que he tingut la sort de trobar, en les poques persones que fora de la meua família he tractat, la llum que sempre m'ha faltat. Les persones que he tractat d'una manera més real han estat Alexandre Plana i Eugeni Xammar. L'Oncle Alexandre, que jo considero com de casa, ultra el reflex de la seva infinita bondat, m'ha donat les poques idees clares que tinc sobre aquest ofici complicat. En Xammar m'ha ensenyat més que tots els llibres plegats. És l'home més intel·ligent que jo conec, el que té un cop d'ull més segur i un coneixement del món més vast. És, encara, la naturalesa d'home més humana que he tractat, la persona menys primària, el senyor que té la raó més desperta i l'enteniment més clar. No passa dia que no pensi en ells, en el què m'han dit i, sobretot, en el què m'han insinuat. Després d'això excuso dir-li que la meua més gran esperança és poder treballar un dia a Barcelona en alguna cosa amb En Xammar costat per costat.

De tota manera, crec que la literatura d'avui, a més d'ésser el camp de la més delirant vanitat, té característiques clares. Aparentment, és d'un cinisme astorador; de fet, és d'una sensibleria dissimulada i revoltant, gairebé patològica, baixament sexual. Les idees mai no havien estat tant en desfavor com avui estan. Els escriptors no es proposen dir res ni demostrar res. Hi ha novel·listes que no saben fer un retrat ni saben el que és un paisatge. A més, potser només hi ha els dramaturgs que s'interessin menys per les coses dels homes i de les dones que els escriptors. Llegint les seves obres, hom pensa en aquells personatges de les fires que es fan sortir serpentes de la boca sense parar. Un clima tan silvestre i tosc, tan poc cultivat, sembla que hauria de comportar un afinament de la intuïció i de la sensibilitat, una facilitat per a reproduir sensacions directes, autèntiques i vives. Res d'això no es troba enlloc, i tot és purament verbal. La ironia, l'humor, el joc que són les coses més difícils que hi ha, han passat completament de moda. Tot és d'una serietat ridícula, d'un orgull inconsistent, d'un pedestrisme revoltant. Això passarà. Només duren les coses ofensives, clares, escrites amb relleu i amb intenció tivant. Els nostres contemporanis que han passat del replà del borinoteig—Bernard Shaw, Anatole France, Gide, Barrés, Chesterton, Hamsun, etc.—semblen gegants d'una altra època. En li-

teratura, el que no dura és el limfàtic, per més perfecte que sigui, per més enraonat que sembli, per més aparent solidesa que tingui.

—Pot parlar de literatura catalana?

—Els autors catalans som, em sembla, uns autors educats a l'estranger. Dels nostres avantpassats, a penes ens en podem refiar. No hi ha cap poble que hagi tingut uns rebesavis tan ximpls, tan pocasoltes i tan toca-campanes. Naturalment, són uns excel·lents autors i uns magnífics escriptors, però la seva època és massa reculada. Lull fou un geni; el cronista Muntaner fou un empordanès xerraire i mentider, un bon company per anar a Montserrat; en realitat, l'únic fet literari important d'aquella època són els plagis del Metge. La gent d'avui té, al costat de tots aquells senyors, un valor cent mil vegades més gran, i és per aquesta única raó que es pot parlar de renaixença. És molt probable que els més grans autors que s'han produït en llengua catalana siguin tots amics nostres: des del senyor Josep Carner fins al senyor Francesc Pujols, hi ha una massa de persones que tenen grans condicions i que han escrit coses absolutament reeixides. En aquests últims anys s'ha donat un gran pas, degut a que s'ha portat la literatura en el camp de la prosa, que és el que ha de donar una fixació definitiva al català. S'ha evitat, en un mot, que la nostra literatura sofrís una segona derrota de resultats iguals a la que sofrí a l'època dels trobadors. Tenim avui grans prosistes, com els senyors Nicolau d'Olwer, Carles Riba, Joan Estelrich, A. Rovira i Virgili. La prosa significa la humanització d'una llengua, això és, la seva eternitat. Convé parlar amb aquesta rudesia per donar a la gent la sensació que tot està per fer. Tenim al davant nostre la literatura clàssica espanyola, l'esfondrament de la qual, a més d'ésser en la història literària un fenomen d'una contundència absoluta, és una lliçó d'interès general.

La literatura clàssica espanyola s'ha esfondrat gairebé en bloc—Cervantes i el Lazarillo a part—, perquè era una cosa purament verbal i absolutament deshumanitzada. Si a la nostra no li ha de passar igual, hem de posar darrera de cada paraula que escrivim, l'objecte, el sentiment, la sensació, la sal que preservi la paraula en el seu camí a través del temps i de l'espai. Tinc fama de derrotista perquè no m'agrada de combregar amb rodes de moli. De fet, avui, tot ho trobem excel·lent perquè el mòbil principal de la nostra estimativa és més patriòtic que literari. Sóc el primer de confessar que totes les li-

teratures s'aguanten una mica per patriotisme i depenen d'un prestigi polític. Però això no és pas suficient. Arribarà un dia que la nostra gent jutjarà les coses pel seu valor intrínsec, i llavors s'aclariran les situacions i passarà només el que pugui passar. L'estat idil·lic d'avui pot durar, si voleu, uns quants anys. El que és segur és que un dia s'acabarà. Mentrestant, ens hauriem d'acostumar de tractar més familiarment el factor temps per un cantó i el factor esforç per l'altre. D'aquestes coses no se'n parla mai. En el fons creiem, com el Dr. Martí i Julià, que els catalans tenim tanta gràcia de Déu, que fatalment les coses no ens poden fallar. Això, no ho he cregut mai. Creec que les coses no ens poden fallar si fem un esforç i tirem l'aigua de la nostra banda. Si no ens ho guanyem, però, no hi ha ningú que ens pugui assegurar contra el fracàs. Des de tots els punts de mira, aquest problema és inquietant, i jo em demano si l'esforç considerable que avui fa l'*élite* de Catalunya pel manteniment de la llengua és una cosa definitiva. Hauriem de mirar que ho fos, i, més que satisfer-nos d'aquest esforç, fer encara un pas endavant. L'escriptor, per la seva banda, hauria de fer un salt i prendre el lloc que li correspon en la vida social. Tot intel·lectual, quan s'ha parlat de tot, és sempre, per definició, un creador de llibertat. I bé, la llibertat es crea essent lliure, de la mateixa manera que el moviment es demostra caminant. És, al meu entendre, d'un grotesc indescriptible veure escriptors que quan no tenen la ploma a la mà no saben què fer, defensar posicions i situacions i doctrines que només existeixen per mantenir la tendència que té l'home a l'analfabetisme i a l'aber mantenir la tendència que té l'home a l'analfabetisme i a l'objecció civil i, per tant, espiritual. Jo em demano per quina raó poderosa, després de la lamentable experiència històrica que hi ha acumulada a tot arreu, no veuen aquests escriptors que l'única solució possible—si és que n'hi ha una—és augmentar en l'home el sentit actiu de responsabilitat i de crítica. Aquest problema, us ho confesso, em fa somiar...

La meua obra—si així es pot qualificar—la veig a través d'aquestes idees. Hi ha molts amics meus que han trobat en el meu darrer llibre inconvenients seriosos. Diuen que jo hauria de fer literatura pura i no donar entrada en els meus llibres a la meua tendència al pamflet, a la polèmica i, en general, a les idees. Sobre aquest punt, però, les meves conclusions són completament oposades. La literatura pura, com a finalitat, no m'interessa gens. He tocat aquests te-

mes perquè les necessitats periodístiques—i, concretament, la necessitat de donar varietat als meus treballs del diari—m'hi han obligat. I dic que no m'interessa, perquè no crec en la independència de l'art. L'art i la literatura no són més que un fenomen d'ordre absolutament secundari de la xarxa de fets vivents que es manifesten en la vida en comú. Per això jo, que tinc la força—que alguns judicaran cinisme—de dir que la literatura ha de servir per fer marxar el comerç, el que vol dir que la literatura ha de fer viure l'escriptor, tinc la mateixa franquesa afirmant que la contrapartida d'aquest fet, la redempció, diríem d'aquest fet, radica en l'obligació que té l'escriptor de servir els interessos del seu nucli social segons els principis del sentit comú i de l'interès general. És molt possible que, si em dediqués a escriure llibres exclusivament literaris i perfectament inofensius, tindria un nombre de lectors doblat. Però això no m'interessa, perquè és massa fàcil. El que m'apassiona, el que m'enlluerna, és la meua època i fins allò que té la meua època de més provisional, de més migrat i de més estret. M'interessa aquesta vida en tot allò que té de menys extravagant, de menys snob i de més material. És per això que fer l'art per l'art sempre m'ha fet el mateix sinistre efecte que sentir refilar un canari a la casa que hi ha un difunt a punt d'enterrar...

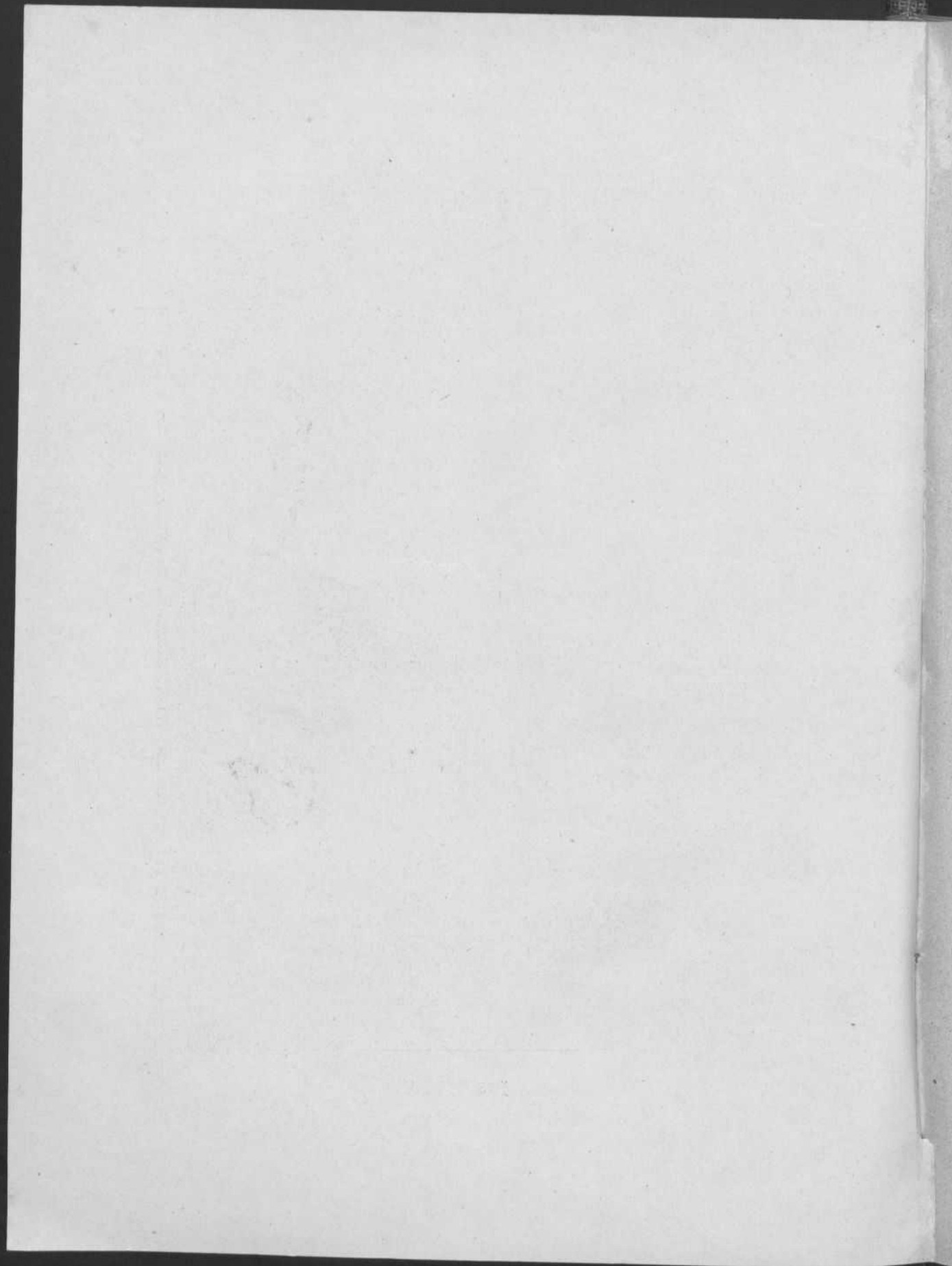
—Parlem d'una altra cosa? No podria dir-me quelcom sobre la fama que s'ha fet d'escriptor immoral?

—Dubto que les meves idees sobre aquest punt li puguin interessar. He llegit aquests dies uns comentaris terribles sobre els meus llibres. Una revista que s'anomena *Catalunya Social* em demana si amb les idees que tinc podria ostentar dignament el càrrec de diputat de la Mancomunitat. Què li sembla? Quina idea més vaga que tenen aquests senyors de la Mancomunitat! Val més passar-ho per alt. He escrit, és cert, tres o quatre anècdotes dominades per una situació, diríem extravagant. En totes elles hi és notòria la tendència a ridiculitzar els indrets inferiors de l'home i, sobretot, el seu predomini. Així i tot, em descriuen com un home que es complau presentant un món de turpituds i de llibertinatges. És estrany. Des d'un punt de mira general, no tinc pas inconvenient de parlar de com es posa el problema moral davant meu. El meu temperament, el meu caràcter, em fan viure més de cara a les coses antigues que de les coses actuals i futures. Des del punt de mira de la llibertat, de la dignitat

personal, dels coneixements i de la moralitat, la superioritat del món antic em sembla, relativament al món modern, completament clara. Per més poca simpatia que hom tingui per la filosofia creacionista, hom no es pot estar de pensar que quan Maurras i Shaw sospiten que no tindria res d'estrany que el món, de segles ençà, estigués lleugerament equivocat, potser no van errats. Les burocràcies religioses han fet grans progressos, però l'esperit de les tradicions no va pas salvar ni un home dels onze milions de cadàvers que féu la guerra passada. Dirà, potser, que sempre parlo de la guerra. És degut a que, durant els deu anys que he passat fora de Catalunya, he après de comprendre que totes les coses del món actual no es veuen més que en funció de la guerra, i és per això que judico aquesta qüestió interessant. Vull dir amb tot això que és molt arriscat de parlar de progrés i de reforma moral. És curiós d'observar que l'home d'avui que postula la possessió de les veritats més altes i eternes que hi ha es torna cada dia més histèric i més intolerant. Al seu costat, la dolçor serena, el ritme lent dels escriptors antics, és per nosaltres quelcom de completament incompreensible i estrany. Ara bé: tot em fa creure que l'escriptor que vulgui viure, en aquest punt, d'acord amb la veritat, agafarà fama d'immoral. L'escriptor ha de saber destriar els sentiments reals dels sentiments aparents, és a dir, la veritat de la mentida. Està bé que el nus d'una tragèdia sigui l'amor; seria absurd que fos el sentiment d'una senyoreta perquè han carabassejat el seu promès. En un mot: tot escriptor té el dret de destriar els elements convencionals dels elements reals. I els fets són aquests: els homes i les dones es passen la vida entrant i sortint sense parar de situacions objectivament immorals. És absurd de discutir, ara, si els homes són bons o dolents per naturalesa: des del punt de mira literari, la qüestió és extravagant. El que hi ha de cert és l'experiència produïda per l'observació de situacions i per l'auscultació del material humà. No us repetiré pas la teoria de Gide segons la qual només la immoralitat és productiva des del punt d'albir literari. El que dic és que tota la literatura no acadèmica, tota la literatura d'observació és, per definició, immoral. És per això que no hi ha cap novella digna d'aquest nom—i la novella és el gènere de literatura d'observació per excel·lència—que no sigui immoral. És possible fer una novella combinant fins a l'infinit els noms patronímics d'uns personatges? Si fos possible, tindriem

JOSEP PLA

la primera obra moral del gènere que veu la llum del sol. Fer un llibre, no amb noms, sinó amb coses i amb persones, vol dir rompre la línia convencional teòrica entre moralitat i immoralitat, vol dir manejar elements reals i, per tant, immorals. És per això que una novella de serafins i de querubins, d'àngels i d'arcàngels, si ho fos una novella, seria immoral. A tot arreu, aquestes coses són les beceroles de la literatura. Això vol dir que la literatura alliberada de tota tutela sectària és plenament una funció civil. En certs països, certament, com a Anglaterra, l'esperit purità obliga a fer una literatura convencional. És una situació tan funesta com la nostra, però almenys a Anglaterra hi ha algú que protesta. Jo no crec que hi hagi cap raó que justifiqui el manteniment d'una tradició literària convencional, i per tant, inferior. Si ho fem—se sent de vegades a dir—, demostrarem a tothom que som un dels pobles existents més ben educats i més recatats. Em sembla, però, que només cal donar una volta pels nostres carrers i places, per veure que aquesta pueril vanitat és d'un xovinisme revoltant. El meu darrer mot és aquest: jo demano la instauració del lliure examen, no pas per fer sortir dones en camisa a les meves obres, sinó per parlar de coses més importants. La dolçor de la vida social a què han arribat els pobles més civilitzats és una conseqüència del gust de la llibertat i de la dignitat. Ara bé: aquest gust no l'ha creat ni cap legislador ni cap llei ni cap reglament; l'han creat única i exclusivament la tradició literària, el periodisme i, en definitiva, una minoria de persones interessades a substituir un ambient clandestí per un ambient higiènic i clar.

Després d'una pausa, demanem encara:

—Trebal·leu força?

—Tinc un llibre acabat. L'he escrit al Pireneu durant les setmanes que darrerament hi he passat. Són unes memòries de Manolo Hugué, el gran escultor, contades per ell mateix. Es tracta d'un llibre de memòries, no d'un estudi sobre l'artista. Mirarem de fer-ne un llibre en bon paper, amb reproduccions de l'artista i de tiratge limitat. Més endavant—quin remei queda?—n'haurem de fer d'altres. Jo que em vaig fer un moment la il·lusió que era un gandul, veig que sóc com els altres i penso, melancòlicament, que em passaré la vida treballant.

X. Y. Z.

Camins de França

El cop de daus

(Continuació)

SEMPRE m'havia agradat flotar. Era una tendència innata en mi abandonar, destruir, en un moment, el fruit d'immensos esforços per superar les meves flaqueses. Tot de sobte, sense més ni més, em deixava anar. Era una fatiga mortal, era un fàstic de mi mateix que em feia caure en plena lluita. Llavors trobava dolça la idea de morir jove, obscurament. Quin consol m'era aquesta idea! Viví en aquest estat quan es produí un fet que vingué a reforçar la meua tendència a decaure. Una nit, en sortir del teatre amb un amic, vaig tenir un vòmit de sang, en mig de la plaça de Catalunya. La primera sensació fou de joia esgarrifosa, ho recordo bé. Un calfred em travessà de part a part esglaiosament, però que dolç! Com qui veu arribar una cosa prevista, de llarg temps esperada, recordo que vaig exclamar:

—A la fi ha arribat l'hora! A la fi!

L'amic em mirà estranyat. Volia acompanyar-me a casa en cotxe, i jo, que no duia diners per pagar-lo, m'hi vaig refusar. Va venir fins a la porta de casa a peu. Durant el camí m'havia portat pel braç, tot dient-me paraules animadores, i volia pujar a dalt per a avisar la meua família. Jo no ho vaig voler.

—De vegades això no és res—va dir.— És sang de l'estómac, que no té importància. Prou que t'ho dirà el metge. Queda't al llit demà. A la tarda et vindrà a veure.

Tota la nit vaig pensar en la mort com un fet pròxim, segur. Era la segona vegada que tenia aquesta sensació. (Recordeu aquella fe-

brada, després de l'escena del carril?) Ara no era desesperada tantmateix. Em semblava que no moriria aquella nit. Dintre unes quantes setmanes, potser. I encara em deia que si avisés el metge, seguis un tractament, canviés de vida — anar a viure a muntanya, entre boscos —, tal vegada em salvaria. Però jo no volia salvar-me. Tenia una sentimentalitat depravada que em feia trobar gust en la idea de la mort com un fet immediat i fatal. Era una idea que a intermitències m'acompanyava des de l'adolescència, abans que les lectures romàntiques influïssin en la meua sensibilitat. Aquestes només havien fet que exacerbar-la. Tan obsessionadora havia esdevingut per mi la mort, que feia temps que havia compost uns versos inhàbils que dono a títol de document i després de vèncer la meua vergonya, conscient com sóc de la nullitat del seu valor poètic.

EL FILL RESIGNAT

Abans de morir, ploro mes tristeses:
vençut sense lluita, me'n vaig de la vida,
insensible i mut davant les belleses
que la Creació, mare amorosida,
arreu ha sembrat, en plena florida.

Ma vida és una ombra que es fon al no-res,
sense deixar rastre de la seva passa.
Damunt de ma testa jo he sentit el pes
d'un llarg cansament que aclafa ma raça.

He sentit contar a la meua mare
folles turpituds, deliris del pare.
He sentit com deia: El fill serà igual
com ell. Dins la sang en porta el senyal.

He vist a la mare plorar sens consol
d'haver-me portat dintre les entranyes.
Quan era petit i em trobava sol,
se'm nuava el cor d'esglai i de dol
i m'esfereïen visions estranyes.

Dintre la buidor de la nit obscura,
ha estat sempre en va que he clamat al cel:
—Sóc jo, doncs, la víctima d'una raça impura,
d'un destí cruel?

Davant el silenci he acotat la testa
resignat al mal,
com el tendre ocell sota la tempesta,
com el reu de mort sota la destralt.

En nit de celistia, quan l'estrella morta
s'afua perduda, través l'infinit,
segueix el destí que a mi se m'emporta
dintre el buit on regna l'eternal oblit.

Aquests versos donarien idea del meu estat, si fossin vera poesia, més que certes digressions que ara els acompanyen. De tota manera, revelen la disposició malaltissa en què havia caigut. Era una barreja de resignació i d'inhibició esglaioses, que jo revestia de pueril ensomniament poètic. Ni la puerilitat ni la poesia amagaran, als ulls del psicòleg, la seva realitat afrosa.

Tot el que vaig escriure durant aquest temps eren versos com l'anterior o confessions destinades a ésser trobades després de la meva mort, com si diguéssim el meu testament. Proses o versos, pretenien testimoniar el meu pas breu i malaurat per la vida, la meva posició de víctima d'un fat obscur.

Penseu com el vòmit de sang havia de confirmar-me en aquest estat. Fou inútil que el metge digués que l'hemorràgia provenia de l'estómac. També havia dit: "Cal anar amb molt de compte, perquè tot el seu organisme està excessivament fluix".

Això, per a mi, era l'evidència: Als trenta anys — em deia —, potser als vint-i-cinc, tot s'haurà acabat. I davant d'aquest pensament, què us penseu que vaig fer? És absurd, és estúpid, però és així. No val la pena d'intentar defensar-me — vaig dir —, no val la pena de lluitar per res ni en nom de res. I aquell vòmit de sang contribuï, molt més del que avui podria fer comprendre, a parilitzar la meva voluntat. (En general faig tots els esforços possibles per reviure les sensacions de llavors, però reconec que d'algunes

en dono una idea molt pàl·lida. Hi ha aberracions, com aquesta, que no és possible tornar a sentir. Hom no la comprèn, l'explica com un fet vist, exterior; hom dubta gairebé que n'hagi estat el subjecte i, no obstant, quina plenitud de vida, quina existència real no tenia llavors!).

Aquell temps, totes les meves sensacions respiraven un baf malsà, més ben dit, eren emanacions d'una sensibilitat pútrida. No insistiré gaire. Fóra crueltat amb mi mateix. Altra cosa faria si escrivís una novella en lloc d'unes memòries.

Diré que llavors, amb la idea de la mort prematura davant meu — jo donava per segur que no passaria dels vint-i-cinc anys —, la follia amorosa se'm presentà en forma d'un abís xuclador on em plaïa de precipitar-me violentíssimament per trobar, al seu fons, una mort encesa amb fulguracions de suïcidi, en lloc d'esperar-la que vingués poc a poc, pàl·lidament.

El suïcidi sempre m'havia temptat. Al poble, als setze anys, un intent fallit m'havia tingut malalt, de mitja Quaresma fins a Pasqua. Després havia vingut la reacció, amb el desesperat, amb el tràgic assedegament de vida, de "tota la vida", que era com el fat d'aquest drama de la meua joventut, algunes de les escenes del qual constitueixen aquestes memòries. A l'hora de les depressions, la idea del suïcidi tornava a visitar-me constantment, però ja no tenia coratge d'afrontar-lo. Moltes vegades ella — no ho dic pas per excusar-me — em portà a cometre disbauxes i turpituds, més que no pas la sensualitat. Això, si el suïcidi no és el refinament, l'alcaloide, com si diguéssim, de la sensualitat, si no és la mateixa sensualitat feta sang. Almenys ho és la imatge del suïcidi afalagada voluptuosament com jo ho feia llavors. (D'això en parlaré més endavant).

Més que mai, doncs, vaig llançar-me a la disbauxa. Ella, naturalment, em portà a la plena deliquescència, al falliment complet del meu ideal de sinceritat i de dignitat. Seguí essent incapaç de perjudicar ningú, de calumniar, d'intrigar, però dintre meu s'agombolaven hipocresies i falsedats involuntàries. Tot provenia d'una mentida fonamental: jo havia jugat la comèdia de l'home fort quan per temperament i per educació estava exposat a tota mena de febleses. Em creia un heroi, i no m'havia previngut contra aquestes. Així que flaquejava el suport de l'heroisme, bastit damunt de lectures i de folles imaginacions, em precipitava a l'enfangament amb la mateixa voluptat amb què m'havia encavallat als núvols.

Llavors jo no em precisava aquestes coses com ho faig ara, però sofria continuament a causa d'elles. Intentava lluitar contra les meves flaqueeses, com es veu a bastament a través de tot el meu relat, però no amb les armes de la paciència i de la disciplina, sinó amb exaltacions. Era una lluita ridícula de la qual sempre sortia vençut, amb un augment d'angoixa. Un acte vulgaríssim, però massa significatiu per passar-lo per alt, em vingué a fer reaccionar poc temps abans de produir-se un altre fet cruel, però decisiu, en el camí de la meua diguem-ne "resurrecció."

L'infel·liç de l'ajudant tenia una amiga. No sé pas com se l'havia feta entre les dones de més baixa estofa. Me'n parlava sovint tot orgullós, com volent-me dir: "Veus? Jo també sóc capaç d'inspirar amor." I encara més que orgull, hi havia en les seves paraules enamorament. Quan parlava d'ella, aquell home, tan degradat, no ho feia amb imatges sensuais, sinó amb tendresa, amb una dolçor tota manyaga, com parla el veritable amor.

Un dia me la va voler fer conèixer. Després de sopar, va portar-me cap a un barri dels més pobres, pels encontorns de la Plaça de l'Àngel. Pel camí em precisà la situació d'ella. Era una emancipada, no estava en cap prostibul, vivia sola en un "piset com una clofolla de nou"—va dir ell, tot poetitzant la cosa. A la nit sortia per aquells carrerons i sempre feia per la vida. No era ambiciosa, i s'acontentava aviat. Però d'ençà que "s'estimaven tots dos", sortia de menys en menys.

Vam arribar a un carreró infecte, d'aquells on els peus et rellisquen en la humitat, són mal olents i el sol no hi penetra ni en ple dia. Les cases, altes i estretes, em feien la sensació anguniosa de tenir-me pres entre dos murs. Vaig alçar els ulls, neguitós. Per un badall en la negror vaig veure els estels. Ell va empènyer una porta que sols estava ajustada i que s'obria al punt mateix on el carrer s'estrenyia encara més, com una canal.

Allí a la vora, gats i gossos furgaven en un munt d'escombraries, en insòlit companyonisme. No varen intentar fugir amb la nostra presència. Pujava de terra una sentor pestilent. En obrir-se la porta, m'entrà a la boca una bravada d'aire enrarit i càlid, amb un regust marejador de cuina.

—Jo passaré al davant i et faré llum—va dir—. L'escala no tenia cap mena d'il·luminació. Era estreta i torta, amb mitjos graons

a cada tomb, talment una escala de caragol i sense barana. Els llumins se li apagaven a cada moment, com ofegats per un gas més dens que l'aire.

Jo, per no caure, allargava a les palpentes la mà a la paret, que regalimava una humitat llefiscosa.

—Com poden viure persones aquí sense estar malaltes?—vaig fer jo, que tenia el cor encongit i que ja me n'hauria entornat.

—No et pensis—va respondre el meu amic, planyivol—, ella no està gaire bona, pobreta!

—I amb la vida que porta!—vaig dir.

Llavors, com veient una possibilitat d'entornar-nos, vaig afegir:

—Ja la trobarem a casa?

—Li vaig dir que t'hi presentaria avui. Em va prometre que no sortiria.

Li farem perdre diners—anava a respondre jo, quan ella, que segurament ens havia sentit, aparegué al replà del tercer pis amb un llum a la mà.

Era una noia petitona, esmerlida, amb una cara malaltissa i pàl·lida i uns ulls vulgars, però no lletja. Em semblà reconèixer-la d'haver-la vista pels voltants de la capella de Marcús, alguna matinalada, que jo retirava cap a casa i, en lloc de passar pel carrer de la Princesa, havia trencat pel de Carders, amb l'anhel vague i tèrbol de trobar encara una "aventura" abans de sortir als espais deserts de davant del Parc.

Si; jo havia vist aquella cara tristoia i dolça, aquella pobreta figura de noia de poble esgarriada en la ciutat. Adhuc em semblava que se m'havia ofert alguna vegada, com a un de tants deambuladors nocturns, i jo no n'havia fet cas per la seva insignificantia. Era una d'aquelles infelices que fan la viu-viu en els barris més apartats, lluny del vici brillant, i ronsegen pels carrers pobres i solitaris fins que apunta el dia, perquè de vegades, en aquelles hores tardanes, arpleguen les escorrialles de la Rambla, els disbauxats dels suburbis que no s'han acabat de decidir allà, o que, magres de butxaca, es resignen a aquella miserable menja d'amor, impossibilitats de ficar-se al llit sense haver donat pàbul al seu desfici, enyorosos d'altres disbauxes més fortes.

Ens va rebre amb un somris adulator, de gosset falder, particularment a mi. Em semblà que em reconeixia. El piset, la "clofolla

de nou", tenia tres peces diminutes. El menjador al mig, on s'obria directament la porta de fora; un escurpoló de cuina, a un costat, que ella cuità d'amagar tirant una cortina de pisana vermellosa, i el dormitori o peça de treball a l'altre, amb la barana del peu del llit que hom veia gairebé tocant a la porta vidriera, per un vidre trencat.

Al menjador hi havia una tauleta de pi brutosa i quatre cadires soles. A un armari es veia un porró amb vi, mitja dotzena de plats i dos o tres vasos. Una gàbia amb una cadenera i un quadro de croms de xocolata eren tot l'ornament, tota la fantasia del pis.

—Em fa vergonya que vegin les meves pobreses—va dir ella, amb l'accent obert de la gent dels pobles de Lleida.

—Si tens vergonya d'això, has triat mal ofici—va respondre l'ajudant, grollerament.

Ella enrogí, confusa.

—Els qui acostumen a venir no s'hi fixen—va respondre.— És per rebre visites com la de vostès que això em fa vergonya—. I estengué la mà com per afrontar tota la misèria del lloc amb el seu gest. Vaig comprendre que es referia a mi. Em sorprengué la justesa d'aquella observació. "Els qui acostumen a venir no s'hi fixen." Aquesta dona no és una estúpida—vaig pensar.

L'ajudant replicà, tot adreçant-se a mi:

—És per tu que se'n dona vergonya. Vol dir que quan vénen d'altres, ni ella mateixa no s'hi fixa.

—Jo ho veig a ulls clucs: no cal pas que m'hi fixi.

—Doncs, per què en parles?—va fer ell.— Per aquest. Noi, quin honor!

—Doncs, si—va respondre ella, com qui no vol mentir.— He vist que l'entrar aquí li feia angúnia.

Jo em vaig excusar com vaig poder. Vaig dir que al carrer m'havia entrat un mareig. No ho estranyessin, feia dos o tres dies que no em trobava gaire bé. I no mentia del tot. Era l'estómac que em feia el boig. Ella em mirà amb els ulls endolits, amorosos.

—El noi tendre és delicat, saps?—va fer l'ajudant, burleta.— Ja no el volia portar; massa sabia que faria escarafalls. Però t'ho havia promès, te n'havia parlat com del meu millor amic. Sàpigues, per això—afegí maliciosament—, que és tan pobre com jo i com tu i que els seus escarafalls no són de debò. No et creguessis pas que vagi amb princeses ell.

Hi havia en les seves paraules un afany de molestar-me, de rebaixar-me. Havia vist les mirades tendres d'ella i la curiositat de les meves. Això l'havia irritat immediatament, potser engelosit. Pocs moments després de trobar-nos asseguts al menjador, vaig endevinar als seus ulls que es penedia d'haver-me portat allí. No entraré en detalls, que seria llarg de contar, però tota la nit, mentre ell estigué amb nosaltres, les seves paraules foren agravioses per a mi o per a la seva amiga. I quan no agravioses, mofetes, iròniques. Altrament, ell, sempre tan humil i submis amb mi, que agraïa la meua amistat com un favor, solia redreçar-se i fins diré insolentar-se quan ens trobàvem junts davant d'una dona, com si llavors li pesessin la humilitat i la submissió. Llavors tenia gestos d'independència i paraules de menyspreu per a mi. Així es venjava de la mica més de sort que jo tenia amb les dones, comparada amb la desgràcia d'ell. Un moment després, quan ens trobàvem sols al carrer, tornava a ésser el xicot humil, infeliç, content, diria's, de la seva inferioritat. Això ho havia pogut observar diverses vegades, però mai com aquella nit. Era natural, ens trobàvem davant la seva estimada, i ella em feia els ulls dolços. Però jo llavors no ho vaig veure tan natural. A la llarga va irritar-me la seva actitud i vaig començar de fer l'amor a la pobra noia, amb els ulls. La veritat era que aquella xicoteta que jo havia menyspreat al carrer, que m'havia aparegut insignificant i fins desagradable amb la llum freda de l'alba o dubtosa d'un fanal; aquella infeliç que havia entrellucat en moments de lassitud, extenuada, pobreta, per la disbauxa o tal vegada pel llarg trotar pel carrer, a l'aire fred, ara començava d'interessar-me. Diré millor, d'excitar-me.

La cara se li havia enrosat. Amb la conversa se li havien com desentelat els ulls tristos. Ara li lluien amb una claroreta encesa, com d'il·lusió. Tota plegada semblava desprendre's del seu aire somort com qui s'alleuja d'una pena. Al seu entorn s'esvaïa quelcom. De la penombra on semblava estar submergida, eixia una fulguració humil. La vida i la bellor li traspuaven dels ulls, de les galtes, com vingudes del cor, tímidament. I sota la bruseta clara respiraven els seus pitets no del tot marcits. Esguards de simpatia voluptuosa travessaven el curt espai entre ella i jo. L'aire es carregava d'un fluid excitant que irritava fins al crispament el meu amic, que sentia l'enervament del marit que flaira la traïció abans de produir-se.

Dues o tres vegades havia insinuat moviments d'impaciència per anar-se'n. Jo no sabia com fer-ho per allargar l'estada i entretenia la conversa tant com podia.

—Per què s'està a un pis tan miserable?—vaig fer.— Vostè val molt més que el lloc on viu.

—Guanyo pocs diners—va respondre ella—, i aquests pisos són baratissims. Ningú no hi voldria viure, fora de les dones com jo. Totes les veïnes de l'escala ho són.

—No li costaria res de fer-se valer el que vostè es mereix—vaig dir.— Bastaria canviar de barri i poder vestir bé. El meu amic i jo l'ajudarem, oi tu?

—Anem—va fer aquest per tota resposta. S'havia alçat de la cadira, irritat.

—Sóc tan pobre—va fer ella—, que ni solament els he pogut obsequiar amb una copa.

Evidentment, li agradava parlar de la seva pobresa. No diré que s'hi complagués, però hi insistia, potser per desvetllar el meu interès. Després vaig observar que era pidolaire de mena, amb una espècie d'afany o de compassió per si mateixa, que he observat en altres persones pobres i que per això es creuen amb dret a les coses del altres i no paren de fer el ploricó per treure'n algun partit.

—Som nosaltres—vaig dir—, sóc jo—vaig rectificar—, el qui vull obsequiar a vostè.

Se m'havia ocorregut una idea feliç per parlar a soles amb ella.

—Arriba't a la plaça de l'Àngel i puja una ampolla de vi ranci i pastes—vaig indicar a l'amic, tot donant-li diners.

Aquest refusà, somrient. Ella feia:—No, no, gràcies—. Però la cosa l'afalagava. En veure que l'amic no estava disposat a deixar-nos sols, vulgues no vulgues, vaig aconseguir que hi anés ella.

El que passà llavors no em sorprengué; m'ho esperava. Ell li corregué al darrera, tot cridant:

—Jo t'acompanyo, no vull que hi vagis sola.

Era ridícul. Si aquella noia no podia anar sola de nit... Vaig esclafir a riure fort, perquè ells em sentissin de l'escala estant. Adés amb un mutisme sorrut, adés amb paraules iròniques, ara corrent per a parlar-li a soles, el meu amic mostrava la seva gelosia estúpida.— Es creu que li prendré aquesta infeliç—em vaig dir.— Què n'he de fer jo d'aquesta infeliç? Però el cas fou que, de sobte, jo

mateix vaig sentir la picada de la gelosia en trobar-me sol i pensar que ells dos potser es besaven per l'escala. Era estúpid, més estúpid que la gelosia d'ell. Era que ella m'havia significat preferències amb els ulls, i ara m'irritava que ell es pogués valer de no sabia quin dret per acompanyar-la, mentre jo els esperava encongint com un mussol. Em dolia de no haver-hi anat jo i tot, jo qui pagava, de no haver tingut la idea d'obsequiar-la al mateix bar. "La Lluna" era allí, a dues passes, a la plaça de l'Angel, i vaig estar temptat de davallar-hi.

Vaig respirar alleujat en sentir-los a la porta, de retorn. No s'havien entretingut gens. Ella arribà primer, vermella de córrer, esbufegant. Amb els ulls riolers em va dir, però, que no havia passat res. Amb els mateixos ulls, consirosos immediatament després, em va dir la llàstima de no poder quedar-nos tots dos sols. Jo la vaig entendre tot seguit, i des d'aquell moment no vaig fer sinó pensar com em treuria l'amic del davant.

A les dues copes de vi ja ho tenia. M'havien pujat al cap, amb una mica de mareig—aquell vespre gairebé no havia sopat—, i vaig pensar aprofitar allò per "posar-me malalt". En un moment havia perdut tot escrúpol. Veia aquella doneta davant meu com transfigurada. La meva imaginació voluptuosa m'exagerava el seu encís, me la pintava com una criatura amorosa, tota dolçor i bondat, com una veïneta senzilla del poble que en un moment de ceguesa m'hagués donat el seu amor. I jo també ja l'estimava, la sentia més meva que no pas de l'altre.

Estava decidit. Només calia trobar el moment. Ella tota s'havia engrescat amb el vi i començava de fer saltirons. Es veia que no hi estava acostumada. Una alegria pueril, d'ocell que salta del niu tot no sabent què passarà, agitava el seu cos, la feia taral·lejar i picar de mans entorn de la taula. Tenia una alegria infeliç, pobreta, que si jo no hagués estat obsessionat amb la meva idea, m'hauria fet llàstima. De sobte, en veure'm a mi tot pàl·lid d'aguantar la tivantor d'una idea fixa barrejada amb el mareig, esclatà, amb la paraula embarbussada per una pasta a mig rosegar:

—El vi l'ha reprès! Es troba malament! Es troba malament!

Havia endevinat la meva idea. No vaig dubtar més, i, sense respondre, em vaig deixar relliscar de la cadira, tot evitant una caiguda massa teatral. Ja estava tot fet. Em calia jugar la resta de la

comèdia. No entraré en detalls, però estic segur que vaig fer-ho bé. Vaig simular tots els extrems d'una indisposició sobtada i em varen fer el que es fa en aquests casos. Vaig suportar fregues de vinagre als polsos, aplicacions d'essència barata al nas, aiguanaïf als llavis, que jo no em volia empassar i per això cloïa les dents, tot simulant una ranera esglaïosa. Ella s'alarmà:

—Corre—va dir—, baixa a Can Ferrer i explica el cas, que et facin una medicina per als nervis. Això és nerviós.

—Ca!—va dir ell, sorneguer.— Em sembla que no és res d'això.

—Si pogués parlar, sabriem el que té. Però, ves, un "pasmòdic" no li pot fer cap mal. Demana un "pasmòdic", és això el que li convé.

Ell se n'anà rondinant, i jo, per donar més veracitat a la cosa, vaig seguir fent el malalt. De tota manera, vaig obrir els ulls, vaig mormolar unes paraules, la noia em va dir que sí, contenta, i, en tornar l'amic de la farmàcia, ella i jo estàvem entesos.

—Portem-lo al llit—va dir a l'ajudant.— No el podem tenir pas a terra.

Vaig notar que ell m'agafava amb ràbia, i per damunt la roba em pessigava la carn. Potser es pensava que jo cridaria. Jo estava decidit a suportar-ho tot.

Una vegada al llit, ella em donà una cullerada de medicina, que jo vaig empassar-me tot mormolant com qui desvarieja. Els dos s'allunyaren. Disputaren. Callaren. Tornaren a disputar. La cosa es feia pesada. Hi hagué un llarg silenci, durant el qual m'havien vingut a veure, ara l'un, ara l'altra. Més tard vaig sentir que ella li deia:

—Està malalt. Jo veig imprudent de traslladar-lo a casa.

—Ni en cotxe?—vaig sentir que ell li preguntava, esverat.

—Ni en cotxe—li va respondre.—Passarà la nit aquí. Està malament. Jo dormiré al menjador.

Ell va riure amb una mena de coïssor. Després de llarga estona se m'acostà, posà les mans al llit, la seva cara tocava la meua. Jo tenia els ulls closos, per res del món no els hauria obert, i bleixava penosament com fan els malalts. Sentia la seva respiració ardent davant la meua boca, em semblava veure la seva cara de ràbia i de mofa a la vegada.

—Com estàs? No et trobes millor? Vols dir que si fessis una mica d'esforç...

Jo només responia amb un mormol rogallós, sense obrir els ulls, per por de trair-me. L'amiga feia veure que preparava alguna cosa calenta a la cuina. Jo sentia espeternegar el carbó. De sobte em va colpir una forta estrebada al nas, com si me l'estiressin amb unes tenalles, com si me l'haguessin esqueixat. I l'amic, que deia rancuniós:

—Apa, adéu! Bon profit!

Jo em vaig regirar amb un surt. Ell rigué. Esperà. Vaig fer com qui s'ensopeix altra vegada i ell s'allunyà tot renegant. Jo havia resistit el viu dolor i l'hauria aguantat molt més fort encara, posat a realitzar el meu intent. Els vaig sentir disputar una estona al replà i després un cop de porta violent. Ella vingué a abraçar-me, riallera.

—Ara tinc pena—no em vaig poder estar de dir.

—Per què?—va fer ella amb indiferència.

—Per ell, el teu amant.

* * *

Cap allà a la matinada vaig despertar-me amb un desfici insuportable. Veia l'infeliç del meu amic peonant per la carretera del Clot, camí de la Sagrera, car a l'hora que se n'havia anat no podia trobar tramvia. I jo em sentia envilit com mai per aquella farsa que m'havia permès passar la nit amb aquella dona. Ella, el llit, la cambra, tot em va fer fàstic. De seguida em vaig adonar que no era de tot això que sentia fàstic, sinó de mi mateix. Jo havia dormit en caus més pútrids, en "pitjors barraques havia fet sentinella", com diuen els soldats, i el fàstic que havia sentit després era d'altra mena. Aquesta vegada era la náusea moral. —Ets pitjor que aquest ajudant tarat, aquest ex-home que tractes amb tant de menyspreu—em vaig dir.— Ell no hauria estat capaç de fer aquesta comèdia vil que tu has fet. No s'ha empassat la mentida, i ara seràs tu qui hauràs d'acotar els ulls davant seu.

Vaig fingir tenir una obligació a primera hora i em vaig llevar. Els darrers moments de convivència amb aquella infeliç havien estat anguniosos. Ara la veia lletja i estúpida, amb un cos desnarit que feia pietat. Ella endevinava la meua desil·lusió i s'havia quedat al llit, confusa. A més, aquella farsa m'havia rebaixat als seus ulls. Tots dos

estàvem com avergonyits, còmplices d'una canallada. A la cuina, en rentar-me, vaig veure una cassola de sopes fetes una pasta espessa, com un menja-blanc, de la qual n'hi havia tallada la meitat. Potser allò havia estat tot el seu sopar. Quanta misèria! Em semblà que la seva pobresa era també mandra, abandó. L'aixeta, negra, m'ho confirmà. I tota la brutícia d'aquell lloc. Abans de les sis ja era al carrer. Havia fugit corrent. No havia dormit amb prou feines. Érem a darreries de març. Els carrers estaven mullats per una boira plujosa. La meua lassitud era infinita. Semblava que la vida em fugís pels sentits desmaiats. I la pobra animeta, on era? Ah! quant de temps feia que m'havia desemparat abans d'aquella nit vergonyosa! Vaig travessar els espais despoblats dels darreres del Parc en direcció a casa meua. Necessitava anar-hi, no sabia per què. No hauria estat bé enlloc. Una pols mullada que no arribava a fang se m'adheria a les soles de les sabates. Les corbes de la via ferrada tenien una lluïssor humida, les barraques s'ajupien amb un deix plorós; els soldats encapotats, els obrers, tot el suburbi semblava compartir la meua tristesa immensa. I, tanmateix, els presseguers i les pruneres florint en mig de les barraques endolcien amb sos colors blancs i vermells la misèria d'aquell paisatge aclofat. Res no endolcia la pena del meu cor. Tot m'era familiar allí. D'aquell recó banal s'alçava una poesia punyent, potser per a mi sol, que hi havia somiat i patit durant tants anys, i em vingueren unes ganes molt fortes de plorar. Vaig aguantar-les per respecte als obrers que anaven al treball. Quantes vegades ens havíem trobat, ells amb el mocadoret de l'esmorzar als dits, una mena de frescor als ulls; jo, amb l'empal·lidiment de la disbauxa a la cara. En arribar a casa, vaig intentar d'obrir la porta sense fer soroll. Si encara dormien—vaig pensar—, faré veure que ara em llevo. El pis estava a les fosques, i això m'animà. Però la mare em cridà baixet del llit estant, amb una veu de pena, per tal que no es despertessin els oncles.

—Per què fas aquestes coses, fill meu?

Jo em vaig deixar caure a una cadira i no vaig poder resistir més. Vaig rompre a plorar silenciosament. Ella ja s'havia llevat. Em prengué als braços i plorà amb mi. Hi hagué una escena sentimental entre ella i jo, després de la qual em vaig alçar decidit, com refet per aquell esplai.

—Vull canviar de vida!—vaig exclamar.

—Fa tant de temps que ho dius—sospirà ella.

S'acostava l'hora d'anar a l'escola.

—Fica't al llit—em va dir.— Avisarem que estàs malalt. El teu oncle anirà a recollir els nois, com altres vegades.

—No pas avui—vaig fer jo amb energia.

Em vaig rentar altra vegada per treure'm l'ensunyament dels ulls i vaig sentir la magror de la meua cara a les mans, l'afilament dels dits que durant les nits de disbauxa se m'havien aprimat sensiblement. Una vegada al carrer hauria dit que m'alçava del marasme. Com de costum, vaig trencar pel carrer de Padilla, en direcció al Bogatell. Els arbres gotejaven. El fred de març, que jo sentia més pel fet de no haver dormit, m'esborronava. Ja no era, però, la gelor de l'hivern. Amb l'aire viu i mullat, respirava el primer alè primaveral. Semblava que em tornés a colpir el món exterior, que ara volgués retornar aquella vivor de sensibilitat a la qual devia tantes voluptats pures. Feia temps que les meves percepcions eren afeblides, com de convalescent.

Tot d'una se m'aparegué la figura terrosa de l'ajudant, davant la qual hauria d'humiliar-me. El veia amb els ulls rojos i extraviats de quan s'enrabiava, la cara llarga, unes dents que em volien mossegar.

—Ja estàs bo?—em preguntava sorneguer.—Ja es veu, ja, que has passat mala nit.

Hi havia en el seu accent una barreja de mofa i de compassió. Després afegia tot petant-li les dents:

—Jo l'he passada pitjor que tu, la nit. Me'n vaig anar a casa amb una ràbia, que els ulls em punxaven com si me'ls foradessin amb agulles de foc. T'ho juro, em feien un mal tan terrible, que em creia tornar-me cec. No et vull parlar mai més. Quina vergonya que dos amics s'hagin de barallar per una p...! Però jo no em vull barallar. Estiga't i m'estaré! Ja te la dono.

Però els ulls li ploraven.

Llavors comprenia el que ja havia sospitat altres vegades. Aquell home estimava l'amiga amb la passió que jo havia estimat la francesa, i jo pel caprici d'un instant li acabava de jugar aquella farsa. I ell no em trencava el cap. Veia que certs homes humils, certs detritus d'home, si voleu, troben en la seva mateixa misèria una força de resignació o d'humanitat que els redimeix del mal de la violència que era una de les meves tares greus.

Ell m'estimava amb una barreja d'admiració, i no volia barallar-se amb l'amic per una dona en la qual pensava dia i nit. Jo al seu lloc hauria estat capaç d'agredir-lo. Davant la seva resignació, jo li prometia no tornar més a casa la seva amiga, tot demanant-li perdó, humilment. Ell seguia guardant-me una rancúnia sorda. Jo tornava a humiliar-me, per fer-me perdonar. Res no em dolia per realçar-me als seus ulls. Finalment s'ablania. Amb la meua humiliació em semblava haver realitzat una acció noble. —“No ets tan miserable com et penses”—em deia. Això m'elevava davant de mi mateix. Content de l'amistat de l'ajudant, intentava redimir-lo, treure'l de la disbauxa. Tot jo reaccionava, i em tornaven les ànsies de volar cap als espais puríssims.

Sinó que, de sobte, m'entrà un pànic total, aquell estrany acordament que em feia capaç de la vilesa, i me'n vaig tornar a casa per no veure l'ajudant en tot aquell dia ni l'endemà. En lloc de fer-me perdonar, vaig decidir fingir-me malalt. Era fàstic de la mentida, em sembla a mi, i volia vèncer-lo amb una covardia. Així, amb l'una reforçava l'altra.— Si passo uns dies sense anar a col·legi—vaig pensar—, l'ajudant creurà que he estat malalt de debò, i no caldrà humiliar-me.

Em vaig ficar al llit, i durant dos dies em vaig sentir el més degradat dels homes. Al tercer, em vingué una mena d'inspiració poètica fortíssima, i vaig compondre uns versos en els quals descrivia la misèria d'una cortesana de carreró, l'enamorament d'un poeta per ella, correspost amb una dolcesa ideal i la redempció de tots dos, nascuda de llur recíproc i puríssim amor. Tot plegat era una imitació grotesca del “Déu i la baiadera”, de Goethe, que m'havia fet molta impressió. Jo n'estava poc satisfet. I, el que era més greu, les imatges de la nit passada amb aquella pobreta em retornaven amb insistència, jo les amanyagava voluptuosament, com un triomf, i entre la misèria d'ella i la degradació meua flotava el meu somni feliç.

L'ajudant em retirà l'amistat durant un cert temps, i m'hi vaig haver d'humiliar, vulgues no vulgues, per desagreuja-lo. Des de llavors, cada vegada que em trobava davant seu, aquest episodi—un nom o altre li haig de donar—em tornava a la boca amb una agror que em tapava el cor. Era l'agror d'un ferment, però jo no ho sospitava. Tant has davallat—em deia en els moments d'amargor—, que ja ets al fons de tot. Mira on t'ha portat la teua joia, aquella joia pu-

ra que t'atrevies a comparar amb l'explosió triomfal de la "Novena" de Beethoven.

Era amb l'esgarripança del remordiment, que girava els ulls enrera, als dies d'illusió ingènua de la meva arribada a Barcelona. Sí; fou llavors que vaig començar a sentir el remordiment d'haver malversat la meva joventut. El sentia amb la mateixa intensitat amb què ara, de vegades, sento l'angoixa, l'enyorança afflictiva de pensar en els dies perduts, davant la temença de no poder realitzar els meus plans ambiciosos per causa del temps que he llançat estúpidament.

No era pas sense raó que un dia m'havia fet por la joia —i encara me'n fa avui— quan es presenta massa intensa. Llavors em començava a conèixer. Jo era extremat en tot. D'infant, una bala perduda, o un viciós d'ensomni. La primera negror d'adolescent em donà la sensació d'haver perdut per sempre l'alegria. Fou la revelació del drama de la meva naixença. Havia volgut morir. Quina passió prematura! I, en tornar a viure, trobava miraculós que un raig de l'alegria celestial davallés fins al meu cor. Com era possible que jo hagués superat la mort, i, després de la mort, aquella horrible vergonya dels suïcides fallits? D'adolescent i de jove, imaginàriament o no, havia sofert més del que la meva pudícia m'ha permès de descriure ací. Tal vegada això era la causa que després m'hagués aferrat l'alegria amb una fúria tràgica. Una criatura abandonada, que clou els punys descarnats per la fam i troba una mamella caritativa que li torna l'alè, és la imatge del meu retorn a la joia. Així que els punys se li desclouen i els ulls se li obren, per la mateixa llei de força que una bona regor fa muntar la saba fins als brotons que s'assecaven i hi fa esclatar les flors, l'infant allarga les mans en un crispament d'angoixa. L'arbre, menys sensitiu, potser no pateix aquesta angoixa, però per a l'infant el retorn a la vida és un sofriment. Veureu que el desesperat crispa les mans i que elles aferren la mamella que li torna la vida, l'unglegen, la maseguen febrosament; els llavis no xuclen el pit, el mosseguen les dents; l'angoixa dels ulls i tot l'adoloriment del rostre diuen que aquell retorn és neguit, és sofriment, abans de convertir-se en benestar.

Així fou el meu retorn a l'alegria abans de conèixer la llunyana serenitat. I la meva por, quan se'm presentava tan forta, era por de mi mateix. Ella alterava els components de la meva naturalesa, els

disgregava. Tal vegada per això m'hi llençava amb aquella fúria, per l'atracció dels abismes. Aquesta por era ben fundada, venia del subfons de la meva consciència. La vaig començar a sentir d'infant. L'alegria em pertorbava. En l'ensomni dolorós era fel·lç. L'alegria em produïa un neguit punxós, una dispersió, que no cessava fins que l'alegria es feia esbojarrament, exaltació.

En certs infants hi ha tot l'home de després. Són com una planta tendra i petita, amb tots els seus elements, que no faran sinó desenrotllar-se amb el temps. També, després, no vaig suportar l'alegria virilment, sense convertir-la en embriaguesa. L'experiència em confirmava que l'embriaguesa a la qual jo em sentia propens, més forta que jo, que m'arrossegava, contenia, com un germen, la tragèdia íntima de tota la meua vida futura i que tots els mals que em podien venir de l'exterior eren insignificants, comparats amb els que jo portava dintre de mi. Dintre la carn, dintre l'ànima, vaig començar a sentir que tal vegada és aquesta la tragèdia de l'home.

Sota la passió, totes les nostres forces, tots els nostres ressorts són com centuplicats, diré més, són "superhumanitzats". La passió dona a l'home una puixança sobrenatural. I la puixança dona la sensació de la joia infinita, divina. No farem millor d'anomenar-la demoníaca? Llavors esclaten en el cor de l'home els himnes a la joia triomfal. Tot és joia en ell, tot el condueix a la joia, tot li demana joia. Aquesta fúria joiosa ens porta al cimall de l'humà. Un pas més hi ha el cel, o l'infern.

Llavors, quan som tan alts, tan puixants, una mica de res ens fa rodar el cap. La nostra pròpia puixança ens trasbalsa el cor, ens entela els ulls de l'enteniment. I això també és voluptat—voluptat d'abisme.— I aquest trasbalsament diví fa precipitar la nostra caiguda. No sabeu com? Primer és un enlluernament de la nostra mateixa resplendor, després és un desmaiament dolç de la voluptat, de la raó, i creiem encara pujar, sempre més amunt, cap a noves joies, cap a noves puixances, quan la vermella al·lucinació ens abat al fons de la nostra misèria, no pas arran de terra, encara més avall, sota terra, al subsol del fang i de les aigües pútrides.

Aquest ha estat, diverses vegades, el meu lot magnífic i desastrós. Potser no m'hauria entretingut a parlar-ne tant, si no em cregués que és també el lot de tots els apassionats. La meua joia "pura", "triomfal", que havia començat a pervertir-se en la solitud, anava a

cercar, d'amagat, una almoina d'escalf a l'amant del meu amic infeliç, i no s'enrogia d'emprar la clandestinitat, la simulació més humiliant, la traïció. Vegeu on havia arribat el sincer, l'heroi i el poeta.

* * *

M'abandonava a les delectances del talp: els carrerons suspectes on la vida és fangosa, les cofurnes, la nit, la taciturnitat.

De tant en tant, tornava el regust de la francesa, macerat de turment i d'enyor. Aquell havia estat un "amor altíssim", comparat amb les disbauxes d'ara. Encara el record d'aquella amiga, l'ombra del record, sense que la seva imatge prengués contorn, sense contribució de la seva veu ni del seu gest, només la idea abstracta d'ella, o que algú, al carrer, cridés el nom que ella portava, era punyir totes les fibres del meu ésser, redreçar-les pel sofriment i pel plaer i assedegar-les d'aquella mixtura de sensualitat i de sentimentalitat que m'havia enfollit i que m'embriagaria sempre més, provinent d'ella o d'una altra capaç d'eclipsar-la, follia que per a mi equivalia a l'Amor, car no n'havia conegut d'altra i tal vegada no era capaç de conèixer-ne d'altra mena. Però un amor com aquell no tornava, i la disbauxa em deixava insatisfet. Un amor violent, per bé que terrible, em podia salvar amb la seva crisi i reacció consegüent, com m'ha esdevingut després altres vegades. L'amor no vingué. Estava escrit que em salvaria el dolor, el més fidel amic.

El matí d'un diumenge de maig, jo rodava pels carrers ombrívols de la Barcelona vella. El sol i les primeres calors excitaven la meua irritabilitat. Llavors tenia els nervis destemprats com mai. Quan travessava un espai assolellat, corria a refugiar-me a l'ombra, com un conill al cau.

En sortir a Santa Mònica, em vaig afuar als llibres vells. La meua pobra biblioteca s'havia format gairebé tota allí, i no m'hi podia acostar sense aturar-m'hi, àdhuc en aquells temps de desmenjament per la lectura.

Un llibre mesquinet, de cobertes d'un verd brutós, va cridar-me l'atenció pel títol. No el recordo exactament. No és curiós que recordi el color de les cobertes, i el títol no? És així. Com les coses

s'aferren a la nostra memòria pel seu exterior, més que per les idees que representen! Potser tampoc les cobertes no eren verdes, sinó cendroses. De tota manera, el verd i el cendra van associats al record d'aquell llibre, com s'associen, per a mi, a les idees de la nàusea i la mort. Era un manualet francès. Vaig comprendre que tractava de les malalties sexuals. Dic malament, no era això. Algú podria creure que era un tractat de les malalties venèries. Res més fals. Allí eren estudiades, com vaig veure després, les conseqüències funestes d'abandonar-se a la sensualitat. Funestes pels nervis, per l'afebliment que porten a la intel·ligència i a la voluntat—al tremp viril, com si diguéssim. No puc assegurar que fos un estudi rigorosament científic—ara sospito que hi havia molta fantasia—, però jo el vaig prendre com a tal. Em dol d'haver-me'l venut, com tots els altres llibres meus, per fer-me amb diners per anar a França, i de no haver-lo pogut retrobar mai més, per bé que l'he cercat amb afany. Era escrit per un tal Tissot, metge, de prenom Víctor, si no em falla la memòria. Car d'això darrer no n'estic segur. Tinc de tots aquests accidents un record flotant, a l'inrevés de la impressió inesborrable, com una marca de foc, que el llibre em produí.

Davant del títol vaig tenir un pressentiment: Jo em veuria retratat allí. El pressentiment es confirmà. A l'entrada del Parc em vaig deixar caure a un banc, retut. Dintre les orelles em sentia una bonior dolorosa, després una xiuladissa cremant, com un vent sonor acompanyat del pas d'un àcid, d'un corrosiu. Més tard, he patit de mal d'orelles, i, en resistir la cura cruent, he tingut una sensació igual a la d'aquell dia.

Vaig devorar el llibre furiosament. La seva lectura em feia mal, però no la podia deixar. Mai cap llibre no m'haurà sotraguejat com aquell. Cert que jo feia les lectures per passió, i tal vegada per això el poc que llegia es transformava en substància del meu esperit. Un llibre, per a mi, era una transfusió de sang o no era res. O m'apassionava i es convertia en vida de tot el meu ésser, o rellescava per la meua superfície sense deixar rastre. Repellia tota lliçó que no es fongués dintre meu com una limfa, igual que fugia de tot medi que no tingués la força d'absorbir-me immediatament. Doctrines, disciplines, no existien llavors per a mi. La passió era el meu sol reactiu. Un llibre propici em feia els mateixos efectes que l'amor o la sensualitat. Igual podia portar-me una minva com un guany.

Així s'explica l'efecte fulminant d'aquella lectura. Oblidat de tot, em lliurava al turment d'una autòpsia moral desapiadada. I acabat de llegir, no el vaig poder cloure. Vaig tornar enrera, vaig rellegir les pàgines més cruels, les que m'afectaven més personalment, com qui es grata furiosament una urticària, o es furga una llaga rabiosament, fins a fer gotejar la sang. Era una tortura, ja ho sé. Era un refinament de tortura. Però aquella complaença en la constatació dels símptomes descrits al llibre amb els que jo havia començat a descobrir dintre meu, es convertia en voluptat a mesura que la meva desesperació creixia. A aquesta voluptat en el dolor encara no hi havia arribat mai. Eren les tres de la tarda, i no m'havia recordat de tornar a casa. I si vaig tornar-hi, fou perquè sabia que la meua família se n'havia d'anar al teatre i jo podria estar sol tota la tarda. Ja he dit com defugia les companyies, quan les crisis es presentaven, per lliurar-me tot sol al dolor, fins a la crueltat. Vaig veure oberta davant meu la perspectiva d'una tarda de felicitat, de felicitat immensa! Quant de temps que no havia sentit un dolor actiu i fecund com aquell! Quant de temps que fanguejava somort i ni el mateix remordiment prenia aquella abrivada de les meves primeres crisis turmentoses! Ara s'alçava un tumult horrible dintre meu, m'envaïa poc a poc, es concentrava als polsos i em percutia al cervell, o cuidava a ofegar-me l'alenada al pit. Sabia que en trobar-me sol dintre el pis, aquell tumult esclafiria en una crisi horrenda, i vaig cuitar a córrer cap a casa, on m'esperava la solitud. Aquella esperança em prometia un plaer infinit, un plaer cruel que jo coneixia prou i massa, per poder renunciar-hi. Era el sadisme! Quan avui hi penso, comprenc el sadisme, la suprema felicitat en la crueltat.

Em vaig alçar del banc. Tot jo trontollava. Els ulls se m'havien entelat de llàgrimes dolcíssimes. Tot brunzia al meu entorn. Tot brandava al meu entorn, com un vaixell. Els arbres eren els màstils, i jo, en travessar el Parc, hi vaig allargar les mans algunes vegades, per afrontar el trontoll. El que m'anguniejava fins al perill de fer-me perdre l'esma, era aquella immensa claror que m'inundava de totes parts, travessada d'infinites ratlles negres que em feien giravoltar el cervell. Filaments verticals o circulars es movien davant dels meus ulls, dansaven com volves, s'entreteixien, obrien zones de buidor davant meu, talment abismes de llum crepitant, i m'arribaren a produir el vertigen, de tal manera, que, per no caure, vaig

haver de recolzar-me a la soca d'un arbre i romandre una estona cara en terra.

El Parc començava a poblar-se de visitants dominicals. Algú em preguntà si em trobava malament, si necessitava socors. Jo vaig respondre que no, tot estranyat que em parlessin amb aquell interès i que, en allunyar-se, seguissin amb el ulls admirats les meves passes vacil·lants. Les veus dels que passaven pel meu costat em semblaven venir de molt lluny, vagues, amb so de profunditat, com si pugessin d'un subterrani. Però encara m'havia estranyat més la veu meva, en respondre a aquella gent. M'havia sorprès com si no fos meva. M'havia ressonat a les parets del crani com si aquestes fossin metàl·liques i el meu cap fos una vasta cambra buida. Em va fer l'efecte que encara venia de més lluny que les veus alienes i d'un lloc més enfonsat, d'una caldera vella i ensorrada. Tot caminant, el record de la veu meva em repercutia dolorosament a les temples i em feia cruixir les dents, com si en passar-hi hagués deixat un rastre de morques astringents, residus d'uns pòsits metàl·lics en descomposició. Era un cruixit raríssim, aspruc, com si hagués mossegat un ferro rovellat i m'haguessin restat partícules de rovell entre dent i dent. Vaig escupir per treure'm l'aspror metàl·lica de la boca, i no vaig poder resistir la temptació de mirar la saliva, com temorenc d'haver expellit una substància estranya, verdenca i terrosa. El llibre parlava de mercuri i de productes mercurials. Jo, allà al poble, m'havia emmetzinat amb sublimat corrosiu, i ara, per un extrany fenomen, es repetien les sensacions físiques: la náusea, la cremor a les entranyes, l'astringència al paladar. Si; estava emmetzinat per aquell llibre, com ho havia estat per una droga; emmetzinat per un poderós treball de la imaginació. En arribar a casa la meua família es disposava, en efecte, a sortir per anar al teatre. Vaig simular venir d'una llarga excursió i que, fatigat, em quedaria de gust al pis. Passaria la tarda llegint.

En trobar-me sol, em vaig estendre al llit. Vaig posar aquell botxi tocant al meu cap, arran del coixí, com si fos la companyia d'una estimada, i de tant en tant el prenia i me'l mirava silenciosament, com si l'interrogués. "Aquell botxi" era generós. Ell tenia el meu secret i me'l revelava amb una sinceritat nua. Jo l'havia comprat per trobar-hi guia i remei, i ell em portava la desesperança. De sobte vaig esclafir en un plor, una riuada de plor inestroncable. Quant va

durar? Molt de temps. Plorava amb passió, com una tempesta desfeta. Recordo que després d'aquell plor llarguissim em vaig sentir aconsolet. No pas esperançat, aconsolet de no tenir esperança.

Un condemnat a mort, en llegir-li la sentència, podria esclafir en un plor semblant i després morir serè, però a condició que fos tot seguit. Aquell seria l'instant favorable, oportú. La idea de la seva fi immediata, ineludible, ja ha fet la meitat de la feina del botxí; l'esperit ja ha rebut el cop decisiu, ja s'ha després de tot accident i la tenebra ja munta del fons de la consciència. La resta és cosa mecànica. Seria més humà acomplir-la llavors per evitar reaccions inútils. Només per pietat diem-ne espiritual, no pas humana, pot ésser retardada l'execució. Es tracta de salvar l'ànima, segons els principis dogmàtics. Psíquicament, la mort ja sembla acomplida. I tanmateix, si la mort material no ve, l'ànima pot desvetllar-se furiosament a mil vides, que no pressentia abans, com en un Dostoiewski.

Una cosa semblant m'ocorregué a mi. Després del plor, fou un extenuament absolut, un aplanament mortal, la resignació tranquil·la, gairebé diria joiosa en la mort. Quant de temps durà aquesta sensació? Recordo que era una benestança letal, búdhica, sense desig. Mort el desig, ja podrieu llevar a l'home la vida. Aquesta benestança havia penetrat successivament les capes de la meva consciència, com una boira que davallés i anés entenebrint d'antuvi les parts inferiors d'un paisatge, després les mitjanes i darrerament les més baixes. Però com si una estranya claror irreal hi penetrés de costat, en un recó llotós i profund s'havia refugiat una llambregada de llum tèrbola, com un raig de sol ponent filtrat entre núvols al fons d'una maresma. Era una sola regió, una partícula només de regió, que no participava d'aquells deliquis divins. Com eren aquells deliquis? En va intentaria descriure'ls, és a dir, en va intentaria fer-los comprendre a qui no ha sentit la joia dolcíssima de "fondre's", de desaparèixer com ésser sensitiu i pensant. De vegades he imaginat que la mort hauria de venir sense malaltia, sense minva de les nostres facultats, en tota plenitud, per una volatilització ràpida i breu dels nostres components físics i espirituals. Poseu que aquesta volatilització es fes en mig d'un ensomiament feliç, que cada àtom volatilitzat, en lliurar-nos del dolor de viure, fos un gaudi inèdit, un deliqui suprem, d'una finor, d'una excelsitud comparable, però augmentada infinitament, a la lassitud de

l'amant extenuat pel gaudi amorós. Suposem que llavors es produís un desmai dolcíssim com un acord en menor que acaba amb un sospir diví. L'estat de la meva consciència era una cosa semblant. Un soporífer avançar de la resignació, del renunciament feliç. Talment la grapa abassegadora d'un narcòtic puixant, la resignació em lliurava lentament del dolor de viure, tot inundant-me d'una voluptat tranquil·la, sense desig, sense abrivada, com un bany letàrgic, que en adormir les meves potències em produïa una dolçor infinita que mai no m'ha donat l'amor ni el vi ni aquella conformitat momentània de la realitat amb els meus anhels més inconfessables, que sembla constituir la suprema felicitat de l'home.

Allò era millor que tot. Era la joia pura, la joia immaculada, celestial. Per què no vaig morir aquell instant? Després d'"allò", què val tota la resta? La vida entera, després, l'hauria de consumir cercant aquell moment de glòria que no retornaria. En moments tals, hauria d'ésser lícit el suïcidi, i de vegades he pensat que seria ben acollit de Déu. Morir voluntàriament, tot beneïnt, per què ha d'ultratjar la voluntat suprema? Jo l'havia desitjat tant la meva mort, que llavors, en creure-m'hi votat prematurament i ja definitivament, la veia venir com un bressoleig, i al seu davant sentia una esgarripança flonja, com la que et produeix el bes de la mare quan fora d'ella et sents abandonat de tot. No seria més dolça l'acumulació, en una sensació única, de tots els deliquis humans.

Però en aquella regió no entenebrida, no resignada, què hi passava, doncs, que no reaccionava contra aquest avançar letal? Creureu que allí s'havia concentrat la voluntat de viure, el dolor, tal vegada la desesperació de morir? Res d'això. Allí s'havia refugiat la consciència de la meva força, però quina consciència més cruel! Allí hi havia el recó del sadisme, de la terrible felicitat que s'abeura i es nodreix de la crueltat amb si mateix. Aquesta crueltat, estranya i inhumana, s'ha presentat sempre en els moments més desesperats de la meva vida. Una absència de tota compassió, de tota pietat de mi, m'ha donat, en els instants més perillosos de la vida meva, una vigoria tremenda, demoníaca, que, en aixecar-me del meu desmai, m'ha permès afrontar el perill amb una joia al·lucinant. No fugir del mal, submergir-m'hi. No afrontar el perill amb la seguretat de vèncer-lo, sinó, segur d'ésser vençut i esperar el desastre, anar a l'encontre del desastre amb un frenesi joiós, i no

pas d'embriac, ans amb una luciditat esglaiosa. Segur de trobar la mort, l'hauré vençuda potser per haver sentit una felicitat sobrehumana en cercar-la.

Aquesta mateixa crueltat m'ha fet sortir a l'encontre del fred i de la fam, i tal vegada per això se m'han convertit en deliquis el fred i la fam, com així mateix les humiliacions que m'han estat infligides, amb el menyspreu persistent al meu entorn i la renúncia íntima a les més preuades ambicions. Per crueltat amb mi mateix hauré renunciat a l'amor més estimada, hauré trobat a la pobresa el gust del pa del veí i m'hauré atret la calúnnia i suportat la infàmia amb el silenci indefens. Aquesta crueltat m'haurà portat al vertigen moral, m'haurà enfonsat a l'abisme, i quan m'he cregut perdut per sempre, ha pujat del fons de la negror una joia puríssima, com si només en el vertigen i l'abisme es trobés la felicitat. Per més afany de crueltat encara, he llançat aquesta felicitat amb les dues mans plenes, i ella m'ha tornat augmentada infinitament, ha poblat, amorosa, la meua solitud i ha carregat la meua nuesa de tresors.

Ella, la crueltat amb mi mateix, m'ha lliurat de la deliquescència a la qual m'abocava la meua naturalesa de sensitiu morbós. D'ella està plena el meu passat. Sovint m'ha fet aparèixer absurd i foll. O m'ha pintat als ulls dels altres com un home dur, egoista i cruel. Però ella, en un home desarmat com jo, ha estat la meua sola defensa contra la meua innata feblesa. Per ésser fort, m'ha calgut ésser exasperadament cruel amb mi. Aquesta exasperació de crueltat s'ha desviat algunes vegades cap al proïsme. M'ha fet sentir voluptats massa terribles, perquè de tant en tant no n'hagi estès l'experiència damunt d'altri. Però llavors el gaudi s'ha evaporat, s'ha diluït en una pietat, diria millor en una feblesa, que no m'ha permès de dur l'experiència fins al darrer extrem, límit on comença la voluptat. Era una felicitat emmetzinada de remordiment. No; la felicitat suprema no l'he poguda sentir mai sinó retorçant la crueltat contra mi mateix.

Aquell dia, doncs, en el recó sàdic de la meua consciència s'alçaren aquests pensaments: "Això es presenta perfectament, com una tragèdia profunda, segons les lleis del destí. Jo no podia impedir aquest final. Tot el seny de què és capaç l'home no hauria desviat aquestes lleis del meu cap. La meua saviesa inconscient ha

estat de secundar aquestes lleis. Si el destí em votava a una existència vana i a una mort prematura, jo, més fort que ell, no l'he temut, ans l'he ajudat. D'altres haurien lluitat per allunyar-lo, jo m'he precipitat al seu encontre i he fet la meitat de la seva obra. Si Déu ha teixit el meu destí, Ell m'ho tindrà en compte."

Això no era formulat amb la precisió d'ara, però remorejava sordament dintre meu, com un udol rancuniós. Semblava que amb això la voluntat de morir anava a ensenyorir-se de la darrera capa no envaïda de la meva consciència. Amb una crueltat poques vegades superada per mi mateix, jo em veia com un aliat de Déu en l'obra de la meva destrucció, i en lloc de demanar consol al penediment, em complaïa orgullós en la meva perdició, i semblava invitar a Déu perquè la precipités. Aquell instant m'hauria llançat a l'abisme amb una fúria d'esperitat. La idea d'un suïcidi violentíssim em va passar pel cap, sinó que abans volia cometre una monstrositat moral, com matar el pare, per exemple; emportar-me tots els diners de la mare per fer una orgia aquella nit, després anar a fer l'assassinat i matar-me en mig la plaça del poble, a migdia, davant dels infants que sortirien d'escola. Diria unes quantes blasfèmies contra la família i la societat, contra la vida i contra Déu, i zas!, em clavaria un ganivet al coll i moriria maleint.

Tot això ho vaig veure claríssim i tan al viu, que em semblà que podia succeir l'endemà i que era un miracle que encara no hagués succeït. En efecte, les meves crisis més greus tenien el seu paroxisme en la idea de l'orgia desenfrenada, l'assassinat del meu pare i el suïcidi violent. Un instant em semblà que aquests fets ja eren acomplerts i que aquell entendriment de la consciència em venia de la vida que se m'escolava. Quina calma tan bona! I durava, durava, tot afeblint-se la percepció!

Era la mort aquella felicitat, aquella pau, aquell abaltiment dolcíssim? La mort! M'havia abaltit de debò en una lassitud extrema, i aquella ombra de somni em va fer llançar un crit d'esglai, i vaig saltar del llit com saltaria de la caixa un catalèptic que es desvetllés a l'instant d'anar-lo a soterrar. Vaig tenir la consciència, esgarrifosament enèrgica, que amb Déu o sense Déu, jo no seria submergit en la tenebra per ara i tant. Vaig córrer al mirall tot unglejant-me les mans per assegurar-me que encara vivia. Em va sorprendre la força, la ferotgia egoista del meu esguard i la cor-

rentia de passió que abrandava tot el meu ésser, com si en ell hi hagués la puixança de deu vides juntes que em posessin tivant la voluntat en un desig exasperat de viure-les totes deu, fins al paroxisme.

Vaig eixamplar el pit, el vaig bombar orgullosament davant del mirall, i m'hi vaig donar uns cops ressonants. "Aquesta caixa és bona", em vaig dir, i em vaig posar a cantar fort. De l'estómac, vaig pensar, tampoc no en pots dir mal, després de tot. I vaig tornar a cantar. "Què és el que tens malalt, doncs?—vaig preguntar-me.—Potser els nervis... Qui sap? Potser no. Potser la voluntat." La voluntat? No la podria governar? Vaig observar la forma del meu front i vaig estar segur que allí dintre no hi podia haver el cervell d'un creti. Vaig cridar d'alegria. Per demostrar-me que tenia voluntat, vaig parlar en veu alta, imperiosament, i vaig sostenir diàlegs intensos amb interlocutors imaginaris. Ells em retreien les meves febleses, i jo els rebatia amb l'exposició de les meves fortituds. Jo cridava més que ells, i amb això em semblà tenir raó. Aquest engany em deixà convençut. Vaig tornar a cantar, i em vaig posar a trepitjar fort, a remoure objectes. Vaig anar a l'armari, em vaig tallar una grossa llesca de pa, i amb quatre mosades, goludament, rabiosament, em vaig empassar el meu dinar, que estava intacte. Devorava com un afamat, esqueixalava la carn freda com un lleó. "Jo, malalt?—em deia.—Ja ho veureu! Jo morir? N'hi ha per anys. Jo, un inconscient? Tinc un talent enorme." Content, vaig beure força vi. Excitat, vaig obrir la galeria i el balcó, i vaig començar d'anar amunt i avall del pis, en ple corrent d'aire. Tenia necessitat de fer moviments violents, de provar la meva vitalitat.

Vaig sortir al balcó. Finia la tarda. Hi havia una calma dominical. Era callada del tot la vida quotidiana d'aquell barri, l'incesant i feixuc rodolar de carros, l'estrèpit de ferro que puja a sotraguejar els pisos, la boira vivent de pols, la respiració de la carretera que es fica a les habitacions. Sense això, el suburbi era desolat. En lloc de fer-me companyia amb la seva trepidació que m'havia esdevingut familiar, em tornava a la meva angoixa. Per entre dues cases veia aquell trau de mar que tant m'havia fet somiar, i per aquell forat de blavor i de la carretera morta pujaven la melangia i l'enyorança fins al meu cor. M'envaïa la tristor d'un bé

perdut, no sabia quin, d'una frescor marcida, potser la infantesa llunyana. Era un reblaniment sentimental que volia tornar, era aquella flonjor plorosa amb què començaven les turpituds, les claudicacions. I de seguida uns ulls entendrits, uns cabells flairosos, la dolça comba d'un pit... I estimar, estimar i somiar fins a morir! Oh, la sensualitat apegalosa que no em deixava mai! Era l'aranya que teixia la seva teranyina subtil entre els meus llibres, sota el meu coixí, dintre el meu cervell, a l'entorn del meu cor i on quedava balba, presonera com una mosca indefensa, la meua pobreta voluntat! Vaig intuir, em sembla per primera vegada, que ella era tot el meu mal. I també, per primera vegada, vaig comprendre que havia de lluitar decididament contra ella. De com estava desarmat per a la lluita, trenta anys de combats ardents, de desfetes vergonyoses, de victòries mesquines, en donarien idea.

Vaig tancar hermèticament la casa a les suggestions de fora. Vaig anar a cercar el llibre. Vaig estrènyer el meu botxi gelosament, amb amor, com per fer-me perdonar aquella traïció d'haver amanyagat imatges sensuais poques hores després d'aquella terrible lectura. Vaig sentir la tristesa de tornar a creure'm un incurable, com aquells que descrivia l'obra. I vaig decidir rellegir-la amb el diccionari a la mà, per tal que no se m'escapés una engruna de les seves lliçons. Jo encara no dominava el francès literari, però el llenguatge científic d'aquell llibre l'havia entès bastant bé. Així i tot, l'obra en conjunt se m'apareixia envoltada d'una vaguetat misteriosa. Era una atmosfera pesant d'angoixa, quelcom d'ombrívol i horrible que oprimia el cor. I si jo hagués exagerat la negror de la pintura? Sí; jo l'havia vist sota una penombra abismal, amb aquella barreja d'atracció i de repulsió que tenen els medis que, tot apassionant-nos, ens fan por i horror. La primera coneixença de Baudelaire, anys després, em va fer una impressió semblant.

Ara volia fer una nova lectura d'aquell llibre, una lectura freda, "científica", sense deixar-me suggestionar per les pintures i cercant-hi allò que pogués tenir de lliçó i de guia per un "malalt" com jo.

Vaig encendre el llum, un quinqué de petroli diminut que jo mateix netejava i omplia, el "llumet de l'estudiant", que la meua mare guarda amorosament en record d'aquells temps de pena i

d'angoixa, i damunt d'aquella tauleta mesquina on no m'hi cabien els dos colzes, al peu del llit, a un recó, de cara a la paret, vaig començar a rellegir, amb un anhel puríssim: Volia alçar-me del meu abatiment; del fons de la tenebra no havia oblidat els estels, i dintre el meu cor bleixava l'inici d'una elevació.

El llum feia una flameta rogenca i tèrbola, tot era estret i pobre al meu entorn, tot era trist i humil, com jo mateix en aquella hora. Per instants, em semblava trobar-me dintre un ninxol de cementiri, massa estret per a la mateixa mort. Per instants, em creia dintre un navili fantàstic, amb espiralls a totes les mars de la terra, a tots els cels de l'infinit.

JOAN PUIG I FERRETER.

En la mort de Magí Morera i Galícia

La imatge anímica i física

Viva la punyida per la mort de l'amic, el poeta de Lleida, A. Rovira i Virgili traçava, des de la "Crònica", de *La Publicitat*, la imatge anímica i física de Morera i Galícia. La recollim a continuació:

Tots els qui coneguèrem i tractàrem Morera i Galícia haurem sentit, en saber la seva mort, la punyida que causa la pèrdua d'un amic dotat de la virtut de la simpatia. El poeta lleidatà que Catalunya acaba de perdre, era un noble exemple de bondat personal, de cordialitat sincera. La simplicitat del seu caràcter i la correcció del seu tracte en feien un cavaller, un **gentleman** sense èmfasi. La bonhomia era en ell cenyida per la distinció, i així Morera esdevenia un model de vera elegància espiritual.

Va ésser Josep Carner qui ens féu conèixer personalment Magí Morera i Galícia. "Veniu, veniu ací—ens deia Carner amb el seu to una mica faceciós—, que "lo Morera" us vol saludar." I l'autor de "Els fruits saborosos" imitava la neta pronúncia lleidatana del poeta-diputat. D'aquella breu conversa en guardem encara la doble imatge anímica i física de Magí Morera.

Es una imatge suau; però no pas flonja. Sota la bonesa de Morera hi havia un temperament entusiasta i un home brau. En parlar dels temes més vius per a nosaltres, la veu de Morera es feia sonora i forta. La convicció, la passió pura i l'honestetat activa se li transparentaven en la seva faç expressiva i clara.

Poeta i ciutadà, Morera i Galícia comprenia bé la totalitat del deure cívic. El seu nom havia esdevingut un símbol: ell era el representant de Catalunya dins Barcelona. Diputat per la capital, amb una significació amplament catalana i no pas partidista, ell no era el literat que només fa literatura i que es declara "independent" de les activitats cíviques. Era el literat que no troba en l'exercici de la professionalitat intel·lectual un motiu d'exempció davant els deures cívics."

Els versos de Morera i Galícia, com les seves paraules de conversa, us guanyaven tot seguit el cor. La seva expressió verbal no corresponia sempre a la inspiració interior. Era una mica premiós escrivint i parlant. Però hom oblidava tot seguit les seves vacil·lacions d'expressió davant la noblesa dels

seus mots. Si els seus versos no són rics de perfeccions formals, tenen, en canvi, una llum, un to i una emoció inconfusibles. Quan heu llegit alguns d'aquests versos, us queden gravats a la memòria perdurablement. Prou sabem aquells de "Hores lluminoses":

"La pena és que he passat tres quarts de vida
delirós de la mel del bell parlar;
i tenint-la tan dolça dins de casa,
no l'he sabut fins quasi vell xuclar."

Aquesta qualitat de la poesia de Morera i Galicia explica que algunes de les seves composicions, tot contenint imperfeccions de forma, hagin aconseguit una alta popularitat. Tal és el cas de "Bellotge de sol", "El campanar de Lleida" i "Les birbadores". I és que, en poesia, l'emotivitat pot suplir, fins a un cert punt, les qualitats formals.

En la mort de Magí Morera i Galicia, donem el nostre comiat adolorit a l'amic, al poeta i al ciutadà... I ja en sentim des d'ara l'enyorança."

Els primers versos

Romà Sol, vell amic de Morera i Galicia, ha recordat unes paraules del poeta en les quals li contava "amb aquella seva infantívola ingenuïtat", que amb el vers li havia passat talment com al bon monsieur Jourdain", de "El burgès gentilhome": Parlava en vers sense saber-ho:

"Havia vingut a Lleida la famosa poetessa Na Josepa Massanès. A casa del gentil doctor i poeta Lluís Roca, es congregà el nucli selecte de literats i intel·lectuals de Lleida, a honor de la dama i poetessa catalana. Don Lluís prega a En Magí Morera, poc abans vingut de Madrid, jove elegant, de bell parlar, que volgués escriure algun treball per a aquella vetllada.

En Magí, escrit el seu treball, el llegí prèviament a Mestre Roca, que es va indignar de que estés fet en prosa.—Però, don Lluís, si jo no he escrit mai en vers!—Com, que no heu escrit en vers? Un treball que vos creieu fet en prosa, n'està ple de versos; i és tot ell d'una sonoritat musical que encisa. Mireu: "la majestad de la crujiente cola"... quin hendecasil·lab més perfecte!

En Magí me'l repetia declamant-lo com ell sol sabia declamar els seus versos "la majestad de la crujiente cola..."

—Tanmateix—afegia en Magí—vaig comprovar aleshores que n'hi havia posat aquest i molts d'altres d'hendecasil·labs al meu treball en prosa. I ve't ací com, deixant aquesta de banda, vaig provar d'escriure un poema i, en efecte, un o dos dies després, no ho recordo bé, llegia davant de Na Josepa Massanès, a casa de don Lluís Roca, el primer poema "Ilusiones y Mariposas". Del qual se n'ha popularitzat tant la seva famosa quarteta "Mariposa, tú y yo somos pequeños—menguados son mis sueños y tus galas.—Tú que puedes volar, no tienes sueños, yo que puedo soñar no tengo alas...!"

Poeta, cavaller, periodista i orador de la fidelitat

Glossant la fidelitat pairal del poeta de Lleida, sota aquests aspectes, Joaquim Pellicena escrivia, a l'endemà de la mort, a *La Veu de Catalunya*, una semblança de Morera i Galícia. Seguint estrofes del poeta, hom hi enumera les seves gràcies personals, els seus anhels literaris. Adhuc la seva llei d'actuació política és definible amb versos seus. Records, anècdotes, emocions, aviven l'evocació, dictada amb una enyorança ja ben profunda.

Reproduïm uns paràgrafs:

"Don Magí era un cavaller, i era també un infant. La seva correcció resultava verament encisera. La seva inspiració, autèntica. El seu entusiasme, genuí i fecund. Conversador ocurrent, la seva paraula era sempre viva i gràfica; la seva visió dels homes i de les coses, exacta i penetrant.

Morera i Galícia era gairebé sempre optimista. Molt poques vegades sentia les fiblades del dubte o el descoratjament del neguit. Si, per a ell,

el vell poeta Anacreont tenia
una tendra coloma missatgera,

no vacil·lava a afirmar que

la coloma
del vell Anacreont encara és viva.

Fins en l'accent enyorivol del "Maig de dins" hi ha sempre una suavitat enternidora, que sintetitza en aquells dos versos tan típics:

i trist d'aquell que sent, a primavera,
el maig per fora i un hivern per dins.

Es per això que en un altre indret suscita, com a imatge evocadora,

el lliri blanc,
vestit de llum com tendre esclat de vida."

"Noble exemple de treball i de constància, de lluita per l'assoliment de la bellesa literària, la seva vida és espill de cavalleria i gentilesa. Tenia setanta anys, i encara maldava per donar a la nostra terra la versió més curosa i exacta de Shakespeare. Amb quanta satisfacció descobria entre els versos del "Hamlet", com a exemple, el mot castellà "malhecho" que ningú, abans d'ell, no havia notat! Quina joia més íntima i més pura sentia quan creia haver trobat en la forma

viure, o no viure: la qüestió és aqueixa:

la traducció definitiva, la interpretació autèntica del cèlebre "to be or not to be", en el monòleg immortal! Amb quina indignació més genuïna es revoltava contra els gosats o els escèptics que acollien les hipòtesis més fabuloses sobre la personalitat de Shakespeare!"

El traductor de Shakespeare

Carles Soldevila ha parlat lúcidament des del "D'ací i d'allà" de l'obra perfecta de traductor del poeta de Lleida. Heu's ací les seves paraules:

"La glòria de Magí Morera i Galicia no recolzarà tota en la perfecció de les seves poesies. Té un altre pilar més robust i més formidable: el de les seves traduccions de Shakespeare.

Sabeu ben bé el servei que ens ha fet aquest home en incorporar "Hamlet", "Coriolà", "Venus i Adonis", "Romeu i Julieta", al nostre Renaixement?

Afortunadament, no s'ha tractat d'una d'aquelles tasques de traducció que hom emprèn sense entusiasme per complir una comanda editorial o per donar-se un petit aire de persona enfeïnada. Ca! Les traduccions d'En Morera són fetes amb tota l'emoció que pot desvetllar una obra pròpia. Tenen la calor vital, aquella mena de plasticitat panteixant, que és el signe directe de la vibració de l'autor. I són, ensems, d'una fidelitat i d'una catalanitat meravelloses.

Hi ha dos sistemes de traducció: la que tracta de donar-nos l'original no sols en l'esperit, sinó amb aquelles particularitats de dicció que són peculiars al gèni de la llengua en què ha estat escrita, i la que tracta de trobar en la llengua i en la psicologia pròpies els equivalents de l'original. La primera és la traducció que els francesos anomenen de "depaysement", perquè prova de donar-nos una sensació d'exotisme; la segona és la traducció total de lletra i d'esperit, que s'esforça a donar-nos la sensació que estem llegint una obra d'un compatriota nostre.

I bé: la cosa admirable en les traduccions shakespeareanes del nostre Morera i Galicia és que, per inexplicable prodigi, semblen aplegar els avantatges d'aquests dos sistemes a primera vista inconciliables.

Ell ha fet prou perquè no l'oblidem: Si els francesos comptaven a Amyot, traductor de Plutarc, entre els seus grans escriptors, nosaltres comptarem Morera i Galicia, traductor de Shakespeare, entre els patriarques de la nostra literatura."

Un moment de record

Josep M. Capdevila, en unes paraules emocionades, fresca la visió del poeta, encès d'esperit i ple de serenor, fixa un moment de record i d'esperança tot esperant parlar amb més placidesa del gran poeta que Catalunya acaba de perdre:

En Morera i Galicia se'ns representa amb aire senyorivol, amb aquell bon humor i flameig d'esperit sota la dignitat dels cabells blancs. Sembla que encara ens conti els seus projectes de les versions de Shakespeare que el tenien absorbit i de què gairebé cada any ens n'oferia un fruit. Tenia un esperit sempre jove; era més jove que els joves. Percebia el moment literari i allò que hi calia, i es posava a la feina amb ardor de joventut i amb experiència de vell mestre; veïe que calia incorporar a la llengua les grans obres literàries, i traduí poemes, sonets i drames de Shakespeare amb una vigor i una frescor que era una meravella. I encara s'avençava, i proposava al jovent que es donés a recollir d'Itàlia tantes gràcies de llengua i d'esperit fàcilment assimilables pel pròxim parentiu de raça i pels antecedents d'història literària.

En els seus escrits es veia de seguida l'amor que tenia a la seva llengua; bon artista de la paraula, vèieu que estava

delirós de la mel del bell parlar.

També era un delirós del bell sentir, de la pompa i de la ufanesa del gran viure, de la grandesa de la passió; i per tot això es complaia amb les glòries del Renaixement. Però, bon patrici, tot ho inclinava a l'ennobliment del seu país. L'horta de Lleida, la cantà d'una manera inoblidable, com la ciutat amb l'alta Seu i el seu misteriós camí del cementiri. I a la gran capital anglesa, de què es recorda sinó de la seva Lleida humil?

El cenacle del poeta

Josep Pinyol, en el número que *Lleida* ha dedicat al gran poeta, ens fa conèixer un dels aspectes més íntims de la vida lleidatana de l'autor del "Maig de dins", el "Xop bot", cenacle de bons amics i recer d'artistes. Deixem-nos emmenar per l'evocació:

"El "Xop bot" havia tingut hostatge, molts anys enrera, en un jardí avui desaparegut i substituït per un casal nou. El canvi és el que va portar-lo al delitós paratge on avui té aixopluc. No cap altre podria trobar-ne de més adequat. Li dugué el mateix Poeta, aleshores neòfit en la colla. Era un seu jardí i un seu estudi d'artista que té preclara història. Allí foren pintades moltes de les teles que donaren després celebritat al seu germà, el gran pintor En Jaume, suara també decés. Allí, en hores amarguïssimes, trobà-hi conhort el més fort musicòleg ibèric, l'eminent Pedrell, que hi escriví "Cleopatra".

Es un clàssic i romàntic Estudi d'Artista. El lloc és encisador, i la remor del Segre hi ressona a les nits, acompanyada de l'harmonia de les arbredes que li fan de vivent escenari a segon terme.

Hi ha posat el bon humor amical, en el seu interior, penjarelles iròniques entre mostres excel·lents del treball dels artistes. Arreu arreu, bibelots i llibres, escons seriosos i bagatel·les. No hi manquen estres per a la música.

Tafanejant el llibre de visites, s'hi troben les signatures dels homes més eminents que hagi mai vist la nostra Ciutat de vint-i-cinc anys ençà. Músics, poetes, actors, pintors, caricaturistes, polítics, escriptors i deixaren el llur rastre.

L'enceten els següents versos de Magí Morera:

Un poc d'art ben retirat:
moltes ombres; i, amagada
sota l'ombra, una deïtat...!
Doneu-me'n una tallada,
que això és la felicitat.

Furgant furgant, hi llueu un esplèndid i riquíssim àlbum d'Ex-libris, en el que hi són en abundor marejadora, però de gran qualitat.

Seguint la requisa, trobem, escrit en un trosset de paper en llapis, aquest record al malanguanyat Granados, tot just mort:

En passar a l'any nou, girem la cara
i, mirant el que ha mort,
revivim, en record, la gran diada
que us vam tenir a l'hort.
Ell sol val per tot l'any;
què ens en va fer de bé!...
Granados: no voldreu
omplir-nos l'any que ve?

Troba encara en la recerca un sonet d'En Vinyes, dedicat al poeta amb motiu de l'homenatge que li tributà Lleida. Improvisacions, comentaris a execucions musicals, frases... A través d'aquesta hàbil, emotiva evocació, la figura del poeta, del "causeur", de l'amic, us apareix auriolada de simpatia, d'admiració i d'encis.

L'essència de la seva poesia

En estudiar, a frec de la mort de Morera i Galícia, la seva obra de poeta, hom no ha pogut negligir la reproducció d'unes paraules amb què comentava l'essència lírica del cantor de "El campanar de Lleida", Joan Maragall.

No calia pas la trista actualitat de la mort per a reviure aquestes paraules, plenes de la llum i de la vidència del poeta de la paraula viva. Rellegiu-les, si us plau:

"Vejam la naturalesa essencial de la seva poesia. A mi em sembla que és de serenor. La serenor és essencial de tota poesia com de tota obra d'art, perquè aquestes són sempre un transport de l'expressió humana a la regió del

ritme pur; però a aquesta serenor s'hi arriba de moltes maneres, i per això la seva qualitat és molt distinta. En la d'algunes obres es coneix encara el que l'artista ha patit pel camí, i és una serenor ardent; en altres es coneix el que l'artista no ha patit—podriem dir—, ja sigui perquè la seva emoció de la vida restés superficial i, per tant, indolorosa, ja perquè sigui tan propens al ritme, que fins l'emoció més forta i més profunda trobi de seguida en ell expressió ritmada: aleshores l'artista, el poeta, fos quin fos el dol de la seva arrencada, no pateix pel camí de l'expressió rítmica, i això es coneix en la mena de serenitat d'aquesta, que no és ardència i enlluernament, com aquella altra primera, ni tampoc fredor i feblesa de llum com la segona, sinó netedat i temprança, a la qual convé el concepte més usual de la serenitat. Aquesta és la que jo trobo en l'obra d'En Morera.

Perquè ell no és pas un home fred. Jo el conec: és un home nerviós, vibrant, fàcilment excitable. Però sigui la seva excitació la que sigui, la seva expressió és neta, segura, fàcil; i gairebé diria que com més vibrant i excitat se'l troba, tant més fàcil, més justa, més neta és la seva expressió: sembla que es complagui a triomfar de la seva agitació interior per la precisió de les paraules amb què l'expressa, i que no se'l pugui trobar imprecís sinó quan està tranquil i desapassionat. Això, en el tracte viu, que és com jo l'he experimentat, sembla i és realment una qualitat més aviat oratòria que poètica, perquè és d'actuació immediata, candent, diguem-ho així: i En Morera és, en efecte, un orador, i jo no sé com no ha estat posat per tal en el lloc que millor convindria a la glòria d'ell i al bé de la pàtria; però deixem estar ara això, i reconeguem com aquella qualitat de la seva expressió viva i prompta, es transforma, amb la lenta i misteriosa incubació poètica, en aquests versos pulcres de dicció i brillants de sentit que amb tan bona inspiració ell mateix ha titulat: "Hores Llumineses."

El dialecte de l'oratòria

Jaume Bofill i Mates, publica, en l'extraordinari de *Vida Lleidatana* dedicat a don Magí, aquesta nota breu, que reproduïm:

"Vaig conèixer En Magí Morera i Galícia quan ell era una mica vell d'anys i mestre prestigiós. Baldament li diguéssim "don Magí", com a N'Alcover li dèiem "don Joan"—claudicació excepcional entre nosaltres—, tot d'una, per sobre la diferència d'edats i de mereixements, ens tractàrem mútuament de "vós". I és que En Morera i Galícia era un home cordial i vivacíssim. Per nosaltres era un camarada a to perfectament amb els nostres ideals, els nostres costums i fins els nostres entusiasmes.

A la primeria de la nostra amistat, ens trobàvem, sovint, en campanyes electorals o en actes de propaganda cultural o política. I sempre m'era plaent de sentir-lo parlar. Perquè En Morera i Galícia era "causeur" i era "orador", qualitats que moltes vegades no conviuen en un mateix home.

El seu lleidatani puríssim, ben construït i vocalitzat, era admirable i fou positivament admirat per totes les multituds catalanes. Fou escoltant En Mo-

rera i Galícia que En Josep Carner ens deia que si el barceloní era el dialecte ideal per a la conversa, el lleidatà seria el dialecte ideal per a l'oratòria. I ho fou, talment, en llavis del nostre depurat i generós amic."

El senyor Morera

Josep M. Llorens anota exquisidament, des del mateix extraordinari, la senyoria autèntica del poeta, de l'amic i del ciutadà:

"La gallardia d'unes hores al dia, les hores de vida pública, les hores d'exhibició, tothom la pot tenir. L'elegància d'uns moments solemnes de la vida no és pas difícil d'assolir. La distinció, l'aire i el to senyorivol habitual, constant, perceptible en tot instant, ja no pot ésser producte de reflexió, d'esforç, sinó una qualitat intrínseca, innata, essencial, que constitueix el tret característic d'aquell que la posseeix.

Heu's ací un dels aspectes interessantíssims de don Magí: la seva elegància física reveladora d'una més alta i més noble elegància: l'espiritual. Ell tenia l'art màgic d'enlairar i ennoblir tot allò que tocava: converses, temes, política.

Fins i tot, ara, en els seus darrers temps, en plena decadència, el seu pas pels carrers de Lleida era motiu d'atenció.

Era l'elegància del gest que el feia distingir de tots els altres vianants.

Era l'elegància dels seus conceptes, de les seves paraules, de la seva dicció, del seu to, que el feia escoltar amb delectança.

Era la seva elegància espiritual que li permetia escriure un sonet original tan perfecte i lluminós com "Les Birbadores" o cisellar-ne la traducció d'un dels incomparables joiells de Shakespeare.

Era la senyorivola elegància de tota la seva vida, de cada instant, jamai desmentida, aquella elegància que, en els seus últims moments de vida mortal, mentre li suggeriem els últims afectes vers la Divinitat amb qui anava a reunir-se, quan ja el rocall de l'agonia no li permetia dir un mot, li feia aixecar de tant en tant aquella mà ebúrnica, digna del pinzell del Greco, en un gest aristocràtic, placidíssim, en senyal d'adhesió a les pregàries amb què els allí reunits l'ajudàvem en aquells moments transcendents.

Amb el senyor Morera, Lleida ha perdut un model d'elegància i finor i refinament, difícil de substituir. Una lliçó vivent de ciutadania pròcer. El tipus autèntic de la gentilesa sense aires de superhom ni encarcaments, ni "pose" ni petulància, ni narcisisme pueril ni vanitats grotesques.

Una figura plena de finor i gràcia i dignitat, nobles qualitats de les quals no en sobren pas massa exemples."

El "causeur"

Alexandre Font recull uns records de don Magí i ens parla, en anècdotes, de l'àgil "causeur" que fou el poeta que acaba de perdre Catalunya:

"Ell tenia el costum de passar a Barcelona els mesos més freds de l'hivern, així és que a mig desembre ja començava a presentar-se la impaciència entre els companys de "penya".

—"I En Morera? Què se'n sap d'En Morera? Quan arriba En Morera?"

—Ja podeu comptar que serà com sempre: passat Reis."

I així era, en efecte. Un cop transcorreguda aquella quinzena en la qual les grans festivitats tradicionals s'estalonen les unes a les altres, vèiem comparèixer "lo" Morera, com soliem anomenar-lo familiarment bo i estraient la pronunciació lleidatana, i, d'ençà d'aquell dia, en la nostra tertúlia diària hi planava l'encís de la seva companyia de bon amic i de la seva paraula d'erudit i de poeta.

Sempre recordaré amb delectança el "récit" de les "llicons de vida", com ell deia, de fets per ell observats i en aparença de la major vulgaritat, en els quals el talent i la perspicàcia d'En Morera i Galícia havien llegit transcendències insospitades per a qui no hagués tingut, com ell tenia, la facultat d'associar els fenòmens que a diari ens ofereix la naturalesa al comportament de la vida de l'home i a la creixença i expansió de tot ideal. No és certament una gran lliçó de vida aquell exemple que ell contava sovint en explicar la manera que tenen alguns pescadors de les costes cantàbriques de fer arribar vius els crustacis fins al centre de la península, i que consisteix en excaixar-los lligats prèviament cada un d'ells amb filferro, a fi que, durant el viatge, rompent un rera l'altre els lligams que els oprimeixen, conservin la vida lluitant per ella?

I l'evolució d'aquella espiga arrencada en terres pedregoses del Mas de Pontons, torturat l'arrelament per l'obstacle constant, tortuós, amb ramificacions exploradores de pas cap a la llum, cert que representa el més just simbolisme de tot ideal enlairat, de tota doctrina amb força vital, que arrela i prospera malgrat els entorpiments que l'oprimeixen, i que ve dia que ix a la llum del sol per a la completa expansió i la més abundant florida?

En son triple aspecte de poeta, polític y juriconsult, En Morera i Galícia havia anat recollint una pila d'anècdotes que, si eren interessants en si, els afegia doble interès la forma deliciosa amb què per ell eren contades. Dotat d'una memòria prodigiosa, recordava de cap a peus llargues poesies que havia llegides durant l'època d'estudiant, i que, sempre que s'esqueia, recitava a mitja veu sense deixar-se ni una coma, com també composicions originals escrites en la seva joventut en casos circumstancials. Entre aquestes, recordo els versos que estampà a l'àlbum de Poblet, de fi humorisme i de perfecta estructura.

En Magi Morera tenia la rara qualitat de la ràpida concepció de les idees, i, per tant, la frase precisa i justa pel comentari. Això feia d'ell un ocurrent de primer ordre que excitava sovint la hilaritat amb les seves impensades sortides."

Sagitari

No ens fa res d'ésser inclosos, avui, entre els diables de l'anècdota que Paul Valéry, amb tota la responsabilitat del seu uniforme verd, flamant, i a la severa pallidesa del seu rostre—així ho llegiem—, acaba de blasmar.

El poeta que ha sabut resistir les “delícies de la facilitat”, heroi de l'esforç intel·lectual, no ha gens peixat d'anècdota aquells petits diables. Tot el més, hom pot acollir-se a minses curiositats literàries o a faceciosos refinaments.

* * *

Hi hagué un moment que Paul Valéry, el profund autor de preciosos llibres, va sentir-se temptat—sense confessar que la carn era trista—a no obrir, en endavant, cap llibre. Per vèncer la temptació dels lloms coneguts, decidí donar als seus amics totes les obres que tenia a la biblioteca.

El poeta s'esqueia aleshores a Montpeller i cedí el seu Baudelaire a un jove estudiant rus que es deia Kessel.

I bé: El fill d'aquell estudiant ha obtingut suara, a França, el “Prix du Roman”.

* * *

Un jove poeta d'avantguarda, conegut per les seves opinions extremistes, acaba de publicar, a casa d'un editor de la riba dreta del

Sena—és la única indicació que ens dóna la premsa—, un primer llibre de poemes..

L'editor, vetllant pel bon nom de la casa, més que pel del poeta, es veié obligat a arrencar una pila de primeres pàgines on hi havia escrites dedicatòries plenes d'audàcia i algunes no ben nues d'enginy. Hom ha divulgat la del volum adreçat al nou acadèmic: "A Paul Valéry, sense cap mena d'homenatge". I sembla que aquesta actitud no és pas isolada.

* * *

Sembla, i a hores d'ara ja en tenim una dada prou franca, que Paul Valéry no té pas cap feblesa per la T. S. F. No és aquesta aver-sió la que li ha captat la ira del nou poeta futurista?

És cert, doncs, que si els abonats a la "Radio" han pogut assaborir el seu discurs de recepció a l'Acadèmia, no en deuen pas al poeta la gentilesa, i, tanmateix, poden acusar-lo de la minsa claredat de l'emissió.

Heu de saber que, en alçar-se, lleugerament encongint en la verdor impecable de "l'hàbit", deixà caure, displicentment, una mà damunt el micròfon i, a més, tot el munt de quartilles...

* * *

Diu que era col·legial encara Paul Valéry quan descobria la passió per l'arquitectura que un dia havia d'inspirar-li l'"Eupalinos".

Segons Hanotaux, la primera mostra d'aquella passió fou la de copiar un diccionari d'arquitectura... Però no va arribar a passar de la lletra "a".

I, tanmateix, aquest diccionari aturat a la lletra "a", no és un excel·lent preludi a les funcions acadèmiques?

* * *

Entre els "potin" que la darrera sessió de l'Acadèmia Francesa ha suggerit, els més repetits i més verinosos han estat els imaginats per a explicar l'abstenció sistemàtica de Paul Valéry a pronunciar el nom d'Anatole France.

A darrera hora neguen al nou acadèmic que sia aquest un fet nou sota la cúpula dels immortals.

Hi hagué un acadèmic—el clergue Trublet—que va negar-se invenciblement a parlar del seu predecessor i, realment, en el seu parlament no va dir un mot de la vida ni de l'obra del mariscal Belle-Isle.

* * *

La frase de Clemenceau a propòsit de Paul Valéry ha assolit una vasta divulgació. I, és clar, una pila de comentaris...

—“Connais pas, connais pas...”—digué el “Tigre” al repòrter, en preguntar-li sobre Valéry. I bé: Ha estat ja formulada l'aclaració de la frase: Clemenceau s'ha tornat, a les seves velleses, poc fisonomista.

* * *

Sembla que és en el camp de les errades on la fantasia es plau a fer més àgils filigranes. Qui podrà mai vèncer la fallera de dues lletres que volen mal aparellar-se, o d'una idea que vol vestir-se de farsa a tots els ulls?

En les memòries d'autors, el capítol de les errades que han patit fóra dels més vívids i potser una lliçó d'ingeni. Cap humorista no trobaria complicacions tan revesses. Quin pamfletista sabria deformar així un pensament? A voltes, per gràcia—això és un dir—de les errades, un original us torna convertit en una perfecta “à la manière de...”

«Hem llegit—no és de Mark-Twain?—una aguda teoria de consolació sobre les errades: Podem afirmar—diu—que les errades no les veu sinó l'autor. I gentilment parla als autors: —Això és ben fàcil de provar per dues raons: la primera, perquè l'atenció que el lector concedeix a les coses que escriu és tan minsa, que, si hi ha errades, no té temps d'adonar-se'n. I la segona, perquè si per atzar les veu, us creu capaç de dir allò que l'errada fa dir-vos i coses més greus encara.

Per què diem tot això? Una lletra de Ferran Soldevila ens obliga a tractar el tema i a preparar la rectificació, que no és pas lleu. El

nostre amic, prou bregat en els jocs de la lletra impresa, sap demanar-nos-la somrient. Són els novells que hi prenen cada enrabiada!

I bé: En un article—prou excellent perquè el recordeu—que sobre el castell de Warwick publicava fa unes setmanes a La Publicitat el poeta historiador, els linotipistes, d'acord amb el corrector, li feren dir—sense mala intenció, és clar—“distingit apotecari” en lloc de “distingit sportsman”.

Ferran Soldevila—el complaem, però no acceptem l'amable acusació—diu que ho hem fet a propòsit per a tenir un tema de “Sagitari”.

Nòtules

Slowacki

Al cap de seixanta vuit anys, les cendres de Slowacki sortiran del petit cementiri de Montmartre, per a ésser colgades en terra polonesa. Mans amoroses, i plenes de devoció, les de tot un poble, són les qui volen servir ara sota el seu cel les cendres del poeta. Extractem d'un estudi de Folkierski:

Slowacki és un gran líric, romàntic per naixença i per educació. Els seus primers poemes, plens de ressons byronians, ens parlen de la seva agilitat prodigiosa en el tacte de la llengua. El vers polonès des dels seus llavis aprengué a cantar amb una nova dolçor. L'ànima seva era emmalaltida, però qui sap si d'una malura literària? Exiliat després de l'any 1830, Slowacki residí a Gènova; passà més tard a Florència i s'establí definitivament a París. La seva ànima podem dir que madurà en la sofrença. La vena lírica se li va afinant i guanya en meravella. Trobem, però, quelcom d'infinitament rar: la fusió de la melangia romàntica amb la puresa dantesca—Byron i Vita Nuova?—sota la ploma d'aquest jove exiliat que s'acara a la muntanya suïssa tot enyorós de la plana polonesa.

Aquest líric, aquest romàntic, aquest esclau, descobreix dintre seu la vocació d'autor dramàtic. Va reeixir-hi, i el teatre esclau esdevingué gloriós. En les seves creacions dramàtiques, tanmateix, el poeta ha restat esclau tothora. Vestí amb draperies d'encís i de símbol les llegendes poloneses. La magnitud del poeta va conèixer també la seva hora de misticisme. "El rei esperit" no és l'encarnació del geni pairal, guiador i creador de la pàtria? Un cant vigorós, una mica rar, si voleu, però tanmateix d'una concepció magna, lluminosa d'auguris i sagnant d'evocacions. En aquesta gran creació inacabada, el poeta va treballar en el seu llit de mort. El seu darrer bleix fou per a donar-li calidesa.

Slowacki morí sense haver dit la seva darrera paraula. Aquest és l'enigma pertorbador. Gran romàntic, sabé agilmente traspasar el camp del romanticisme, en el sentit més estricte del mot. Es plagué alguns moments a acariciar concepcions realistes. I la mà no se li féu gens trèmula. Etern recercador, alguns anys abans de la seva mort, trobà aquell punt interior que fou el centre de cristallització de les seves energies poètiques. Però, què vol dir el nom de Slowacki en la poesia europea? El gran poeta polonès, llevat de rares excepcions, és gairebé un desconegut fora del seu cel. És un secret el to de la seva poesia. El dia que sigui revelada arreu la seva obra, hom coneixerà un món meravellós d'imaginació i de sensibilitat. Vivent, actuarà el poeta damunt els esperits.

Potser trobaríem una raó justificativa i gairebé disculpadora d'aquest oblit de la seva obra. Slowacki nasqué poeta i artista del vers, tal com Chopin pianista i músic. Cal enumerar tots els perills, totes les dificultats, totes les renúncies que han de fer els traductors d'obres vives de ritme, i ben riques de rima? Per conservar el vers—ha estat dit—cal ésser gairebé un geni. No és gens fàcil traduir Tolstoi o Dostoiewski. Però tanmateix hom pot intentar-ho. Però, digueu-me, qui ha reeixit a traduir Dant?

En Slowacki tot és en joc: una imaginació fresca, lúcida, somrient, adés puixant, adés finíssima, però sempre humida d'emoció. I per damunt de tot la possessió incomparable de la llengua. És per això que el gran Krasinski ha pogut dir que si un dia els mots polonesos s'alçaven per erigir un monument al llur *Pater Pàtria*, l'erigirien en honor d'aquest poeta dissortat, però gloriós per la terra seva.

Wl. Folkierski diu que Slowacki podria ésser anomenat ben bé el Racine de la poesia polonesa. I per què? Els estrangers—diu—senten una dificultat gairebé invencible per la comprensió exacta i fidel de Racine. Això no vol dir sinó que és essencialment francès, Francès, precisem, en allò que l'esperit francès té de més profund i de més àgil. Totes les finors, totes les melangies i també totes les serenitats de l'ànima polonesa les trobeu dins d'aquesta poesia. Val a dir que hi traspuen també les delicades boires dels horitzons de la pàtria endolada. Ningú, certament, no ha cantat Polònia com Slowacki. Podem dir que si per comprendre'l no cal ésser polonès, per comprendre'n tot l'esperit cal forçosament ésser-ne compatrici. Tot l'avenir de la poesia polonesa és en les seves mans. Tot ha eixit d'ell. I a hores d'ara no és pas minvada la seva influència. Sienkiewicz, Wyspianski, Reymont i Zeromski i potser encara més les novelles generacions poloneses li giren devotament els ulls.

“Cendres, oh cendres—digué un dia adreçant-se a Napoleó—, resteu tranquil·les, prou sentireu un dia el so dels clarins. I aquest senyal no serà pas de guerra. Serà el senyal i la crida a les pregàries i

als plors. Mai ho heu estat tan gran com ara—li deia—, car veniu vestit d'ombra.”

Aquestes paraules, la Polònia rediviva d'avui deu dir-les a cor. Avui que sobre el mar, aclarit sota el cel lliure, li arriba l'ombra sagrada del seu poeta.

Clemenceau i els literats

El “Tigre”, isolat i tot, no sap romandre ni pacífic ni molt menys inactiu. Recordeu que tot just alliberat de les preocupacions polítiques, partia cap a l'Índia en un viatge feixuc i ple de riscos? Ara, en una casa petita i recollida de la Vendée, calla heroicament per a millor lliurar-se, en la meditació i en el silenci, a aplegar el fruit de les seves experiències i de les seves meditacions. Suava concedia un entreviu en el qual ha volgut jugar a fet i a amagar amb l'interviuador una bona estona. Esquitllava, enjogassat, maliciosament, infantivol, les preguntes. Anècdotes banals, facècies casolanes, records puerils, tot això enumerava en viva plaseria al periodista àvid de revelacions i de transcendents confidències.

Potser que recollíssim les seves apreciacions de literats moderns. Cal, en fer-ho, és clar, no oblidar els seus anys. De caduc, en alguns moments, no hi ha sinó el to, una punta de rebequeria. El pensament, però, és gerd i esburneja sovint.

Entre els escriptors moderns es confessa partidari d'Anatole France. Diu que el conegué prou i que sap bé el que hi ha en la seva obra i el que hi manca. Ha confessat també una admiració pura per Zola, l'home que no dubtà en sacrificar els seus interessos per un ideal.

Reconeix que Mirbeau és un gran escriptor, però fa a la seva admiració una reserva única: Amava massa la violència. No us sobta aquest escrúpol en ell?

—I Claudel?—demana el repòrter en veure'l en decidida vena confidencial.

—És un crit d'esclatant juvenesa—exclama.— Com a escriptor, però, el detesto. Li passa com a Mallarmé. Quan hom escriu en francès, digueu-me, no és per fer-se ben entendre?

—I Valéry?—insinuà, possiblement poruc, l'interrogador.

—Valéry, Valéry... No el conec!

—Us plauen els llibres de guerra?—solicità el periodista per allunyar-lo una mica de l'abrivada hostil que insinuava.

—Mai no n'he llegit cap. Aquests llibres no són veritat. A més, per què haig d'anar a pidolar a un senyor que m'expliqui el què

jo conec millor que ell. Jo sóc un home per al qual no cal pas escriure de la guerra.

Clemenceau es resisteix a parlar de la seva recepció a l'Acadèmia.

—No en parlem, no en parlem—demana.— Em caldria fer un discurs—diu—, i això és massa feixuc per a mi. Altrament no voldria molestar els acadèmics. Les lletres més amables que he rebut després de la publicació del meu llibre, són signades pel millor d'entre ells. I, tanmateix, jo no he dedicat a cap acadèmic el meu darrer llibre. He signat un sol exemplar per a tots amb una dedicatòria que diu: "Respectuós homenatge a la biblioteca".

Clemenceau no vol escriure memòries. És per una actitud piadosa que no ho farà? No s'amaga de dir que li caldria ésser cruel. A més, sap prou i diu francament que no li calen per a mantenir fresc el record de la seva obra i de les seves urpades:

—"La vida és feta per a ésser viscuda, no pas per a ésser contada. Jo estic ben tranquil. Sense les meves memòries, el poble de França bé sabrà reconèixer els seus. La història és fa lentament, gairebé automàticament, diria."

L'actualitat literària

Qui sap què vol dir ben bé aplicat als treballs de l'esperit aquest nom? És innegable, però, que correspon a un fenomen ben real. Paul Bourget n'ha definit l'abast literari: És actual una obra mentre actua damunt la sensibilitat i la imaginació d'un bon nombre de llegidors.

Aquesta acció, tanmateix, pot, o bé prolongar-se més enllà de la generació a la qual l'autor pertany o simplement esvair-se. Tot a desgrat de la vàlua que servi l'obra. La valor d'acció no és de les més esfumadisses? Aleshores hom diu històric a aquest caràcter inactual que l'obra va prenent. No fóra aquest el cas—demana Bourget—de les tragèdies de Voltaire, de les novel·les de Walter Scott i dels poemes de Byron?

I, realment, aquestes creacions romanen com a testimoniats d'un singular estat dels esperits i dels cors. Això no vol pas dir que aquestes obres siguin mortes. Només que la llur vitalitat—tan saborosa o florida com vulgueu—no és gota activa.

El més graciós, però, en cercar exemples, és de veure que van prenent aquesta daurada pàtina, aquest to que hem convingut a dir-ne històric, obres que en la segona meitat del segle XIX, per exemple, foren apassionadament discutides. Madame Bovary, per dir un exemple gloriosíssim. Digueu si aquesta novella meravellosa no és,

més que res, una pintura, rica de suggestions, adorablement matisada de la província francesa del temps de Lluís Felip?

Apressem-nos a dir que no és la data únicament el què dona aquest caràcter d'historicitat. És que la imaginació i la sensibilitat es peixen ara de noves menges. Més exquisides? Més primàries? Massa subtil la recerca! Però, al capdavant, llevat de molt poques, totes les obres literàries han d'engroguir d'aquest rovell. Més tard o més d'hora, segons que els escriptors hagin participat o no en l'esforç de llur segle.

MELCIOR FONT.

CRÒNIQUES CATALANES

La Història i l'Erudició

Les conferències del senyor Lluís Ulloa. — Publicacions de la Societat Castellonesa de Cultura. — Les obres menors de Bernat Metge i Anselm Turmeda.

Impossibilitats per la distància d'assistir a les conferències de l'illustre historiador peruà senyor Lluís Ulloa, n'hauríem tanmateix parlat en la present crònica, vist que les ressenyes aparegudes en els diaris permeten perfectament de fer-se càrrec del desenrotllament de l'argumentació, de la seva solidesa i de la seva transcendència. Però havent ja aparegut la seva obra (en la versió catalana de Domènec de Bellmunt), ens estimem més de parlar en presència d'ella de la tesi "Colom, català". En el moment inajornable de trametre aquesta crònica, el llibre, demanat, no ha tingut temps material d'arribar a les nostres mans. Serveixin aquestes línies d'explicació al nostre silenci momentani davant d'un esdeveniment historiogràfic qui ve a revolucionar les teories tradicionals respecte a la gènesi del descobriment d'Amèrica i qui és en camí d'afegir una nova resplendor gloriosa al nostre passat.

* * *

No sabem si els valencians s'han fet càrrec de la sollicitud i l'atenció amb què els intel·lectuals catalans segueixen els signes de llur recobriment. Fets, però, com l'acolliment que ha tingut entre nosaltres la publicació, per la Societat Castellonesa de Cultura, del

primer volum d'una col·lecció de llibres rars i curiosos, poden demostrar-los suficientment que llurs esforços en favor de la cultura i de la llengua pròpies són esguardats pels intel·lectuals catalans amb tant d'interès com els de certes contrades de Catalunya una mica rerassagades dins el moviment general. València és, des d'aquest punt de mira, un malalt seriós. No és, però, un malalt desesperat. Fets de caràcter general—el fet que el poble parli encara la llengua vernàcula—i fets de caràcter particular—com ara aquests esforços culturals que comentem—permeten de tenir esperança. Res d'estrany no té, doncs, que els atansats al malalt segueixin ansiosament els símptomes de milloria o d'agreujament.

Entre els símptomes que ens permeten esperar que València tornarà un dia a ésser ella mateixa, hi ha l'existència d'alguns nuclis, intel·lectuals fonamentalment valencians, isolats, és cert, però plens d'entusiasme i d'abnegació. La Societat Castellonesa de Cultura es troba entre aquests nuclis, i hi té un lloc honorable en l'avantguarda. Ara inicia, com hem dit, la publicació d'una col·lecció de llibres rars i curiosos, dins la qual—així s'indica en l'advertiment preliminar del primer volum—serà concedit “un lloc preferent a les obres inèdites o extremadament rares de l'antigor i a les que majors aportacions donen per al coneixement de la història de la nostra terra.”

L'obra inèdita, escollida per a iniciar la col·lecció, ha estat *Les Regles d'amor*, obra atribuïda al canceller dels reis Joan I i Martí l'Humà, mossèn Domingo Mascó. Aquesta obra, que no és essencialment altra cosa que la traducció fragmentària del llibre d'André Chapelain, *De arte honeste amandi*, ha arribat fins a nosaltres en un manuscrit de la Biblioteca Reial de Madrid. Una còpia feta pel senyor Enric Arderius ha servit per a l'edició de la Societat Castellonesa. Va precedida d'un estudi paleogràfic del manuscrit, fet per l'esmentat arxiver, i seguida d'unes observacions crítiques del professor Eduard Julià i d'un glossari fet acuradament per Ricard Carreres. Assenyalem, dins les observacions crítiques del senyor Julià, un conjunt de documents que, si són interessants com a il·lustració de la vida de Mossèn Mascó, ho són també com a il·lustració de certs aspectes del regnat de Joan I. Diguem, però, que el senyor Julià es decanta a creure que el canceller reial no tingué res a veure amb les *Regles d'amor*.

Una “Advertència final”, signada per la Societat Castellonesa, clou l'edició. És una advertència molt significativa. Hi trobem l'expressió d'un íntim malcontentament davant de l'obra acomplerta. “No hem fet, ve a dir, ni una edició crítica per als erudits, ni una edició popular assequible a tothom: àdhuc tipogràficament l'edició ens desplaui.”

Ens agrada aquesta severa exigència. Ella demostra que els

braus treballadors de la Societat Castellonesa de Cultura són d'aquells qui posen molt enlaire llur ideal. Perquè és cert que en l'edició de les *Regles d'amor* hi ha defectes—assenyalem, per exemple, una certa prolixitat en els estudis així paleogràfics com crítics que acompanyen el text: ambdós guanyarien amb una reducció—; però cal fer observar que moltes edicions d'obres medievals que no eren edicions crítiques i que tampoc no eren edicions populars, perquè servaven exactament les grafies de l'original, han pogut prestar tanmateix grans serveis, no sols als erudits, sinó també de divulgació: les edicions de les Cròniques catalanes fetes per "La Renaixença" en són una mostra.

També aquesta edició de les "Regles d'Amor" podrà prestar-los. La feina dels erudits de Castelló no haurà estat inútil. I haurà tingut, a més, l'eficàcia de mostrar-los el camí a seguir en altres edicions. La perfecció no s'ateny d'un sol cop.

* * *

Un altre volum de la Col·lecció *Els Nostres Clàssics*. Som ja al número 10, sense comptar dos volums fora de sèrie. I amb aquest, en el qual s'agermanen les *Obres menors* d'Anselm Turmeda i de Bernat Metge, la publicació de la producció literària del secretari del rei Martí resta completa. Ell va inaugurar, amb el seu *Somni*, la Col·lecció, i ell és el primer dels nostres clàssics medievals l'obra del qual hi apareix íntegrament. Sols en romanen fora el seu assaig de versió del poema *De Vetula*, de Richard de Fournival, i un començament de diàleg conservat en un manuscrit de la Biblioteca Nacional de París: els directors de *Els Nostres Clàssics* han considerat aquestes obres, per llur caràcter fragmentari, com a inadequades a una col·lecció de vulgarització. Ens prometen, però, en canvi, un volum destinat a recollir un conjunt de mostres de l'activitat epistolar de Bernat Metge com a secretari de la cancelleria reial. Bella prometença! No dubtem que aquest volum serà una mostra admirable de prosa catalana, perquè entre les lletres cancel·lesques redactades per Bernat Metge n'hi ha de molt belles.

Però mentre el moment de veure-les publicades arriba, acontentem-nos amb assaborir les obres menors que ens són donades avui: la traducció de la *Història de Valter e Griselda*, la *Medecina apropiada a tot mal*, el *Sermó*, i el *Llibre de Fortuna e Prudència*. L'acontentament no ens serà difícil: la traducció de *Valter e Griselda*, sobretot, és d'aquelles obres que hom es complau a rellegir sovint. És exquisida, com ho és el seu original, el *Griseldis*, del Petrarca, com ho és la novella del *Decameró*, que traduí al seu torn el poeta d'Arezzo. L'art de tres estilistes sapientis ha aconseguit que una història que podria ésser monstruosa—monstruosa és la curiositat

de Valter i monstruosa la paciència de Griselda—esdevingués una història plena de delicadesa. La prosa de Bernat Metge, malgrat les protestes de “grossera ineptitud”, que fa en la lletra a Isabel de Guimerà, dama a la qual va dedicada la versió, hi ateny, probablement, la seva més alta elegància.

També són dignes d'ésser llegides les altres obres menors de Bernat Metge que conté aquest volum, però ho són des d'un punt de mira diferent: no hi cerquem la perfecció formal que constitueix, ella sola, tota la valor de la *Història de Valter i Griselda*. Les obres en vers de Bernat Metge són, des d'un punt de mira formal, força deficients; però gosariem a dir que en alguna d'elles (el *Sermó*, per exemple, que és, de tota manera, la més reeixida) la mateixa duresa del metre i dels consonants fa com una mena de martelleig irònic qui sembla acompanyar el pessimisme festiu del fons.

Turmeda és un versificador molt més elegant que Bernat Metge, especialment en les “Cobles de la divisió del Regne de Mallorca.” Hi ha en aquest poema una inconfusible saba mallorquina. Hi ha versos i fins estrofes que podrien ésser signats per un Llorenç Riber o per una Maria-Antònia Salvà. Però Turmeda es complau, malgrat la seva ostentació erudita, a restar més arran del poble, i aquest atansament al poble dona tan aviat a les seves octaves un aire de *goig*, com a les quartetes un so de cançó popular. Així exclama cap al final:

¡O Verge molt excellent,
qui del vostre Fill sòts filla!
Tot lo llur mal pensament
refrenats ab vostra brilla.
Enveja, qui entre ells grilla,
vullats lleu foragitar,
e lo vostre Fill pregar
per Mallorques, vostra illa.

I així pot començar amb aquells versos, frescos i lluminosos, germans bessons dels que encapçalen algunes de les nostres cançons populars:

Si em llevi de bon maití,
temps era de primavera,
e vai prendre mon camí
per una estreta sendera.

Aquest sentit popular pregon de Turmeda és, probablement, allò qui assegurà una vida tan llarga i palpitant al seu *Llibre de bons*

amonestaments, el qual servi durant generacions i generacions, fins al segle passat, per a l'ensenyament dels nois.

El text, la introducció, les notes i el glossari d'aquest volum són deguts a Marçal Olivar, qui sap posar en totes les parts del seu treball la mesura i l'erudició que cal, justíssima.

FERRAN SOLDEVILA

Les Lletres

"El gran rei", de M. Roger i Crosa. — "L'entusiasme és la sal de l'ànima", d'Amadeu Vives. — "Diàlegs sobre Arquitectura", de Nicolau M. Rubió i Tudurí. — "Per les terres de Crist", de J. M. de Nadal. — "Discursos", de Bossuet, trad. de J. M. Capdevila. — Lluís Capdevila i el cinisme literari. — "Selecta de contistes catalans". — "Paradisos de paper".

"El gran Rei", de Miquel Roger i Crosa, és una novella històrica, bastida sobre uns episodis del regnat de Pere el Gran. Uns amors, desesperadament romàntics, forneixen la part novel·lesca de l'acció. Pere el gran—el gran Rei—no n'és, però, el protagonista. La seva figura solament es projecta com una ombra augusta i imponent damunt la novella i li dóna una noble idealitat. L'idealisme és, precisament, la més lloable qualitat d'aquest llibre d'aventures d'amor i de gestes de guerra. L'entusiasme pel casal d'Aragó i per la terra catalana, amb el qual foren escrites les nostres grans Cròniques—sobretot la de Ramon Muntaner—, perdura en la novella de Roger i Crosa, sense refredar-se, amb una autèntica fervor.

"El gran rei", però, es troba emparentat amb les Cròniques, no solament per l'esperit, ans també per la forma. En el diàleg, sobretot, Roger i Crosa recrea el català antic, per tal de donar-li verisme. Vol que els herois del seu llibre parlin el "bell catalanesc" que parlaren els herois veritables de les gestes que conta. En la resta del text, dóna també, al llenguatge, un lleuger to arcaic, sens dubte, per evitar el contrast, per fer més dens l'ambient de l'època que evoca, i no trencar la unitat artística del llibre.

Roger i Crosa demostra haver profunditzat en l'estudi de les nostres lletres clàssiques. El seu medievalisme idiomàtic el fa, però, naturalment, una mica encarcerat i d'expressió difícil. La seva prosa és una armadura que no ha perdut la gallardia i la bellesa, però el rovell de la qual fa feixuc i aspre el joc de les junctures. Tanmateix, Roger i Crosa sap retallar amb gràcia i sobrietat els paràgrafs i sap, de vegades, arrencar al català antic severes harmonies.

Ultra el record de la Crònica, plana, damunt l'obra de Roger i Crosa, el record de Ramon Llull, i, sobretot, el de "Tirant lo Blanc". La gran novella cavalleresca de Joanot Martorell sembla haver estat el model ideal de Roger i Crosa. Tanmateix, el seu protagonista té totes les característiques dels protagonistes dels llibres de cavalleries, sense, però, arribar mai a la inversemblança i a la exageració.

Més que crear personatges de carn i ossos, Roger i Crosa ha curat d'encendre un ideal. I hom no ha predicat precisament, en aquests dies, un retorn a l'idealisme salvador? Heus ací, doncs, el llibre de Roger i Crosa, que ha estat un fruit anticipat a aquestes prèdiques.

* * *

Quan, mig any enrera, vàrem llegir a la premsa el resum de la conferència d'Amadeu Vives "L'entusiasme és la sal de l'ànima", donada a la Societat Artística i Literària de Mataró; ens sentírem ja fortament impressionats. Amadeu Vives havia tingut, sobretot, el do de l'oportunitat. La seva conferència s'esqueia en uns moments—en uns moments encara no esvaïts del tot—d'encongiment i de depressió col·lectiva. El seu elogi de l'entusiasme fou un dels primers crits d'aquest retorn a l'ideal—al qual ja més amunt alludíem—que, com a noble creuada, comencen ara a predicar els esperits més sensibles i vivents de casa nostra. Les paraules d'Amadeu Vives brillaren un moment, a l'horitzó, com una encesa alimara de combat.

Avui, en rellegir íntegrament i reposadament la seva conferència, l'entusiasme que ens desvetllà no s'alenteix. En canvi, augmenta la nostra admiració; més pròpiament que d'una conferència, es tracta d'un assaig. En breus capítols, estudia i defineix, Amadeu Vives, l'entusiasme; assenyala la seva eficàcia col·lectiva i ens mostra les tares psicològiques que no sempre el deixen germinar esplèndidament entre nosaltres. Literat, pensador, erudit i psicòleg, s'hi mostra ensems, Amadeu Vives. Però, per sobre de tot, ciutadà. Amadeu Vives no és, en efecte, l'home de lletres professional. És el ciutadà que esguarda al seu entorn la col·lectivitat desorientada o caiguda, i alça, al mig de l'àgora, la seva veu arborada i potent.

No diem això per restar-li, de biaix, mèrits com a escriptor. Literàriament, el seu llibret és un assaig admirable. L'ordre, la distribució, la prosa mateixa, traspuen claredat i harmonia. És una prosa que té estil, sense ésser monòtonament estilitzada. Té ritme, sense que el ritme esclavitzi mai el pensament. I és, gairebé sempre, accelerada i dinàmica: una prosa dramàtica gairebé. La seva pròpia bellesa esfuma completament les seves escasses incorreccions gramaticals.

Però el més notable d'aquest elogi de l'entusiasme és l'entusiasme amb què és escrit. Quin català de cor no sentirà que un entusiasme tan intel·ligent se li encomana?

* * *

Els "Diàlegs sobre l'arquitectura", de Nicolau M. Rubió i Tudurí, és un llibre ple de suggestions pels que s'interessen pels problemes de l'arquitectura en el seu aspecte artístic i fins diríem literaturesc i filosòfic. Ramon Raventós, que prologa el llibre, amb unes paraules escaients sobre la crítica arquitectònica, diu, d'aquests diàlegs, que agiten "una pila de qüestions i cerquen, si no la veritat de l'arquitectura, aquell grau de fluïdesa de les idees que els vells físics deien que els cossos havien de tenir per a poder actuar els uns sobre els altres." Aquesta fluïdesa és, realment, la qualitat predominant del llibre. Rubió i Tudurí no arriba mai a conclusions dogmàtiques. Contràriament, encomana el gust de pensar i discutir sobre els seus temes, malgrat, en arribar a l'epíleg, titllat de "vici de la intel·ligència" aquest plaer. És un vici, en tot cas, que al propi Rubió i Tudurí l'agafa de ple.

D'un punt de mira purament literari, aquests diàlegs són també d'un interès ben remarcable. L'ambient d'una barberia, de què l'autor ha sabut voltar-los, els donen una certa vivacitat novel·lística. La seva prosa és sempre clara i neta, ben precisa. Solament, de vegades, es fa una mica falsament retòrica, quan, per pura plaqueria, l'autor l'exorna d'imatges. El més admirable, però, dels diàlegs, és la seva ironia i la seva lògica. No és vanament que Rubió i Tudurí ha pres, per guia, un model sublim: Plató. I és en el darrer diàleg, amb la creació d'*En Soca*, una viva imitació de Sòcrates, on l'autor honora més el model.

* * *

Amb el suggestiu títol de "Per les terres de Crist", Joaquim M. de Nadal publica, a la Biblioteca de *La Paraula Cristiana*, el seu dietari d'un viatge a Terra Santa. Prologa el llibre Francesc Cambó,

amb unes paraules que, més que pròleg literari, són un acerat i interessant discurs polític.

Remarca, però, de passada, Francesc Cambó, que la nostra literatura comença a produir llibres de viatges. La majoria d'aquests llibres no són d'homes de lletres, tanmateix. Llevat de Josep Pla, els nostres escriptors no viatgen (1). I aquests llibres d'escriptors ocasionals ens donen sovint la visió d'una literatura una mica freda potser; però objectiva i exacta de les coses. No tenim gaires quadros; però comencem a tenir fotografies documentals.

El que diem és ben particularment aplicable al cas de Joaquim M. de Nadal. Joaquim M. de Nadal sembla anotar en el seu carnet tot el que veu, sense una tria artística del detall, amb una absència absoluta de color. A voltes, les coses s'hi succeeixen amb una tal rapidesa, d'informació cinematogràfica, que el cervell no les acaba de copsar.

Llibre periodístic, tanmateix, no és gens enfarfegat ni feixuc. És sobri de comentaris, i els que hi ha són justos i assenyats. Només ens sembla excessiu el seu plany d'enyorament per les coses pintoresques, pels elements arcaics. El costumisme pintoresc, que l'autor enyora, no és altra cosa que la supervivència trista i melangiosa de les romanalles del passat. I hom no pot, humanitàriament, exigir a un poble que visqui només que per servir de testimoniatge de la història i entretenir els turistes desvagats.

* * *

La col·lecció Sant Jordi publica els "Discursos" de Jacques Benigne Bossuet. La figura de Bossuet es dreça d'una manera única en mig del gran segle de la prosa francesa. Altres, més que ell, tindrien la profunditat i la vidència; altres, l'*esprit* i la gràcia; altres, la ironia i el sarcasme; altres, en fi, l'originalitat i la gosadia. Ell, però, més que cap altre, té la sublimitat. Cap altra paraula no el defineix millor, ni cap altre contemporani seu no hi queda millor definit. Obriu, per on vulgueu, les seves pàgines. El verb de Bossuet es manté sempre a la mateixa alçada. Els mots vulgars, les paraules corrents, prenen, sota l'impuls de la seva ploma o a l'alè dels seus llavis, un vol d'àguila.

És el seu, però, un llenguatge que podria entendre molt bé la cort magnífica i refinada de Lluís XIV, a la qual, constantment, es dirigia. Si amb el crit de "Vanitat de vanitats, i tot és vanitat", podia, un moment, estremir-la, aviat, però, sobredaurava les paraules de l'Eclesiasta, amb l'enlluernadora evocació de "l'esplendor de les

(1) El cas de Josep Carner, viatger per força, no compta en aquest cas; Josep Carner és tan apegat a la nostra terra, que sembla, quan marxa, que hi deixa l'*esprit*; i, allà lluny, els seus neguits són sempre els neguits nostres.

corones més augustes". I així també, en el "Panegíric de Sant Francesc", no aconsellarà als rics de repartir totes llurs riqueses i de seguir les petjades del pobrissó d'Assís. Només aconsellarà de respectar els pobres, de tenir-los "com a persones que Déu ens adreça i recomana".

I és que Bossuet no és mai, malgrat la lloada naturalitat del seu verb, el pescador espellifat, de peus descalços, que preconitza cantelludament les veritats de l'Evangeli. És sempre el savi, el cortesà refinat, que deixa caure, mesuradament i estudiada, la seva paraula des del seu púlpit d'or.

La Col·lecció Sant Jordi publica, en un dels seus petits volums, l'"Oració fúnebre d'Enriqueta Anna d'Anglaterra", que, si no és la millor que pronuncia Bossuet—la millor és, indubtablement, la d'Henriette Marie de France—, és, almenys, la més impressionant i colpidora. Ella sola justificaria el volum. Però, ultra aquesta oració, publica uns fragments escollits dels sermons de Bossuet.

La traducció, de J. M. Capdevila, és feta amb molta cura, amb la visible preocupació, sobretot, de donar a la prosa una màxima catalanitas.

* * *

El títol del darrer llibre de Lluís Capdevila—"Memòries d'un llit de matrimoni"—és desorientador. Qualsevol el creuria francament i repulsivament pornogràfic: d'una pornografia sense alegria ni intel·ligència. És un títol que, contràriament al que s'haurà proposat el seu autor, el defensa de llegir. Tanmateix, en aquest sentit, no va més enllà que les darreres novel·les de Santamaria i de Coromines, ni que alguns contes de Josep Pla.

En evocar aquests noms, no volem suggerir que Capdevila sigui un més a imitar-los. En aquesta dèria cinica, no ja de dir les coses pel seu nom, sinó de dir-les pel seu nom més groller, a Capdevila li pertany la prioritat. Això no vol dir tampoc, naturalment, que ell sigui el que ha influït sobre els altres. De fet, és un fenomen molt actual que es presenta en aquests autors de maneres ben diferents, segons el temperament de cadascú. Santamaria és un sensual exaltat. Coromines mostrarà un gust insospitat de la grolleria per la grolleria mateixa. Pla, més transcendental, cercà de provocar-hi una reacció contra la poesia amanerada i ensucrada, de cabell d'àngel, que ho envaïa tot. Capdevila, en canvi, dóna sempre la sensació de l'home que juga amb la moral i amb l'ordre, pel pur gust de divertir-se i d'espantir el burgès, amb paradoxes que endevinem—Capdevila és un amoral nat—que li costaria molt poc de tornar del revés.

Aquest gust d'espertar li fa, molt sovint, extremar tant la nota, que esdevé pueril i ingenu, a força de voler ésser terrible. En canvi, de vegades, aquesta ingenuïtat—perquè és indubtable que hi ha un fons d'angelical ingenuïtat pervertida, en l'obra de Lluís Capdevila—li fa dir coses realment lúcides, potser sense adonar-se'n. Esdevé, sovint un amoralista que fa moralitat.

Les "Memòries d'un llit de matrimoni", per més que l'autor el subtituli novella, no és ben bé una novella. El procediment, la tècnica, són els d'un cronista amable i despreocupat. No hi ha una unitat d'acció. No hi ha un estudi dels personatges. El protagonista de l'obra és un llit, el qual abans fou olivera. Ell és qui conta i comenta i descriu tot el que veu i passa al seu entorn. El llit ve a ésser una transposició literària de l'autor. Per mitjà del llit, l'autor ens parla sempre directament. L'obra, així, més que acció, és comentari. Hi ha tanmateix uns quants personatges admirablement dibuixats. Aquella penya de periodistes, per exemple. Aquell magistrat castellà i la seva família... I, encara, podríem citar unes pàgines ben emotives, on es relata l'agonia d'un infant.

Lluís Capdevila té sempre una vivacitat d'estil que no el deixarà ésser mai feixuc. Digui el que digui, observació encertada o pallasada intranscendental, per gràcia del seu estil trencat i lleuger, serà sempre entretingut.

És llàstima, tanmateix, que no sigui més correcte. Ja sabem que les seves incorreccions, més que d'una manca d'habilitat literària, són degudes a un desig de fer-se entendre. És una posició francament simpàtica, sobretot, per a un escriptor que es dirigeix sempre al gran públic. Una posició contrària seria limitar-se les possibilitats de lectors, ja prou limitades entre nosaltres. Tanmateix, Capdevila arriba a fer massa concessions i fins concessions equivocades. Capdevila dirà, per exemple, *iglesia*, *emborratxar-se*, *quefe*, expressions ja superades fins en el llenguatge corrent de les converses, i que, sobretot, al costat de gallicismes com *caresses* i *environs*, són d'un efecte artístic deplorable. D'altres vegades, li veurem emprar girs vuitcentistes, traduïts del castellà, que no són ni han estat mai vius al nostre idioma, com és l'ús incorrecte del *quin* i del *qual*. I, encara, el veurem aferrar-se a la partícula *an*, bandejada ja del tot de la nostra prosa literària, per tot escriptor que s'estimi.

Totes aquestes tares, supervivències d'un llenguatge dialectal avui completament superat, són, però, més lamentables, en un escriptor com Lluís Capdevila, els llibres i l'estil del qual volen ésser, i són realment, d'una sorprenent modernitat.

La vella i prestigiosa Biblioteca Popular de "L'Avenç" ha reprès, d'una manera gairebé clandestina, la seva publicació. Els sis volums que componen la "Selecta de contistes catalans" han passat gairebé inadvertits a les llibreries i als quioscos, ni n'hem vist anuncis ni notes a la premsa. Amb procediments així, qualsevol editorial ha de resultar, com a negoci, ruïnosa, i, com a expansió cultural, gairebé nulla.

La "Selecta de contistes catalans" és un vast i variat panorama de prosa catalana, del nostre renaixement ençà. Potser, perquè aquest panorama hagués estat més complet, haurien hagut d'incloure-s'hi fragments dels autors que, amb tot i no haver escrit contes precisament, han treballat la prosa literària. Però, indubtablement, no havent-se fet així, sobretot, no s'hi haurien d'haver inclòs aquells autors que, havent excel·lit en altres gèneres, no han escrit contes més que per atzar, i encara mediocres.

Tanmateix, tal com és la "Selecta de contistes catalans", seria prou completa, si no hi manquessin tres o quatre noms, d'entre els escriptors actuals, que han aconseguit, per a la nostra prosa, una més afinada modernitat. Ens referim, sobretot, a Alexandre Plana, a Miquel Llor i a Isern Dalmau.

Malgrat això, podem remarcar, encara, pels que fan mals averanys per l'esdevenidor de la nostra producció literària, que el darrer volum, on apareixen els noms dels escriptors de les darreres generacions, seria, si s'hi fessin les dues o tres exclusions que saltin a la vista, artísticament i àdhuc novellísticament, el més interessant.

* * *

La llibreria Catalònia publica un volum magníficament imprès, destinat a enaltir l'amor a la lectura. "Paradisos de paper" és el títol escaient, suggestiu i original del llibret. Formen el text fragments escollits d'escriptors diversos. Hi trobem el narcisisme de Paul Valéry, la profunditat d'Ortega i Gasset, l'enfarfegament rebuscat de Xenius, la finor psicològica de Valéry Larbaud, la tortura exquisida i malaltissa de Marcel Proust, la ironia educativa de Carles Soldevila, i les rares troballes de López-Picó.

La traducció dels autors estrangers és anònima. A un català molt nítid, tanmateix.

DOMÉNEC GUANSÉ.

L'Art

Exposicions. — Conferències. — Moviment arqueològic. — Bibliografia.

En les "Galeries Laietanes" hem pogut apreciar els progressos de l'agrupació anomenada "Associació d'Art"; aquesta segona exposició de la novella entitat artística supera de molt la primera. Sincrònicament, les "Galeries Laietanes" ens mostraren la collita anual d'altres artistes: una exposició d'olis i dibuixos d'Alexandre Cardunets, més interessant que mai; altres exposicions d'olis dels senyors F. Saus Castanyo i de J. M. Armengol, i, per fi, vidres esmaltats de la senyora Euda Solé de Clapés i de les senyoretes Amèrica Cardunets i Núria Solé. La segona quinzena d'aquestes galeries ens dona tres exposicions de pintura dels senyors Pigem, Rolland i Vidal, altra exposició de caricatures del senyor Millet i una d'escultura del senyor Matemala.

Al "Saló Parés", exposició de pintura i dibuixos del senyor Ferran Callicó i altres exposicions de pintura dels senyors Palà i Tuset i una d'escultura del senyor Marés. Després, aquestes exposicions fan lloc a altres tres exposicions de pintures dels senyors Guet-Nonell, Canturri i Ramos.

A l'"Estudi Arenyes", una notable exposició d'esmalts opacs i translúcids i de voris gravats, obra de l'expertíssim esmaltador Miquel Soldevila. Alhora s'obre en aquestes Galeries una exposició de pintura del senyor E. Vera. Després, els olis del senyor Vera són substituïts pels del senyor Pomés.

En "La Pinacoteca", exposició de pintura antiga i del segle XIX, amb bones firmes: Martí i Alsina, Regoyos, etc.

En el Saló Cuyàs, exposició de pintura del senyor Zerkowitz. En el Círcol Equèstre, exposició de pintura del senyor Kallinik Gussef. En les noves galeries dels Magatzems Damians, bona exposició d'olis del senyor Nicolau Raurich. En el mateix local se celebra després una exposició d'antiguitats liquidada a l'encant, i, per fi, una exposició de la col·lecció de pintura antiga del senyor Sabater.

En les Galeries Dalmau, bella exposició de les escultures de Marius Vives. En l'ebenisteria Castanyé, exposició de dibuixos del senyor Màxim J. Caballero. En el Foment de les Arts Decoratives, exposició espanyola de fotografia. En "El Camarin", exposició de pintura antiga i moderna liquidada a l'encant. En el "Casal dels Lluïsos", de Gràcia, exposició d'auques. En el "Club Esportiu Catalunya", les exposicions següents: exposició d'imatgeria popular concernent el teatre i la novella; altra de monuments i costums barcelonins en la imatgeria popular; altra de romansos i, per fi, exposició d'imatgeria popular estrangera.

A fora de Barcelona s'han celebrat les següents exposicions. En el "Centre de Lectura", de Reus, exposició de caricatures de l'artista reusenc Joan Magrinyà. Altra, més important, de fotografies, llibres i altres objectes referents al monestir de Poblet. A Igualada, el ceramista Marian Burgués obre una exposició de terrissa en el local de l'Ateneu. L'Acadèmia de Belles Arts, de Sabadell, acull una notable col·lecció de pintures del senyor Vila-Puig. A Lleida, l'infatigable Ateneu Lleidetà organitza les exposicions següents: una molt important de fotografies de la Seu de Lleida, i particularment dels recents descobriments efectuats en aquell famós monument; altra de pintures, obra del senyor Enric Porta; altra de l'obra de Baldomer Gili i Roig; les tres exposicions se celebraren en el Museu Morera. A París, el senyor J. Torres Garcia exhibeix pintura en la "Gallerie du Mont-Parnasse", i la senyoreta Maria Oller exhibeix també la seva pintura en la "Gallerie Lorenceau."

Apèndix d'aquest memoràndum del moviment de les nostres arts plàstiques durant el mes passat són aquestes dues noves: els homenatges a Santiago Russinyol no cessen; ara ha estat la vila de Balaguer l'homenatjada. El quotidià italià "Il Lavoro d'Italia" fa elogi de Josep Clarà per boca del senyor Paolo Orano.

* * *

Les conferències sobre art i arqueologia que hom ha donat durant el mes darrer són les següents. Margarida Nelken ens parla, en l'Ateneu Barceloní, d'art clàssic i d'art romàntic. En l'Ateneu Enciclopèdic Popular, el docte catedràtic basc senyor Angel de Apraiz dona les segona i tercera conferència sobre Història de l'Art. El senyor P. Bosch i Gimpera dona després dues conferències sobre Història de l'Orient. En l'Escola Baixeres, el senyor Vega i March parla sobre iconografia dels emperadors romans. En el Centre Excursionista de Catalunya escoltem el senyor Comte de Càrlet, qui ens parla dels monuments de Salamanca. En l'"Institut Feminal", el senyor Bertran i Pijoan discorre sobre els monuments antics de Tarragona.

El "Club Esportiu Catalunya" clou la seva memorable sèrie d'exposicions d'imatgeria popular amb les següents conferències: una del senyor Joan Givanel, sobre el teatre i la novella en la imatgeria popular; altra del senyor Agusti Duran i Sanpere, sobre els monuments i costums barcelonins en la imatgeria popular; altra del senyor Melcior Font, sobre la literatura de canya i cordill; per fi, a començaments d'aquest mes, la darrera conferència, donada pel senyor Joan Vila, versa sobre el tema següent: "La imatgeria forastera i la seva relació."

A Igualada, el ceramista Marian Burgués dona una conferència, en el local de l'Ateneu, sobre les bel·leses de la terrissa catalana i del vidre esmaltat dels segles XIX i anteriors. A Vic, el senyor P. Casades i Gramatxes parla, en el Centre Excursionista, sobre les tombes dels faraons. A Tarragona, en el local del Foment d'Estudis, Mossèn Josep Palomer disserta sobre Poblet i els seus abats. A Vilanova, el senyor Santiago Marco parla d'ebenisteria en el curs de la història. El senyor Josep M. Ràfols dona dues conferències a l'Ateneu Gironí, sobre la vida i l'obra de l'arquitecte Gaudí.

L'arqueologia té, aquesta vegada, poques coses en el seu crèdit, i quelcom de greu, com de costum, des d'un quant temps, en el seu dèbit. L'Associació d'Arquitectes de Catalunya fa una visita col·lectiva a la col·lecció Plandiura. La Lliga Regionalista de Sabadell organitza una excursió al monestir de Poblet. L'"Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona", de Barcelona, organitza altra excursió al Monestir de Ripoll. Se celebra amb força èxit l'aplec de les Societats excursionistes catalanes a Santes Creus, i d'aquesta visita en surt la idea ben simpàtica de transformar els horts i ermots que ara ocupen els recintes claustrals d'aquell monestir en adequats jardins. Ara només caldrà que d'aquests jardins hom n'hagi cura constant. A Manresa, el Col·legi de Sant Ignasi organitza, en el Centre Excursionista d'aquella ciutat, una exposició de numismàtica. El diari *La Publicitat* suggereix als gironins la idea de restaurar la capella romànica de Sant Nicolau, ara desvirtuada per una indústria serradora, i els gironins acullen aquesta idea amb desig de realitzar-la.

Per iniciativa del senyor F. Moragas, director de la Caixa de Pensions, d'Igualada, una biblioteca popular és instal·lada en el local social d'aquesta entitat i la biblioteca en qüestió fa una part principal a la bibliografia d'art i d'arqueologia. A Vic hom obre una subscripció per a l'erecció d'una de les columnes que manquen en el temple romà que existeix en aquella ciutat, i aquesta subscripció aviat és coberta.

En el passiu del nostre arqueologisme del mes de maig hom enregistra la temible indecisió en l'afer de la Drassana, l'estat ruïnós de la imponderable porta fortificada de Serrans, a València, i les

projectades reformes interiors de la Seu de Barcelona. És probable que hom curi d'adobar les famoses torres de Serrans, i, per tant, poc enuig ens ha de causar el contratemps d'aquesta ruïna. Però serà greu que hom cuiti també a realitzar les reformes que el Capítol catedralici de Barcelona projecta en la nau i presbiteri d'aquella Seu. Sembla que la idea d'aquest Capítol, assessorat per dos arquitectes, seria la de treure el retaule major i deixar l'altar amb la sola taula, a la manera dels altars de les esglésies primitives, molt anteriors al goticisme; després voldria eixamplar o allargar el presbiteri, i aquest engrandiment no dubtaria gens el susdit Capítol en aconseguir-lo a despeses de l'escala de la cripta; per fi, la gran illusió dels nostres canonges seria la supressió del cor de la nau central i la seva translació en el trasaltar, en el presbiteri; això darrer no és cap disbarat, però no és tampoc un encert ni una necessitat.

És curiós de remarcar la follia de reformes que s'ha apoderat de la nostra gent encimbellada. És ben bé l'hora de la barbàrie. En la nostra Seu hi ha notòries obres indispensables a fer, particularment les obres d'acabament que vénen indicades pels trossos iniciats de l'acabament exterior, el claustre, les tribunes, l'adecentament del museu catedralici, l'orgue, etc. Res d'això no tempta el Capítol, sinó aquelles gratuïtes, bàrbares i nocives reformes que dos arquitectes s'atreveixen a avalar. És d'esperar, però, que aquesta reforma de l'interior de la Seu barcelonina no podrà passar de projecte, ço que ja és massa.

* * *

La bibliografia ens ha donat belles obres durant el mes de maig: Un graciós llibret dedicat a bibliofília, titulat *Paradisos de Pàper*, edició de la llibreria Catalònia. Mossèn Josep Palomer edita les seves *Estampes de Poblet*, publicades abans en el diari *La Veu de Catalunya*. La Societat Castellonesa de Cultura llança un nou llibre dedicat a orfebreria castellonesa. La casa Thomas edita un nou volum de la seva bella col·lecció "El Arte de España", dedicat a la pintura del nostre gran Josep Ribera que es conserva en el Museu del Prado. El senyor Eveli Bulbena publica una monografia de l'escultor Amadeu i del pessebrisme. El senyor M. González Martí, de la Societat Valenciana de Publicacions, ens dona un estudi sobre el cèlebre pintor Joanes, obra que es subtitula *L'enigma de la seva vida*. Aquesta obra forma part d'una trilogia, en la qual figuraran els dos estudis següents: *Ribalta (Nova versió de la seva vida)* i *Ribera (el turment en el seu art i en la seva vida)*. Per fi, el senyor Francesc Mirabent publica un importantíssim llibre sobre l'estètica anglesa del segle XVIII.

Publicacions rebudes

ESTUDIS UNIVERSITARIS CATALANS. Vol. IX. Primer de la segona època, publicat a despeses de la Institució Patxot: 1 vol. in-8.º de 228 pàgs. Barcelona 1926.—Entre les moltes fundacions de caràcter científic que el senyor Rafael Patxot i els seus han dotat i posat en camí de gran eficiència compta la Institució Patxot, que ara ens regala amb aquest densíssim volum IX, corresponent a l'any 1926. Entre les matèries, totes importants, que hom hi troba, enguany l'art ni l'arqueologia no hi tenen pas molt de lloc: tan sols una secció de crítica bibliogràfica referent a aquelles dues matèries. Aquesta secció de recensions és, però, del millor to. L'edició, com totes les que ixen de la munificència del senyor Patxot, és pulcra i d'una gran dignitat tipogràfica.

D'ACÍ I D'ALLÀ. N.º 113. Maig 1927. Barcelona.—Publica, entre altres que no fan al cas, els treballs següents: *El Moble i la Decoració en l'art modern francès*, per R. Vayreda. *Lletra de París*, per A. Falgairolle. *Els Aplecs de l'Empordà* (dibuixos de Joan Colom), per E. M.—Bells gravats i perfecta presentació, que fan de *D'Ací i D'Allà* la revista més *chic* i més luxosa publicada en terres catalanes.

ANTIGUES. Vol XI, n.º 5. Maig 1927. Boston.—Publica la crònica del director sobre diferents temes d'antiquarisme o colleccionisme, i els articles següents: *Benjamin Randolph of Philadelphia*, per S. W. Woodhouse Jr. (sobre mobles estil Reina Anna). *More old razors*, per H. T. Lummus. (navalles antigues). *Silhouette Technique*, per Mrs. F. Nevill Jackson (sobre la miniatura-retrat assiluetada). *La Manufacture de Jouy*, per Th. Burrell. *European Continental Pewter*, per H. Hershell Cotterell (sobre vaixel·la d'estany europea). *The Restoration of Early American Furniture*, per H. H. Taylor (sobre restauració de mobles).

BULLETIN D'INFORMATION. *Organe de la Société pour les relations culturelles entre l'U. R. S. S. et l'Étranger*. Núms. 9, 10, 11, 12; Març 1927. Moscou.—Publica un escrit sobre el teatre, *La Brúsa Blava*, que floreix a Rússia de dos anys ençà: teatre sense decoracions, nou gènere teatral. Està dedicat al comentari pintoresc de tot ço que de plaent o desplaent, còmic o tràgic, esdevé quotidianament en la vida de l'obrer. Firma aquest escrit el senyor Joujanine. Cròniques de l'art rus en l'Estranger i a Rússia mateix, sobre pedagogia artística, noves, bibliografia, etc.

MEMÒRIA dels treballs fets per a l'estudi de la *Masia Catalana*. Fundació C. Rabell, Vda. Romaguera. Fullet de vuit pàgines in-8.º Any 1926. Barcelona.—Magnífica empresa, en la qual intervé directament i de manera cabdal el ja esmentat senyor R. Patxot. La me-

mòria que ens ocupa, molt ben editada, forma vuit pàgines referents al balanç, ja impressionant, de les activitats d'aquesta fundació, que tant poc temps de vida compta. Del contingut de la memòria precitada es desprèn que l'estudi de la Masia Catalana que la fundació persegueix serà conclòs en una edició monumental de pla amplíssim i complex, a més a més d'una edició de divulgació.

Manuel BETI BONFILL. *Las Cruces Gemelas de San Mateo y de Linares de Mora*. Col·lecció "El Arte Medieval del Maestrazgo", publicació de la Societat Castellonesa de Cultura: 1 vol. in-8.º de 77 pàgines amb gravats. Castelló, MCMXXVII.—L'erudit Mn. Beti llegà el borrador d'aquesta obra, i el meritíssim membre de la Societat Castellonesa de Cultura, el senyor Sánchez Gozalbo, li donà la bella forma que ara ostenta. Amb una claredat encisadora, amb mètode perfecte i amb una originalitat de recerca i d'exposició, plena de suggestions i que no té parió en cap obra semblant, l'autor i col·laborador del llibret enunciat ens revelen l'existència dels tallers castellonesos de Morella i de Sant Mateu, ambdós activíssims i de bona qualitat. Tanta fou la fama d'aquests tallers en llur temps, que produïrem àdhuc per a l'exportació enllà de la regió, ço que resta asseguïren àdhuc per a l'exportació enllà de la regió, ço que resta asseverat per la paritat d'estil, de factura i de composició entre les dues valuoses creus gòtiques d'argent i esmalts que donen nom a aquest llibre, una d'elles existent en el poble castellonès de Sant Mateu, l'altra en el poble terolès de Linares de Mora. Això, que seria potser poca cosa en tractar-se de l'argenteria de moltes altres terres, en aquesta ocasió és d'importància, perquè l'argenteria gòtica de Castelló i València fou molt valuosa durant els segles xiv i xv.

El llibre de Mn. Beti i del senyor Sánchez Gozalbo és una apreciablessima aportació de caràcter definitiu, en la història de l'orfebreria catalana, o valenciano-catalana, del període gòtic. Mai no ens cansarem de lloar l'activitat de la Societat Castellonesa de Cultura: llibres com aquest són per satisfer els estudiosos més exigents.

Francesc MIRABENT. *La Estética Inglesa del siglo XVIII*. 1 vol. in-8.º de 269 pàgs. Editorial Cervantes. Col·lecció "Sòcrates". Barcelona, 1927.—La gent desperta haurà d'assenyalar amb pedra blanca l'aparició d'aquesta obra, no tant per la vàlua que ella representa, la qual és gran, com pel magnífic talent que revela en el seu autor, deixeble, com l'enyorat Crexells, del nostre filòsof per excel·lència que és En Serra i Hunter.

El senyor Mirabent estudia els esteticistes anglesos del segle XVIII i els descobreix un pensament molt més lliure i original que el dels esteticistes alemanys contemporanis llurs, per manera que els principals punts de l'estètica alemanya, àdhuc de l'estètica de l'Itàlia De Sanctis, que eren estètiques considerades fins ara com les

inicials de l'Estètica moderna, són originats a Britània. Totes aquelles idees dels filòsofs alemanys que fins ara semblaven desempal·legar l'Estètica veritable de les mil impureses i desorientacions característiques de l'estètica precedent, es troben abans en aquells encisadors esteticistes anglesos, dels quals semblen copsar-les directament els alemanys. Això, que és, verseniblant fins a la certesa per raó de la confrontació cronològica, esdevé evident per raó de la ingènita força de convicció i de persuasió que hom constata en la forma expositiva d'aquells anglesos, molts dels quals són, alhora que especuladors esteticistes, professionals de les Belles Arts; persuasió i convicció que, quan hi és, hom constata més rànies i llibresques en els alemanys.

Aquests esteticistes anglesos del segle XVIII se'ns presenten certament enfangats en totes les preocupacions idealistes, escolàstiques i estilístiques del temps en què vivien; preocupacions, confusions i manies que aleshores eren universals. Però al través d'aquests vicis innats, l'esperit d'aquells artistes i pensadors apareix infinitament més clarividient que el d'altres terres on l'Acadèmia culminava una cultura artística de primera categoria. Hi ha, doncs, en aquella incipient estètica anglesa un evident precursorisme i molta més originalitat que en les de França, Alemanya, Itàlia i Espanya. També, al través de l'estudi del senyor Mirabent, hom copsarà, en l'estètica anglesa del segle XVIII, una notòria facultat d'orientació en la perdedora selva estètica, facultat que sols apareix en l'estètica francesa, però produint-se lentament, tot al llarg d'una centenària evolució, i després dels intermitents fulgors d'aquell esplèndid segle XVIII anglès.

El senyor Mirabent destria molta part del que diem i suggereix la resta amb un art del discurs tan clar i encisador, que per a trobar-li parions a Catalunya hauriem d'assenyalar el seu mestre, o bé Joan Crèxells, i, a jutjar pel poc que coneixem de l'estètica de Mn. Cardó, aquest docte sacerdot. Hom llegeix la prosa del senyor Mirabent com una obra d'art literària; hom assimila la seva dialèctica com un aliment llaminer. Tant és així, que, al nostre entendre, un lector de gust i d'ambició que es trobés completament desinteressat de l'estètica anglesa del segle XVIII es delectaria amb la lectura del llibre en qüestió.

L'edició és perfecta: bella impressió, sense gairebé cap errada ortogràfica, ço que és insòlit, el mateix en els llibres catalans que en els altres.

Carles RIBA. *Els Marges*. 1 vol. en 8.º de 284 pàgs. Publicacions de *La Revista*. Barcelona, MCMXXVII. — El darrer llibre de Carles Riba és reedició d'articles publicats ací i allà. No conté gaires treballs referents a les Belles Arts. Així i tot, no sabriem pas silenciar-lo sense

remordiments. Ans al contrari, ens cal proclamar-lo un dels llibres més substanciosos des de tots punts de mira, entre els més valuosos que són impresos a Catalunya. Les seves 284 pàgines de crítica són atapeïdes, afetgegades de les principals virtuts intel·lectuals que hom exigeix al crític: la solta, la sensibilitat, la ciència, la ductilitat i do d'assimilació, el gust; tot això és a torrentades en la prosa d'aquest home tan ben dotat per a la més compromesa i difícil de les arts discursives: la crítica. En mans de Carles Riba, la crítica esdevé aquella art recreadora proclamada pels més qualificats definidors de la crítica; esdevé una art personal, nova, fecunda en ensenyances i orientacions; també una mena de *summa* del nostre moment intel·lectual, del qual l'intel·lectualisme dels artistes del pinzell no n'és exclòs. Si un defecte haviem de trobar en la crítica de Carles Riba, seria un mal per excés, un vici de plètora. Hom diria que l'autor de *Els Marges* té massa coses per a dir-nos i totes massa substancioses per a poder-se entretenir en parafrasejar-les—i ens les dona a raig fet sense considerar la capacitat d'ingurgitació de cada lector. Així esdevé que sovint aquest s'hi ennuaga, s'hi ofega o bé s'hi rerassaga o fatiga. El lector preparat i de bona voluntat que no manqui de temps per a reprendre la lectura dels paràgrafs massa densos, sabrà, no obstant, trobar, gairebé sempre, en la lectura d'*Els Marges*, incomptables bel·leses, poderosos cops d'ala, admirables espècimens de l'art de discernir, judicis d'alta escola, síntesis mestrives que hi apareixen com veritables programes o convincents prolegòmens a tal o qual nova orientació. De vegades (rars vegades) el lector podrà discrepar de l'autor en determinades conclusions o principis, però, així i tot, el detall profús ne serà ric d'ensenyaments i brillant de multicolors guspireigs: tot plegat serà sempre d'una bella severitat i sobretot de qualitat.

JOAN SACS.

El Teatre

**"Puput o el joc de l'amor i l'interès", de Josep Pous i Pagès.
"L'ombra", d'Ambrosi Carrión.**

La tornada al Teatre del gloriós autor de *L'endemà de bodes*, després d'una llarga absència, ha constituït un dels esdeveniments de la temporada a *Novetats*. S'ha repetit el cas de l'Iglésies, i cal remarcar això perquè ningú no pugui tractar d'oblidat la nostra gent, la qual, un cop ha posat la seva devoció en un home, li resta fidel per sempre més. Tot el que té de velleitosa la intel·lectualitat de casa en treure i posar idols, ho té de constant el públic ingenu en les seves adoracions.

En Josep Pous i Pagès assoli, anys ha, un prestigi d'artista i d'apòstol que avui encara li serveix de peanya en el teatre i fora del teatre. Pertany al cos de veterans que no tindrà continuació en la nostra època, car actualment, a mesura que minva l'exaltació en les masses, es troben també més caps de brot per escollir i menys respecte pels escollits.

En fi, sigui el que sigui, una nombrosa concurrència omplia el *Novetats* la vetlla de l'estrena de *Puput o el joc de l'amor i l'interès*.

En Pous no ha pas escrit a la lleugera ni amb barroeria d'aficionat aquesta comèdia. L'ha pensada, l'ha treballada i retocada amb calma i mirament. Això es nota des del silló de l'espectador, i si En Pous no ho hagués dit a ningú, un esperit mitjanament sagaç ho hauria descobert.

En Pous tractava d'assegurar la basa i volia tornar al teatre duent una obra de pes.

Puput o el joc de l'amor i l'interès és, primer que tot, l'esforç d'un tècnic teatral per apropar-se a la perfecció clàssica. Manipulant humanitat, cerca l'allissonament mitjançant el ridícul i tracta de moralitzar tot divertint o, més concretament, de satiritzar el materialisme del nostre temps a la manera equilibrada, fina i perspicaç de Molière.

El tema de *Puput o el joc de l'amor i l'interès* no ofereix al públic cap motiu de sorpresa. Es tracta d'una mare ambiciosa que ha posat els ulls en la fortuna i els pergamins d'un marqueset, i ensiborna la filla gran, també ambicioseta, a fi que l'atregui al matrimoni esgrimint les armes casuals de la coqueteria.

El marqueset perd el seny i renyeix amb els seus pares, els quals li neguen llur consentiment per a casar-se amb una noia que porta els cognoms de *Gratacòs i Cirerà*. Com sempre succeeix en semblants casos, els pares castiguen la rebel·lia del fill desheretant-lo. Però ell no es dona. Té una carrera, treballarà com un home. Aquests nobles propòsits són rebuts amb la més gran fredor per mare i filla. No era pas un passant d'advocat el que elles desitjaven. L'estupor del jove, en comprendre els veritables sentiments de les dues dones, no té límits. Indignat, les planta. Assumpció, que és la noia, resta per a vestir sants. En va procura atreure novament el Tomàs, jove de totes prendes, bojament enamorat d'ella. Carme, germana d'Assumpció, que l'estimava en secret, l'hi ha pres conquistant-lo per la seva bonesa de cor i modèstia. Pel que toca a la mare, esbrava la seva indignació contra tots, acusant-los de responsables del seu fracàs. La pintura del caràcter d'aquesta mare és el primer encert que ha tingut En Pous en escriure *Puput*.

Ella domina l'escena constantment i se n'emporta l'atenció dels espectadors, com una afortunada caricaturització genèrica de les *mitges senyores* que tots coneixem. Té totes les condicions indispensables per ésser un exemplar notable del grup de mullers despòtiques i manífasseres de les que no es mosseguen pas la llengua quan llur diplomàcia falla i llur orgull és humiliat.

Un altre tipus de menys relleu, encara que humà, és el pare d'Assumpció, home amb molt sentit comú, però feble, capaç, si convé, de discutir amb la seva muller i ensems incapaç d'aturar-la en les seves maquinacions d'ambiciosa. I tot per viure en pau.

Actua també en aquest conflicte familiar, si bé d'una manera episdica, un oncle, un germà de la mare, l'oncle de totes les comèdies destinat a cantar-les clares als repatanis i a protegir nebotos afli-gides. Aquest senyor amb aires marciàls, representats per un bigoti anacrònic, tot ho vol arranjar a garrotades i amb imprecacions gruixudes, però només té llengua. La seva curta, repetida i violenta fraseologia el fa pesat i antipàtic.

No influeix gran cosa en la marxa dels esdeveniments, i ens atrevirem a dir que homes d'aquest tarannà fan la mateixa nosa en l'escena que en la vida.

Els altres personatges de l'obra són caràcters mediocres dels que més ensopeguem en el teatre quotidià.

Potser, filant prim, trobariem que un d'ells no es comporta amb prou versemblança, tenint en compte la seva prosàpia. Ens referim

a la *Marquesa*, mare del pretendent d'Assumpció, la qual dona un pas arriscat, incomprensible, en anar personalment a fer sabedors els pares de la noia de la negativa absoluta irreductible d'ella i del seu marit a consentir en el descabellat casori. Això, ultra no ésser protocolari ni raonable, exposa la dama a embrancar-se, com així esdevé, en una disputa de marmanyeres amb la plebea senyora mare d'Assumpció.

De fet, l'autor intenta, en aquesta escena, posar de relleu el fals i ridícul senyoriu de què blasona el darrer dels personatges esmentats, representant d'un estament social ben conegut, però de pas deixa mal parada l'aristòcrata, qui en respondre a l'altra, també ordinàrieja un bon xic.

En tota l'obra, i especialment en aquesta topada de les dues mares, En Pous empra un llenguatge un poc feridor de les orelles delicades. No ens atreviríem pas a donar-li la raó, per bé que en societat trobaríem moltes famílies que, sense dir-se *Gratacòs i Cirera*, parlen d'una guisa semblant.

L'acció, com ja, en esquematitzar l'argument, hem deixat entreveure, resulta senzilla i clara. No és de les que promet i enganya, sinó de les que es manté dintre un encarrilament didàctic i moral que fa preveure el desenllaç.

Poca cosa de nou ens diu En Pous respecte les mares i filles ambiciosos que treballen un jove ric i noble i es troben penjades al capdavall. Contra d'elles s'alça la veu del pare i de l'espòs, que és la veu del seny, però un seny resignat que no vol crits ni soroll, i calla així que l'esposa, la contrincant, s'enfurisma. I d'aquestes discussions n'està atapeïda la comèdia amb la intervenció secundària de l'oncle, i com que el tema no es renova i les situacions es repeteixen i En Pous no cronometritza els diàlegs, el públic, a estones, experimenta els primers símptomes d'un enlleïment que no arriba a ésser greu. I no ho és perquè uns tocs d'ironia i a voltes de sàtira punxant—que en això En Pous, com a bon empordanès, hi té la mà trencada—despertem la hilaritat de l'auditori.

Puput o el joc de l'amor i l'interès té l'encís de la prosa de l'autor de *Per la vida* i d'En Jordi Freginals, prosa entenimentada i viril, que llisca planera i suau com el corrent d'un riu.

La gran qualitat d'En Pous i Pagès és que, en escriure les seves comèdies, ho fa convençut de reeixir. Aquesta lloable confiança en les pròpies forces i en la llarga experiència que té del teatre i del públic i en la infalibilitat d'una tècnica probada i acreditada es tradueix, en *Puput* i en altres produccions del mateix Pous, per la regularitat gairebé mecànica que impulsa el desenrotllament de l'acció i l'aplomada i sòbria manera de revestir-la d'un verb que, com ja hem dit abans, reflexa la serenor del qui l'escriu i té sabor popular i flaire de menestralia empordanesa.

Com sempre sol succeir en les estrenes, els actors del *Novetats* dugueren el diàleg amb una lentitud exasperant, la qual cosa, en les obres d'En Pous, és imperdonable, car les fa semblar més llargues del que són i converteix la naturalitat en monotonia.

Després de l'estrena de *Puput o el joc de l'amor i l'interès*, ha estat estrenada *L'ombra*, de N'Ambrosi Carrión.

Aquest autor va cercant la seva geia definitiva en el llit no massa tou ni planer del teatre. Darrerament, sembla haver abandonat la seva preferència per les concepcions poemàtiques i decantar-se vers la comèdia psicològica.

L'ombra és un assaig d'aquest gènere, reeixit magníficament en la part episòdica, però una mica feble d'articulació entre el tema i les peripècies.

L'ombra—segons la nostra especial manera d'interpretar els fets escènics—significa la que projecta una mala muller en la llar del desgraciat espòs. Valentí, qui ha hagut de foragitar de casa, per infidel, l'esposa, viu en companyia de Roser i Victòria, filles seves. La primera té totes les virtuts de la dona de sa casa i està enamorada del dependent Bartomeu, també esperit casolà, qui no ambiciona altra cosa que romandre fidel al seu amor i a la botiga d'antiguitats que regenta.

No endevina l'enamorament de Roser, i ell suspira com un foll per l'altra. Victòria, en canvi, no està per ell ni per cap dels que la volten. Esperit inquiet, independent, entra i surt de la casa, coqueteja, riu i aspira a la glòria. De bell antuvi se'n fa més simpàtica que la seva germana. Hem de saber que fa mal ús de la llibertat que li dóna l'estudiar música i hem de veure-la mofar-se cruelment de l'infel·lic Bartomeu i de Roser, per a comprendre que no encarna l'ideal de l'autor. És la primera equivocació d'En Carrión deixar que el públic fluctuï durant molta estona entre les dues figures sense saber amb quina quedar-se. El cas és que la incompatibilitat de caràcters de les dues germanes amarga l'existència del seu pare.

Valentí decideix plegar d'antiquari i d'escriptor, per tal de dedicar-se a les seves filles i tenir-les contentes i reconciliar llurs tarannàs i afeccions. Però de sobte es presenta la muller. El plorar i el reconèixer el seu manament no l'ha pas fet perdre l'ànsia de veure les filles. Ve decidida a lluitar pels seus drets de mare. Valentí, sempre just i magnànim, vol que elles mateixes resolguin aquest plet. Cadascuna pot triar amb qui desitja viure. Roser resta amb el pare. Victòria se'n va amb la mare.

En Carrión fa que Valentí esclati en joia després d'aquesta solució. Ja no deixa la botiga d'antiguitats i ordena al Bartomeu que esbatani totes les portes perquè la llum forana hi entri victoriosa-

ment i esvaeixi tota resquícia d'ombra. S'endevina que aquests tres éssers formaran aviat una família i seran feliços.

En aquest final i en alguns passatges de l'obra, el poeta encara influeix sobre el comediògraf, com també, de vegades, el comediògraf deixa el seu lloc al saineter.

D'aquí que *L'ombra* no tingui l'homogeneïtat que fóra desitjable, donades les qualitats del seu autor, ben dignes de triomfar definitivament en els escenaris.

Per altra part, no es veu prou clarament la finalitat que cercava En Carrión en escriure aquesta obra.

Tota la traça que té ell en dialogar suggestivament és posada al servei d'un determini boirós.

Amb tot, *L'ombra* fou acollida amb justíssims aplaudiments, car, abans que tot, és fruit d'una honradesa artística i d'un convenciment d'escriptor dignes de respecte. Quan En Carrión cerqui la drecera per anar allí on es proposa i no es deixi ensibornar per les ombres fresques i les flors camperoles voreres a la ruta que li fan alentir el pas i somiar coses incongruents, el veurem esdevenir un home de teatre complet i personal.

PRUDENCI BERTRANA.

PERIÒDICS i REVISTES

Les excavacions d'Herculànum

Diverses vegades han estat començades excavacions a Herculànum des que, per primer cop, Mgr. Bianconi, fent executar els fonaments d'una casa, va trobar, per atzar, algunes restes i inscripcions. Això s'esdevenia més de mil doscents anys després de la definitiva destrucció i total soterrament d'Herculànum (471). Una mica més tard, en 1707, el príncep austriac d'Elboeuf va fer-hi importants descobertes, represes després, fins al 1780, per ordre de Carles III de Borbó, i abandonades de bell nou fins al 1828, dia 2 de gener, en què a so de trompetes era anunciada la represa de les excavacions: era el començament del *període italià*. L'entusiasme, però, no durà, i en 1837 un rescripte ordenà la suspensió dels treballs. Una temptativa de Victor Manuel II, en 1869, fou també deturada, i, des de l'any 1875, Herculànum ha seguit dormint en el sarcòfag de tofus, malgrat que, en 1904, va semblar que l'arqueòleg anglès Charles Waldstein anava a reprendre els treballs, mercès al concurs financer d'òrgans pertanyents a tots els països civilitzats.

Ha calgut arribar fins als nostres dies i, per dir-ho tot, fins a Mussolini, perquè les excavacions d'Herculànum fossin recomençades amb probabilitats de llarga durada i eficàcia.

Théodore Vaucher s'ocupa d'aquesta qüestió en un article publicat al *Journal de Genève* (31 maig).

"L'exhumació d'Herculànum—escriu—exigeix grans sacrificis financers: una part almenys de la populosa Resina haurà d'acabar per ésser demolida, i ja des d'ara ha calgut expropiar vinyes i vergers d'una prodigiosa fertilitat, pertanyents al marquès de Bisogno i declarats "zona arqueològica". Però els resultats de les noves excavacions fetes en aquests llocs poden ésser d'una tal importància

i el món científic internacional hi porta un tal interès, que Mussolini i els seus col·laboradors han jutjat que no s'havia de tergiversar per més de temps i han afrontat coratjosament totes les dificultats d'aquesta empresa considerable."

Les excavacions són fetes sota la direcció del professor Amadeu Majuri. Els arqueòlegs n'esperen troballes de la més gran valor, perquè tot obliga a creure que Herculànum era una vila molt més important, refinada i luxosa que Pompeia. Hi ha, sobretot, l'esperança que sigui treta a la llum alguna biblioteca capaç d'explicar-nos els misteris nombrosos que planen encara sobre els orígens de l'art i de la literatura clàssiques.

Per primer cop en aquestes excavacions, seran emprats procediments mecànics. Les perforadores hidràuliques, construïdes sota la direcció del professor Majuri, faran el treball no sols molt més ràpid, sinó també molt menys perillós per a les restes arqueològiques.

Tot i que les dades relatives a Herculànum són abundoses, no es pot preveure allò que aquestes excavacions descobriran. I aquest misteri, que és a punt de començar-se a esvaïr, no és pas el més petit dels miratges d'aquests treballs qui s'inicien.—F. S.

Albània, Itàlia i Iugoslàvia

En *The Times* del 3 de juny trobem un article del seu correspon-sal especial a Albània. Duu el triple títol de *Albània, La por iugoslava d'Itàlia. El tractat de Tirana*. Vista l'actitud que la premsa anglesa prengué, en general, en els moments aguts del conflicte italo-iugoslau, serà, potser, interessant de donar un resum d'aquest article, qui comença amb aquestes paraules:

"Com més hom veu Albània, més li són fàcil de comprendre les temors i nerviositats dels iugoslaus, de por que Itàlia aconseguís establir-se, per una perillosa expansió, sobre aquest flanc de la península balcànica. Però és impossible d'acceptar totes les alegacions i sospites de Belgrad: molt se'n falta."

Segons l'articulista, algunes d'aquestes alegacions no suporten un moment de seriós examen. I assenyala com a casos típics, explicant-ne l'abast, les acusacions llençades pels iugoslaus respecte a la construcció, pels Italians, d'una calçada a través Durazzo per al transport de l'artilleria pesada, i a la permanència de treballadors de la Cren Roja, acampats prop de la ciutat, qui no serien, segons els iugoslaus, sinó oficials italians disfressats.

Estudia després el correspon-sal de *The Times* alguns respectes de la penetració econòmica italiana a Albània.

"Ès, naturalment, excessivament difícil per a l'observador imparcial de jutjar fins a quin punt totes aquestes activitats italianes poden considerar-se com a deixant d'ésser completament legítimes, i de provar que Itàlia pensa annexar-se l'Albània."

Reconeix, tanmateix, que l'efecte d'algunes de les activitats italianes ha estat de crear la impressió que la penetració econòmica és ràpidament desenrotllable en dominació, i que, si no és trencada, serà amb el temps estesa sobre les forces civils i militars d'Albània. Aquesta impressió és, segons l'articulista, no sols la dels iugoslaus, sinó també la de certs albanesos. La massa d'ells, però, sembla ésser singularment indiferent a tota la commoció que han produït amb la signatura del tractat de Tirana. Tanmateix, l'articulista s'apressa a afegir:

"Aquesta indiferència, però, és, de fet, molt més aparent que real. Les escasses minúscules fulles que constitueixen la premsa albanesa deuen massa a les subvencions del Govern i tenen una massa saludable temença del censor per a ésser independents. Les temptatives per formar un judici sobre la conducta del Parlament és igualment fútil. Diversos diputats m'han informat del fet que, en Comitè, el tractat de Tirana era molt hostilment criticat, però que quan va arribar el moment de la seva ratificació fou acceptat sense murmurar. El president havia donat a entendre que aquell era el seu plaer, i, mentre sigui president, una tal indicació és ben bé prou per als homes qui deuen els llocs i pagues de diputats i senadors completament a la seva favor."

El fet, doncs, que l'opinió no pugui exterioritzar-se no vol dir que no existeixi. El corresponsal de *The Times* sembla haver-se preocupat de trobar-la, i el resultat de les seves investigacions pot resumir-se en aquests mots: actitud recelosa dels albanesos davant del tractat de Tirana, i, en general, davant de la penetració italiana en llur país. N'hi ha que no s'amaguen de dir, des que el periodisme els assegura el secret de llur nom, que Ahmed Beg Zogu és un home ambiciós qui no vol anar de bell nou a l'exili, sinó més aviat esdevenir rei d'Albània, i que per aconseguir-ho ha consentit—empreu les paraules del corresponsal—a vendre la seva ànima al Mefistòfeles italià. Afegeixen que la gran majoria de la nació albanesa no és ben disposada envers Itàlia i que el president ho sap prou. Altres albanesos més moderats sostenen que el president no té el desig de vendre's i que més d'un cop ha repetit, en privat, que àdhuc en el cas d'un perill exterior no recorreria a Itàlia sinó en l'últim extrem. Però ni tan sols aquests albanesos es troben prou tranquils i senten que les bones intencions del president podrien no ésser mantingudes davant l'adversitat.

Quant a Ahmed Beg Zogu, el corresponsal del diari londinenc

resumeix amb aquestes paraules el judici que sobre ell i la seva situació ha arribat a formular:

"Qualsevulla que puguin ésser les seves faltes i les seves febleses, Ahmed Beg Zogu és avui el sol home qui té encara una probabilitat de mantenir unides les parts desarticulades del seu país, i si desaparegués i si la nació fos deixada a treballar per la seva pròpia salvació, l'inevitable resultat seria el caos més absolut."

De tot això ens sembla que pot concloure's que, amb Ahmed Beg Zogu o sense Ahmed Beg Zogu, la intervenció estrangera a Albània serà, ara com ara, un fet. Però es pot també concloure que en el cas en què Itàlia volgués convertir la seva intervenció en una anexió, els albanesos no la deixarien actuar sense lluita.—F. S.

El cas d'"Acció Francesa" segons el P. Miquel d'Esplugues

Estudis Franciscans d'abril i juny publica aquest assaig admirable, que no vol ésser sinó una apel·lació al bon sentit cristià i catòlic. "No pretén—diu—il·luminar res ni ningú".

El P. Miquel es decideix a parlar ara de l'afer perquè, segons ell, des del moment—ara fa set mesos—que el Cardenal Andrieu va cridar l'atenció del món catòlic sobre aquest cas, els esdeveniments s'han precipitat tant, que avui, a fons almenys, el problema pot donar-se com a definitivament liquidat.

Cada dia—afegeix—, a partir d'aquell moment, de l'una banda s'ha vingut estrenyent el setge i de l'altra la rebel·lió, dintre una grolleria de la més autèntica marca luterana en l'esperit i en les formes. I diu, situant-se al moment actual:

"Ara ja només podria passar una cosa—tant de bo que pugui evitar-se—, devés la qual han començat a circular els xiu-xius misteriosament precursors: l'excomunió personal dels dirigents d'"Acció Francesa". I l'excomunió faria moralment impossible la vida de llur quotidià en la premsa.

Vol dir, doncs, que arribem a misses dites, quasi. A França i a fora ja s'ha dit, fet i pensat tot moralment el que podia dir-se, fer-se i pensar en ordre al cas gravíssim.

Una de les característiques de l'Església, a partir del Concili Vaticà, és la facilitat suma d'extingir qualsevulga fogars de rebel·lió religiosa.

Els "Vells catòlics", de cinquanta anys enrera, són pura supervivència, tan arqueològica com, per exemple, el Nestorianisme del segle quint de la Cristiandat.

En el pla general de la història, el Modernisme, amb poc més d'un quart de segle, no es distingeix gaire del Protestantisme, vell de quatre centúries. Si

de cas el Modernisme fa l'efecte de més revellit i maquillat. Dintre poc caldrà dir el mateix d'"Acció Francesa".

Totseguit passa a estudiar els antecedents. Comença dient que el món potser no repara prou que funciona dintre seu fa dinou segles una autoritat religiosa, *suprema i catòlica*, la Santa Església Romana. I amplifica:

"Definir o condemnar doctrines, sense apel·lació possible i siguin de qui siguin; acordar, sense revocació possible, els honors de la santedat a homes que, per Crist i amb la gràcia de Crist, en aquest món visqueren com a petits déus, més que no pas com a fràgils i volubles fills d'Adam!"

Se n'adoni el món o faci el desentès, vet aci dues de les més altes funcions del magisteri de l'Església. Dinou segles ha que ella ve exercint-les, com a demostració fefaent que en aquest baix món hi ha quelcom més del que l'home grotescament "acordà" que hi havia, o que podia haver-hi: ell tot sol i prou.

En l'"Enchiridion symbolorum" hom pot veure, al llarg dels segles, el tresor selectíssim d'aquest meravellós destriament de doctrines.

Ni una ziga-zaga ni un cop en fals ni la necessitat, per una sola vegada, de rectificar o retractar-se. Amb noves formes rebroten les velles doctrines proscriptes, però la "veritat del Senyor roman eternament".

Hi ha res, en tot el món, tan progressiu com aquesta immutabilitat del dogma catòlic? Així, sols així, hi ha tresors sostrets a l'eterna mania de destrucció—sota la capa de renovació—, una de les tares més característiques del llinatge caigut."

Segons el P. Miquel d'Esplugues, la condemna només ha pogut ésser una sorpresa per haver perdut de vista aquests antecedents. I afegeix que les doctrines bàsiques de l'"Acció Francesa" eren des del primer dia condemnades en els seus principis filosòfics, antitètics de la filosofia cristiana. Condemnades—remarca—perquè hom irrigava d'aquelles aigües, no únicament els ermots de la política, sinó els "horts tancats" de l'Església.

Els homes d'"Acció Francesa"—afirma l'il·lustre caputxi—no van saber objectivar-se.

"Potser, a més, van refiar-se massa de la tolerància i magnanimitat de l'Església, oblidant, oblit funest, els límits d'elles que l'Església mateixa no pot depassar.

Segur: no haurien obrat tan temeràriament si haguessin sabut col·locar-se en el lloc de la Santa Romana Església. Què haurien fet ells—en possessió milenària de la consciència cristiana de França—si cada dia haguessin hagut de veure minades, amb traça o sense ella, posicions arreladíssimes, difusos errors fonamentals, impreses directives contradictòries de les pròpies directives, canonitzades unes maneres i un esperit diametralment oposats a l'esperit i a les maneres pròpies?

Des d'aquest punt de mira, en la condemna de l'"Acció Francesa" només podria causar admiració la sorpresa real o fictícia dels seus refiats partidaris.

La condemna era inevitable. Qüestió, tan sols, d'oportunitat. I en matèria d'oportunisme, ja ho saben els dirigents d'"Acció Francesa", ja ho havien dit ells mateixos, Roma no falleix mai."

Políticament—comenta el P. Miquel—, l'"Acció Francesa" ha estat i és acarnissada enemiga de la República laica i perseguidora a estones de l'Església. Religiosament, es situà en front del modernisme.

Segueix dient que Maurras i Daudet, no sols en política religiosa, sinó en molts d'altres caires, han vist clar que a França li calia evolucionar o liquidar-se. S'havien convertit, doncs, en un greu perill per a l'Església, la França i la pau del món. Si la Seu Apostòlica—diu—no hagués donat la veu d'alerta, hauria contribuït a desorientar el món cristià i a tòrcer i malmetre les finalitats essencialment pacificadores del Cristianisme. Per antiga qüestió de consciència—conclou—i per *hodierna* qüestió d'oportunitat calia donar des de Roma el cop de gràcia. I aquesta oportunitat—diu més avall—fou necessitat poc després i, en primer terme, necessitat religiosa. I així mateix una necessitat *estètica*. Per què? Bé ens ho diu el P. Miquel amb prou lucidesa: Les escoles de mal gust, com en els temps de la decadència, s'assenyalen sempre per tonalitats viroladíssimes. El mateix cal dir dels homes decadents i dels líders de les decadències.

"I àdhuc una necessitat nacionalista"—afirma tot seguit.—Hi ha qui creu que després de la condemna de l'"Acció Francesa" vindrà la de tots els nacionalistes del món. Dificultósament hom pot entrecreuar més problemes, i més absurds, amb menys paraules. Provarem, doncs, abans que tot, de desembullar-los.

Es notori, de bell antuvi, que amb la condemna de l'"Acció Francesa" no s'ha condemnat el nacionalisme francès, sinó les heretgies que informaven aquest nacionalisme. I els tons de violència amb què és tractat, en aquella tertúlia, tothom qui no és de l'Escola.

A França, o fora de França, allà on hi hagi un nacionalisme parell, pot venir qualsevol dia una sanció anàloga. I el que hom diu del nacionalisme, cal afirmar-ho del patriotisme. El mot, injustificadament esverador, el prenem aquí com a sinònim de patriotisme.

No és pas d'ara, és de dinou segles ençà, que el patriotisme dels seguidors de l'Evangeli té límits i condicionaments. Fou aquest el seu triomf; i per això representa un progrés evident vis a vis del Paganisme.

Els límits essencials del patriotisme, segons l'Evangeli, vénen resumits en allò tan conegut del nostre Sant Pacià: Cristíà és el meu nom i catòlic el meu cognom."

"Cristíà, en el cas nostre, vol dir afirmació d'un patriotisme transcendent: el reialme de Déu en el cel i en la terra. Catòlic vol dir que tots els homes i, per tant, tots els pobles són germans.

El patriotisme catòlic és essencialment internacionalista; sense minva, però, ans amb guany palès sobre els nacionalismes hermètics, que neguen l'essencial

solidaritat del llinatge i la superior solidaritat religiosa en Déu i en son Crist.

La condemna de l'"Acció Francesa" no representa, doncs, un perill per a cap nacionalisme ni per a cap patriotisme, en allò que ells tenen d'essencial i de més progressiu.

Si de cas ho fóra solament per la regressió pagana, i odiosíssima, dels conceptes de pàtria i de nacionalitat: Uns quants pobles, els més forts o els més sortosos, dominadors de la terra i tots els altres pobles esclaus.

L'existència d'una Església catòlica, la puixança d'una Església catòlica és ferma garantia de la llibertat dels individus i dels pobles. Evangeli i llibertat són consubstancials. "Coneixereu la veritat i la veritat us farà lliures".

Precisament l'Església en viu, de la multitud de nacionalismes i de llur entremort. Altres avantatges a part, així pot utilitzar les exagerades pretensions dels uns per oposar-les a les exagerades pretensions dels altres. És com un poder suprem, moderador en nom de l'Evangeli, de les desfermades cobejances dels pobles.

Condemnant llavors els excessos de doctrina i de llenguatge del nacionalisme francès, l'Església, no sols ha fet el que devia en l'ordre religiós, sinó que ha prestat un immens servei a tots els patriotismes i nacionalismes.

Ha ensenyat on està el punt just; i prevé, implícitament almenys, que en igualtat de circumstàncies farà el mateix a tot arreu.

Els majors enemics de qualsevol causa són els qui les comprometen amb ideologies hermètiques de fons i intemperants en la forma... És d'ara, de tots els segles i en totes les causes."

A la llum sinistra de tants d'articles de cada dia a "Acció Francesa"—demana l'il·lustre caputxi—, qui no tindrà per naturals, encara que grotesques, les acusacions de "*bochisme*" contra el Vaticà, contra els Nuncis de París i contra el diari oficiós de la Santa Seu?

"Naturals", perquè és l'eterna psicologia de tots els temperaments exaltats i escatològics; veure per tot arreu fantasmes de traïció, d'infidelitat, quan els únics infidels a la causa que defensen o que es creuen defensar són ells, els fàcils acusadors. Es veuen ells mateixos en els adversaris reals o fantàstics.

Més clar: Una França de cap a cap maurrasitzada estaria de fet més a prop de la seva liquidació, com a gran potència, que no pas una França brianditzada, tant si és certa com si no ho és la manca de fe en els destins de França o el creure-la inexorablement condemnada a desaparèixer.

I "grotesques", perquè després de tot el Papa s'ha limitat a complir, quan ho ha cregut oportú, un deure ineludible del seu ofici pastoral.

Llavors, el pur i simple compliment d'un deure d'ofici, més que més espiritual i sobretot suprem, no es pot titllar de patriòtic ni d'antipatriòtic. És el que és i prou."

Creu el P. Miquel que en el terreny de la mera hipòtesi (sovint de la pura cabòria), hom pot ferir els dirigents d'"Acció Francesa" amb les seves pròpies armes. I no negligeix d'enumerar-les i de provar-ho.

"a) Pel que dèiem abans, que una França, per un impossible, tota maurrasitzada, tindria moltíssimes més probabilitats d'enfonsar-se en l'antipatia general d'Europa, que no pas una França tal com Briand malda a la desesperada per constituir.

b) Perquè el nervi secular de França ha estat el Cristianisme, que Maurras, com un core genial, ha anat rosegant anys i anys, amb èxits positius i formidables.

No hi fa res que de retop hagi creat (al Catolicisme, no al Cristianisme) un ambient favorable; i àdhuc que li hagi aconseguit qualche nou adepte, com se'n vanen els homes d'"Acció Francesa". Les pèrdues són immensament superiors als guanys.

c) Perquè la rebel·lió a les directives pontificies, repercutint en la consciència francesa, no pot sinó afegir un nou motiu d'afebliment als molts que a França vénen minant la unió sagrada, únic gran ressort d'invencibilitat dels pobles, puix els homes poden morir a glavi i de traïdoria, però els pobles sols moren per llurs divisions: "Tot reialme en divisió serà desolat".

d) Perquè, directament o indirecta, manllevem de fet a la filosofia alemanya els principis als quals es mostren fidels, mentre conculquen en la pràctica aquells que posaren fins al núvols. En efecte; dins el tomisme, del qual han fet tantes bocades i tan sospitoses, no hi trobaran pas, sembla, raons per abonar el seu anticristianisme essencial i la seva rebel·lió d'última hora; coses més aviat de sabor luterà o nietzschia, que no pas d'autèntica savoria nacional. O tomística."

Quina serà la positura definitiva dels homes d'"Acció Francesa"?—demana el Pare Miquel.—Fa de mal dir—es respon.—Però ja no costaria tant de fixar la més convenient per a ells i la que més convindria als interessos de França. Què hi perdrien els dirigents d'"Acció Francesa" amb una pura i simple submissió?—insisteix a demanar.

"Religiosament, és un absurd voler tenir raó contra de Roma. Absurd i enans inelelegant, majorment tractant-se de laics. Que no s'adonen que el paper sagristanesec és poc envejable i ara menys que mai?

Nacionalment, la immensa majoria del poble francès acaba de demostrar que el seu patriotisme almenys és de tan bona marca com el d'"Acció Francesa"; sense, per això, creure's obligats a modelar-lo en l'Escola dels Maurras i dels Daudet.

Políticament, no cal afegir una titlla als raonaments amb els quals pensem haver demostrada la superioritat, àdhuc en ordre a garanties nacionals, d'una política de concòrdia sobre una política agressiva.

Sols obsten les grans qüestions, d'amor propi i de l'adhesió a les pròpies idees. Però elles no són res davant la vera gran qüestió de la concòrdia nacional, tot contribuint a la pacificació del món, cada dia més enverinat d'odis, cada dia més posseït de folles destructores."

Intriga l'il·lustre articulista com ha estat tan extraordinari l'influx que ha exercit l'escola de Maurras i de Daudet per tot França, sobretot dintre l'Església. A base d'un talent genial en alguns as-

pectes, diu que imagina Maurras calculador, descregut, positivista, però patriota fins a l'obsessió, dedicat durant trenta anys a combatre idearis renyits amb la seva pròpia *ethos*. I retreu uns mots de Maurras que són, realment, la confessió d'aquest caràcter. Deliri patriòtic—afegeix—, heu's ací tot—conclou el P. Miquel. I és massa dens i ample el to de sentiment patriòtic a França perquè una mentalitat així no hi exercís influència grandíssima, sobretot en el món del racionalisme. Daudet, segons el docte articulista, és el pol oposat, fort temperament de periodista, el director d'"Acció Francesa" fa pensar en una mena de Rousseau del catolicisme: sentimental, desbocat, declamador apocalíptic.

I conclou:

"Així la consciència francesa (a dreta i esquerra, de la banda del racionalisme i de la banda del catolicisme) no podia deixar de sentir l'ascendent extraordinari d'aquests dos homes—que eren un sol home—de posicions fermes, d'actituds francament definides, d'idearis intel·ligentment i arboradament defensats.

A tot arreu s'imposen temperaments així, però més en èpoques i llocs d'afebliment general de conviccions, com és ara a França, on la fibra enèrgica de la fe i de l'apostolat, potser no obté la mateixa envejable qualitat que la fibra de la cultura religiosa i catòlica.

També en el camp del racionalisme, s'havia de sentir vivísim l'ascendent maurrassià, saturada a tot ser-ho com se troba la consciència nacional d'infinites follies ideològiques, devés les quals la inexhaurible generositat francesa anys ha que ve acceptant el paper, nacionalment arriscadíssim, de camp d'experimentació de totes les utopies i de llur poderós tornaveu de cap a cap de l'univers."—M. F.

INDEX

DELS TREBALLS PUBLICATS EN EL

VOLUM VI

(gener - juny de 1927)

ARGUS	<i>Elements de la situació internacional</i> , 553.
BENES (EDUARD).	<i>El problema de les petites nacionalitats després de la guerra mundial</i> , 61 i 141.
BERTRANA (PRUDENCI)	<i>La Novel·la fotogràfica</i> , 16.
» »	<i>El Teatre</i> , 203 i 651.
C. C., trad.	<i>Les illes britàniques en les cartes nàutiques catalanes dels segles XIV i XV</i> , 396.
DIVERSOS	<i>Lletres al Director</i> , 103 i 216.
FONT (MELCIOR).	<i>Joan Crexells</i> , 158.
» »	<i>Mossèn Jaume Collrell</i> , 359.
» »	<i>Nòtules</i> , 100, 212, 293, 404, 515 i 627.
GARCÉS (TOMÀS)	<i>Conversa amb Bofill i Mates</i> , 25.
» »	<i>Conversa amb el Pare Miquel d'Esplugues</i> , 272.
» »	<i>El violi prodigiós (Notes sobre la poesia de Sant Francesc)</i> , 504.
GUANSÉ (DOMÈNEC)	<i>Les Lletres</i> , 83, 181, 303, 522, 417 i 636.
» »	<i>Els milions de l'oncle</i> , de Carles Soldevila, 329.
LÓPEZ-PICÓ (JOSEP)	<i>Correspondència amb Georges Brandes</i> , 237.
MARTINELL (CÉSAR)	<i>El Lavabo del claustre de Poblet</i> , 377.
NICOLAU D'OLWER (LLUÍS)	<i>Cerverí de Girona</i> , 122.
PASCUCHI (MARÇAL)	<i>Introducció a l'epistolari del Dr. J. M. Guardia</i> , 386.
PLA (JOSEP)	<i>Notes sobre Anglaterra: De les formes de cinisme</i> , 225.
» »	<i>Notes d'Anglaterra: Sobre Londres</i> , 367.
» »	<i>Cygnos</i> , 477.
PUIG I FERRETER (JOAN).	<i>Camins de França</i> , 44, 253, 450 i 586.
REDACCIÓ (LA)	<i>Periòdics i Revistes</i> , 105, 218, 332, 433, 550 i 656.
» »	<i>Sagitari</i> , 98, 210, 291, 400, 514 i 623.
» »	<i>En la mort de Magi Morera i Galicia</i> , 614.
ROVIRA I VIRGILI (ANTONI)	<i>"Els homes del C. N. R." (I. - "El centre nacionalista Republicà", 1. - II. Ildefons Sunyol</i> , 8.
SACS (JOAN)	<i>En la mort de Claudi Monet</i> , 132.
» »	<i>L'Art</i> , 88, 190, 314, 425, 532 i 643.

SOLDEVILA (CARLES) . . .	<i>La remuneració de l'esperit</i> , 113.
SOLDEVILA (FERRAN) . . .	<i>Un llibre sobre Carles V</i> , 34.
» . . .	<i>Carles V i els valencians</i> , 139.
» . . .	<i>Altres aspectes del llibre del professor Merriman</i> , 243.
» . . .	<i>La nostra història vista pels historiadors britànics</i> , 349, 441 i 566.
» . . .	<i>La Història i l'Erudició</i> , 75, 178, 298, 412, 518 i 632.
VALLS I TABERNER (FERRAN).	<i>Els Usatges i Consuetuds de Girona</i> , 492.
XIRAU I PALAU (JOAQUIM) .	<i>La ideologia de Pi i Margall</i> , 278.
X. Y. Z.. . . .	<i>Mitja hora amb Josep Pla</i> , 574.

